

PM 2016:122 RIX (Dnr 110-499/2016)

Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5)

Remiss från Kulturdepartementet

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.
Som svar på remissen ”Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5)” hänvisas till vad som sägs i promemorian.

Föredragande borgarrådet Ann-Margarethe Livh anför följande.

Ärendet

Kulturdepartementet har remitterat betänkandet Låt fler forma framtiden! från 2014 års Demokratiutredning till staden. Uppdraget har varit att utreda hur engagemanget inom den representativa demokratin kan öka och breddas samt möjligheten till delaktighet i och inflytande mellan de allmänna valen. I utredningen föreslås följande.

- Ett nytt mål för demokratipolitiken; Demokratipolitiken ska vara hållbar och kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande.
- Bestämmelser i kommunallagen om att förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former samt att det ska vara möjligt att vara föräldra- eller sjukledig.
- En bestämmelse i kommunallagen om att fullmäktige ska verka för att kommunmedlemmarna har förutsättningar att delta och framföra sina synpunkter inför beslut.
- Kommunfullmäktige bör arrangera allmänpolitiska debatter eller debatter om dagsaktuella frågor.
- Beslutsprocessen bör kunna påverkas genom såväl institutionella som icke-institutionella kanaler, exempelvis samråd och medborglig förslagsrätt.
- Kommunfullmäktige bör anta riktlinjer eller principer om när och inför vilka beslut som medlemmarna ska ges tillfälle att framföra sina synpunkter samt hur medborgardialoger ska genomföras.
- Försök med direktval för ett begränsat antal platser i en geografisk nämnd.
- Försök med sänkt rösträttsålder till 16 år.
- Forum som ungdomsråd eller motsvarande samt regelverk för hur ungas perspektiv ska tillgodoses liksom policy eller handlingsplan för den lokala ungdomspolitikerna bör finnas hos kommuner och landsting.
- Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning ska vara ett eget mål i den kommande funktionshinderstrategin.

Remissen finns att läsa i sin helhet på [regeringens hemsida](#).

Beredning

Utredningen har remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, valnämnden, äldrenämnden samtliga stadsdelsnämnder, Stockholms Stadshus AB samt socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor, kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter och kommunstyrelsens pensionärsråd. Valnämndens kansli har svarat med ett kontorsyttrande. Trafiknämnden har avstått att svara på remissen, då de anser att den till största del inte berör nämndens verksamhet. Rådet för funktionshinderfrågor vid trafiknämnden och Stockholms Stads Parkerings AB har även inkommit med ett svar.

Stadsledningskontoret delar ett flertal av utredarens bedömningar och förslag som innebär en förstärkning av den demokratiska delaktigheten. Staden bedömer att medborgardialoger är ett viktigt demokratiskt verktyg och har intensifierat arbetet med att utöka medborgardialoger i stadens verksamheter. Det är viktigt att det finns olika former att framföra sina åsikter och förslag. Stadsledningskontoret instämmer i bedömningen att skolor i större utsträckning än i dag bör samverka så att eleverna får träffa företrädare för de politiska partierna på lokal nivå.

En fördel med folkmotion är att det krävs att ett större antal personer som stödjer ett förslag för att det ska tas upp till beredning och beslut, vilket bör leda till att förslagen är mer representativa för invånarna. Samtidigt innebär det att vissa resurssvaga grupper kan få svårt att bilda opinion för ett förslag och att folkmotioner som rör ett mindre geografiskt område, exempelvis en enskild stadsdel, kommer att få svårt att nå lagens krav på en procent av de folkbokförda i en kommun. För den enskilde medborgaren är det viktigt att ha fortsatt möjlighet att lämna förslag som rör det egna lokalområdet. Utredarens bedömning att förtroendevalda med beviljade insatser enligt LSS, socialförsäkringsbalken eller SOL ska få tillgodoräkna sig tid som är direkt kopplad till att kunna fullgöra ett förtroendeuppdrag kan, enligt stadsledningskontoret, möjliggöra för förtroendevalda med funktionsnedsättningar att delta på lika villkor.

Arbetsmarknadsnämnden framhåller att även vuxenutbildning, svenska för invandrare och verksamheter som når grupper som idag står utanför skola och arbetsmarknad bör tydligt inkluderas i det demokratiska uppdraget.

Exploateringsnämnden anser att viktiga frågor är att kartlägga vilka grupper som inte är delaktiga idag och hur dessa grupper kan bli mer delaktiga.

Fastighetsnämnden tillgängliggör offentliga rum som en integrerad del av arbetet, bland annat har en hiss installerats för att göra Rådsalens åhörarläktare tillgänglig.

Idrottsnämnden värnar om ungas inflytande i beslut och anordnar och deltar i medborgardialoger för att få synpunkter och förslag på satsningar.

Kulturnämnden anser att en levande demokrati kräver att människor kan och får uttrycka sig fritt, öppet och utan censur eller styrning. Kulturmöten är en av demokratins grundläggande förutsättningar som stärker det medborgerliga deltagandet i de politiskt-kulturella samtalen. Kulturnämnden ser folkmotion som en

tänkbar insats, men då som komplement till andra insatser som kan bidra till jämvikt och transparensen i det politiska inflytandet.

Kyrkogårdsnämnden anser att det är bra att kommunallagen stärks för att ge utrymme för fler att bli delaktiga i olika beslutsprocesser. Kyrkogårdsnämndens råd för funktionshinderfrågor har idag ett reellt inflytande. De s.k. folkmotioner, idag i huvudsak i form av medborgarförslag, bör kunna tillåtas i fler nämnder.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är generellt positiv till utvecklingen både av ett digitaliserat remissförfarande och nya tekniska lösningar. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har länge efterfrågat ökad användning av digitala lösningar för öka medborgarinflytandet. Dock innebär möjligheten att lämna en synpunkt inte rätten att få synpunkten behandlad och självklart än mindre tillgodosedd.

Socialnämnden delar utredningens oro för allt större klyftor i det politiska deltagandet. Utredningens mål om en hållbar demokrati som kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande är mycket angeläget och helt i linje med stadens mål om att minska skillnader och skapa en sammanhållen stad.

Stadsbyggnadsnämnden är positiv till förslaget om medborgardialoger. Det är viktigt med ett ökat deltagande från fler målgrupper och fler människor än i dag så att socioekonomiskt svaga grupper och de som har svårast att komma in i politiska församlingar blir mer delaktiga i dialogerna om Stockholms framtid.

Utbildningsnämnden betonar skolans viktiga uppdrag. Ungdomsparlamentet är ett pedagogiskt demokratiprojekt som ger gymnasieelever kunskaper om hur den kommunala politiken fungerar och deras engagemang i lokalpolitiska sakfrågor.

Valnämndens kansli har inga synpunkter på vad som är en lämplig rösträttsålder. Kansliet delar inte utredningens uppfattning om att det kan vara lämpligt att valnämnden mellan valen får i uppdrag att ansvara för ytterligare demokratifrågor.

Äldrenämnden ser inte att äldres representation i politiken generellt sett är låg. I de digitala lösningar som föreslås är det viktigt att ta hänsyn till de som har mindre it-vana, så att inte de grupper äldre som redan idag är väl representerade ökar sin påverkan ytterligare.

Bromma stadsdelsnämnd står bakom resonemanget om vikten av att allas röster blir hörda och att individens inflytande bör öka. Stadsdelsnämnden är generellt sett positiv till en medborgardialog som kan bidra till att beslut får en djupare förankring och starkare legitimitet. Förslaget om att ersätta medborgarförslag med folkmotioner är inte kontroversiellt i sig, men det kan bidra till en upplevelse av minskat medborgarinflytande och en centralisering av lokala frågor.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd anser att det är viktigt att pröva alla vägar för att engagera fler, inte minst för att nå svagare grupper som har svårare att göra sin röst hörd. Nämnden är positiv till förslaget om folkmotion, men anser att kommunfullmäktige bör utarbeta riktlinjer för hur stadsdelsnämnderna ska hantera lokala förslag som inte lämpar sig för en folkmotion. Nämnden anser att policy i kommunen om hur ungas delaktighet kan säkerställas är angelägen samt är positiv till försök med sänkt rösträttsålder.

Farsta stadsdelsnämnd anser att folkmotioner och skapandet av en demokratiportal är bra initiativ som möjliggör för fler att vara delaktiga. Folkmotion ska vara ett komplement till medborgarförslag och inte ersätta medborgarförslag. Försök med rösträtt från 16 år är intressant och ett regelverk för att ungas perspektiv ska tillgodoses i beslutsprocesserna är viktigt.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd bedömer att utredningens förslag i stort ligger i linje med det som lyfts fram av kommissionen för social hållbarhet. Nämnden är positiv till riktlinjer om hur ungas åsikter ska tillvaratas. Stadsdelsnämnden är också positiv till en förändring av kommunallagen som gör att dialogen med invånarna får en mer framskjuten plats samt att kommunen tar fram tydliga riktlinjer om när dialog ska föras och hur den ska genomföras.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd anser att förslagen om att förbättra villkoren för förtroendevalda är av stor vikt. Ungas engagemang och intresse är en tillgång för demokratin. Nämnden är dock tveksam till rösträtt från 16 år, men stödjer ett försök. Nämnden är positiv till digitala verktyg som ett sätt att hålla samråd. Medborgarförslag främjar dialogen mellan förtroendevalda och medborgare. Folkmotion kan vara ett bra komplement till medborgarförslagen.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anser att förslaget om folkmotion är väl genomtänkt. Medborgarförslagen så som de utvecklats lokalt har blivit en viktig kontaktyta mellan nämnd och medborgare. Folkmotionen är något helt annat som inte kan ersätta medborgarförslagen. Nämnden har inga invändningar mot att ungdomsråd ges en reglerad roll i beredningsprocesser. Viktigt är att dessa forum verkligen är representativa för gruppen unga och att frågorna verkligen rör ungdomar.

Norrmalms stadsdelsnämnd anser att det är positivt att staden styr nämnderna genom tydligt formulerade mål för att förmå fler att bli delaktiga och skapa förutsättningar för ett mer jämlikt inflytande. Nämnden delar inte utredarnas kritik om att medborgarförslag inte stimulerar en dialog mellan förtroendevalda och medborgare och anser inte att folkmotion bör ersätta medborgarförslag.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd anser att förslaget om att kommunfullmäktige ska anta riktlinjer för medborgardialog kan göra det tydligare för kommunmedlemmarna i vilka frågor de kan förvänta sig att bli delaktiga. Nämnden anser att folkmotion inte är ett alternativ till medborgarförslag då det kan upplevas som svårare för invånarna att ta initiativ till förändringar.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd anser att det är av stor vikt att villkoren är sådana att alla grupper i samhället har möjlighet att vara förtroendevalda och fullfölja sitt uppdrag. Allmänpolitiska debatter på lokal nivå kan bidra till att öka kunskapen om och intresset för den lokala politiken. Nämnden ser gärna en diskussion inom staden om vilka åtgärder som bör vidtas för att bredda deltagandet och öka jämlikheten. När det gäller förslaget att ersätta medborgarförslaget med ett nytt verktyg, folkmotion, så anser nämnden att det är viktigt att det finns olika former för medborgare att framföra sina åsikter och förslag. Ungas engagemang och intresse ska ses som en tillgång för demokratin. Nämnden är positiv till försök med sänkt rösträttsålder och delar uppfattning att ungdomsrådets representativitet är en viktig fråga.

Skärholmens stadsdelsnämnd tillstyrker de lagförslag som föreslås, dock hade det varit önskvärt med mer kunskap om hur den representativa demokratin och inflytande kan öka för de socioekonomiskt svaga grupperna. Viktigt är mötesplatser och samlingslokaler för demokratiska möten. Sänkt rösträttsålder har flitigt kommenterats av Ungdomsrådet som menar att en bra sak kan vara att det finns många vuxna som röstar för nutiden, medan unga troligen skulle rösta för att förbättra framtiden.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd anser att användningen av internet inte får bidra till att öka ojämlikheten. Nämnden ser demokratiska problem med folkmotioner då

riskerna är att tröskeln höjs för medborgarengagemang. Skolans ansvar för att ge kunskap om demokrati är bra, men gymnasiets ansvar för kunskaperna till förstagångsväljare bör vara mer omfattande än idag. Nämnden är positiv till sänkt rösträttsålder till 16 år. Dock ska det inte vara frivilligt för Stockholm, Göteborgs eller Malmö då dessa kommuner är att störst andel av de grupper som har lägst röstdeltagande.

Södermalms stadsdelsnämnd delar uppfattningen att delaktighet och jämlikt inflytande bör vara centralt i de demokratiska processerna. Allmänpolitiska debatter kan bidra till att öka kunskaperna om och intresset för politiken. Nämnden är positiv till att fullmäktige ska verka för att medlemmarna har förutsättningar att delta och framföra sina synpunkter inför beslut. Nämnden ser med intresse på möjligheten att lämna in medborgarförslag och användandet av digital teknik. Ungas engagemang och intresse ska ses som en tillgång för demokratin. Kommunfullmäktige bör besluta om instruktioner för ungdomsråd, på liknande sätt som för övriga nämndanknutna råd.

Älvsjö stadsdelsnämnd anför att i Vision 2040 lyfts vikten av delaktighet och inflytande på lokal nivå fram samt allas rätt till deltagande. För en fungerande lokal demokrati och ett medborgerligt engagemang vill nämnden poängtera vikten av tillgång till möteslokaler till rimlig kostnad. Att stärka ungdomarnas möjlighet till inflytande och delaktighet ser nämnden som extra viktigt. Nämnden är positiv till medborgarförslag, men ser risken med de begränsade demokratieffekterna. Nämnden är därför positiv till förslaget om folkmotion som har en bredare demokratisk förankring.

Östermalms stadsdelsnämnd anser att en bestämmelse i kommunallagen för att reglera skyddet är en början i rätt riktning för att förtroendeuppdrag ska kunna fullgöras under trygga och säkra former. Nämnden är positiv till att medborgarförslaget ersätts av ett nytt verktyg, folkmotion. De unga ska ses som en tillgång för demokratin och inte som en utmaning. Försök med sänkt rösträttsålder är ett bra förslag som också stöds av nämndens ungdomsråd.

Stockholms Stadshus AB ser positivt på utredningens förslag om att öka tillgängligheten, bredden och engagemanget i den representativa demokratin. Bolagens dialogarbete utgör underlag för bolagens utvecklingsarbete.

Socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor anser att det är angeläget att fler personer engageras i politiskt arbete. Personer med funktionsnedsättningar är klart underrepresenterade. Rådet betonar vikten av att alla invånare/medborgare kan vara delaktiga i den demokratiska processen utifrån sina individuella förutsättningar. Alla som har offentliga förtroendeuppdrag ska erbjudas ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Funktionshindersperspektivet ska genomsyra beslutsprocessen. Intresseorganisationer är viktiga aktörer i den svenska demokratin.

Rådet för funktionshinderfrågor vid trafikinämnden och Stockholms Stads Parkerings AB ställer sig bakom det yttrande som avgivits av social- äldre- och överförmyndarnämndernas gemensamma råd, samt anför därutöver att råden bör få en förstärkt ställning genom att det ska vara obligatoriskt enligt lag att inrätta särskilda råd för frågor om tillgänglighet och funktionshinder.

Kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter anser att de offentliga institutionernas efterlevnad av de mänskliga rättigheterna är fundamentala för att för att säkerställa demokratisk jämlikhet. De förtroendevaldas otrygghet är ett reellt hot

mot demokratin. Utredningens förslag om kommuner och landstings ansvar är dock för vag. Eleverna ska lära om demokrati och mänskliga rättigheter, genom att grundläggande demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter ska genomsyra skolans lärmiljö. Förslaget om att förtroendevalda med beviljade insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, socialförsäkringsbalken eller socialtjänstlagen ska få tillgodoräkna sig tid som är direkt kopplad till att kunna fullgöra ett förtroendeuppdrag är positivt.

Kommunstyrelsens pensionärsråd menar att de politiska partierna bör uppmanas till att rekrytera äldre personer till valbara platser i riksdag samt fullmäktige. Äldres inflytande bör stärkas genom lagstiftning om obligatoriska pensionärsråd i kommuner, landsting och regioner. Pensionärsråden måste då ges ett reellt inflytande.

Mina synpunkter

Invånarnas deltagande och inflytande i de politiska beslutsprocesserna är synnerligen viktiga och avgörande för att Stockholm ska nå målet om en demokratiskt hållbar stad. Detta gäller inte minst ungdomar och invånare som idag inte gör sin röst hörd. Jag välkomnar därför det nya målet om att demokratipolitiken ska vara hållbar och kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande. Jag vill också liksom utredningen understryka att demokrati förutsätter att de mänskliga rättigheterna respekteras.

I Stockholm ser vi med stort allvar på de skillnader som finns i deltagande och inflytande som bland annat tar sig uttryck i ett lågt valdeltagande i vissa stadsdelar. Representativiteten är därmed bristfällig, vilket gör att legitimiteten för de politiska processerna och besluten kan komma att ifrågasättas. I de politiska beslutsprocesserna ska alla perspektiv tas till vara. Den förslagna bestämmelsen i kommunallagen om att fullmäktige ska verka för att kommunmedlemmarna har förutsättningar att delta och framföra sina synpunkter inför beslut är därför viktig. Detta innebär också ett ansvar att synliggöra politiken och de processer som föregår de politiska besluten. Flera nämnder anser att det behövs riktlinjer för vilka beslut som medlemmarna ska ges tillfälle att framföra sina synpunkter samt hur medborgardialoger ska genomföras.

I Stockholm är erfarenheterna av medborgarförslag goda. Medborgarförslagen ger möjlighet till kontakt mellan invånarna och de lokala politikerna i stadsdelsnämnden. De föreslagna så kallade folkmotionen är mindre lämplig i en stad som Stockholm. Utredningen redovisar att det finns problem med medborgarförslagets representativitet, vilket också torde gälla förslaget om folkmotion. Folkmotion riskerar att höja tröskeln för medborgarengagemang då det i en stad som Stockholm krävs 1 procent av befolkningen, vilket är cirka 9 000 namnunderskrifter för att en sådan ska tas upp för beredning.

Liksom stadens nämnder vill jag framhålla att ungas engagemang och intresse är en tillgång. Vidare anser flera nämnder att riktlinjer för hur ungas engagemang ska tas till vara bör beslutas av kommunfullmäktige. Det ska finnas forum som ungdomsråd eller motsvarande samt regelverk för hur ungas perspektiv ska tillgodoses. Det är bra med en bestämmelse införs i kommunallagen om att förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former. Det är dock inte tillräckligt att lägga ansvaret på kommunen. Det ska inte råda någon

tvekan om vem som ansvarar för att förebygga respektive för den direkta säkerheten. Utredningens förslag om en bestämmelse om att det ska vara möjligt att vara föräldra- eller sjukledig är bra.

Att personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet till samma inflytande och kunna vara delaktiga är en självklarhet. Därför ska lokaler vara tillgängliga och assistanstimmar beviljas.

Avslutningsvis vill jag framhålla vikten av att det måste finnas olika sätt för invånarna att ge sina synpunkter och vara delaktiga i de beslut som fattas, först då är det möjligt att nå en bred representativitet. Politiken och de politiska processerna måste också bli synliga för invånarna. Inom ramen för stadsdelsnämndernas ansvar att utveckla den lokala demokratin är kontakten med invånarna viktig liksom medborgarförslag och lokala debatter.

Jag föreslår att borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

Som svar på remissen ”Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5)” hänvisas till vad som sägs i promemorian.

Stockholm den 9 juni 2016

ANN-MARGARETHE LIVH

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Remissen Låt fler forma framtiden! Betänkande från 2014 års demokratiutredning - Delaktighet och jämlikt inflytande (SOU 2016:5), sammanfattning

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden Joakim Larsson och Cecilia Brinck (båda M) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Föredragande borgarråds förslag till beslut avslås.
2. Som svar på remissen från kulturdepartementet anføres följande.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politiskt inflytande i det svenska samhället.

Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människors egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status. Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop.

Vår övertygelse är dock att människors egenmakt och inflytande över sin vardag i första hand stärks bäst genom utökade valfrihetssystem, reducerad politisk detaljstyrning och ett sänkt skattetryck, inte genom administrativa reformer av det politiska systemet. Vi vill att varje individ konkret och faktisk handling ska ha reell möjlighet att styra över sin egen vardag. Det innebär först och främst att flytta beslut från de politikerna församlingarna till medborgarna själva.

Samtidigt värnar vi det representativa styrelseskicket där folkvalda politiker utsedda i fria, allmänna och hemliga val är medborgarnas företrädare. Vissa av utredningens förslag anser vi strider mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund för Sveriges politiska system samt mot principer för den representativa demokratin. Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att involvera fler medborgare i demokratiska processer. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar samt vilka rättigheter och skyldigheter man har som medborgare i det svenska samhället.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser och ställer oss avvisande till att förtroendeuppdrag kvoterar efter gruppstillhörighet istället för personlig lämplighet för uppdraget ifråga. Frågan om jämställd och i övrigt representativ sammansättning av förtroendeuppdrag i offentliga organ ska vara upp till respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär, med risk att partimedlemmar får sämre möjligheter att påverka vilka som företräder partiet, något som strider mot utredningens ansats i övrigt. Detta skulle också värst drabba mindre partier, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i stadens fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en stad som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en oklar ansvarsfördelning och bristande transparens. Vi tillstyrker däremot förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidarsvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas redan denna ordning.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, boksluts- och delårsbokslutsdebatten, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Vi ställer oss avvisande till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning. Den representativa demokratin princip har varit bärande för den kommunala självstyrelsen och bör vara så alltjämt.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvisande till förslaget om så kallade folkmotioner. Nuvarande ordning i Stockholm, med medborgarförslag till stadsdelsnämnder, fungerar i huvudsak bra och har som komplement både möjligheten till kommunala folkomröstningar och de folkvaldas motionsrätt i fullmäktige.

Ungas delaktighet och inflytande

Vi avstyrker helt förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför.

Reservation anfördes av borgarrådet Lotta Edholm (L) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

Att som svar på remissen anföra följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till

fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemsligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Kommunstyrelsen

Reservation anfördes av Joakim Larsson, Cecilia Brinck, Dennis Wedin, Johanna Sjö och Markus Nordström (alla M) med hänvisning till Moderaternas reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation anfördes av Lotta Edholm (L) med hänvisning till Liberalernas reservation i borgarrådsberedningen.

Ersättaryttrande gjordes av Jonas Naddebo (C) enligt följande.

Hade jag haft yrkanderätt hade jag yrkat
Att föredragande borgarråds förslag avslås
Att därutöver anföra

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet "Låt fler forma framtiden!" finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradedighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Centerpartiet välkomnar denna typ av förslag samt en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan ge många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att öka direktdemokratin på bekostnad av representativiteten i det politiska systemet. Vi finner starka skäl att tvivla på om dessa förslag kommer att uppnå sitt syfte med ökad delaktighet. Snarare ser vi risken att förslaget minskar incitamenten för medborgarna att engagera sig partipolitiskt. Dessutom är forskningen tydlig med att det framför allt är socioekonomiskt starka medborgare som använder sig av krävande deltagandeformer. Förslaget riskerar således att förstärka ojämlikheten i deltagandet.

I betänkandet uppmanas vidare de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett ordförandeuppdrag med syftet att begränsa elitisering och maktkoncentration. Förslag som kan uppfattas som vällovliga men som i praktiken skulle innebära ökad statlig reglering av partiorganisationerna vilket Centerpartiet inte ser som en klok lösning. Viktigare är att väljare kan utse sina företrädare, både inom partierna och i allmänna val, samt känna förtroende för att partierna har förmågan att kanalisera engagemang och sakfrågor som finns hos väljarna.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är komplicerad. Vi anser att utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats i denna del. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år i kommunalval är rimligt med hänsyn till det kommunala självstyret. Samtidigt inser vi inkonsekvensen i att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip. Men i en sammanvägd slutsats ser vi dock inte tillräckligt starka skäl för att kommuner i lag ska vara förbjudna att testa en kommunal rösträttsålder på 16 år.

Ersättaryttrande gjordes av Sissela Nordling Blanco (Fi) enligt följande.

Feministiskt initiativ delar Demokratiutredningens förslag om en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år genomförs vid val till kommunfullmäktige 2018 och 2022 och vill att Stockholms stad blir en av de kommuner som ingår i försöksverkssamheten.

Förslaget om sänkt rösträttsålder tar sin utgångspunkt i den av riksdagen fastställda målsättningen för ungdomspolitiken: alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Förslaget handlar om att stärka ungas formella möjligheter att påverka och tillvarata ungas politiska intresse och engagemang, men också om att främja ett långsiktigt högt valdeltagande. I och med att de allmänna valen äger rum vart fjärde år i Sverige är den genomsnittliga åldern för förstagångsväljare dessutom inte 18 i dag, utan 20. Med en sänkning av åldersgränsen i kommunala val blir den genomsnittliga åldern i stället 18 år.

Ersättaryttrande gjordes av Erik Slottner (KD) med hänvisning till Moderaternas reservation i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Kulturdepartementet har för yttrande överlämnat betänkandet Låt fler forma framtiden! från 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande. Uppdraget har varit att utreda hur engagemanget inom den representativa demokratin kan öka och breddas samt möjligheten till delaktighet i och inflytande över de politiska besluten mellan de allmänna valen.

I utredningen föreslås ett nytt mål för demokratipolitiken; Demokratipolitiken ska vara hållbar och kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande.

Utredningens analys visar att föreställningen om en partikris i stora drag kan avskrivras. Personer som är lågutbildade, har arbetarklassbakgrund, födda utanför Sverige, unga eller kvinnor är dock underrepresenterade hos partierna. Utredningens analys av de förtroendevaldas representativitet visar att kvinnor är underrepresenterade på inflytelserika positioner, mer utsatta för hot, våld och trakasserier samt lämnar sina uppdrag i förtid. Utrikesfödda är underrepresenterade i kommun- och landstingsfullmäktige medan äldre är kraftigt underrepresenterade i riksdagen. Utredningen menar att det kan leda till att unga respektive äldres perspektiv inte tillgodoses i beslutsfattandet. Ett antal rekommendationer ges för hur representativiteten kan förbättras för att uppnå politisk jämlikhet. Utredningen menar att kommuner kan göra försök med direktval för ett begränsat antal platser i en geografisk nämnd för att stimulera det demokratiska deltagandet.

Bestämmelser föreslås i kommunallagen om att kommuner och landsting ska verka för att de förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former samt att det ska vara möjligt att under en begränsad tid vara föräldra- eller sjukledig.

Utredningen menar att för att öka partiernas synlighet i den lokala demokratin bör fullmäktige, på samma sätt som i riksdagen, med jämna mellanrum arrangera allmänpolitiska debatter eller debatter om dagsaktuella frågor.

Utredningen ger också förslag på hur den nationella beslutsprocessen kan påverkas genom såväl institutionella som icke-institutionella kanaler, exempelvis samråd och medborglig förslagsrätt.

Utredningen föreslår att det i kommunallagen införs en bestämmelse om att fullmäktige ska verka för att kommunmedlemmarna har förutsättningar att delta och framföra sina synpunkter inför beslut. Utredningen menar vidare att fullmäktige bör anta riktlinjer eller principer om när och inför vilka beslut som medlemmarna ska ges tillfälle att framföra sina synpunkter samt om och hur medborgardialoger ska genomföras.

För att öka ungas delaktighet och inflytande föreslår utredningen försök med sänkt rösträttsålder till 16 år vid valen till kommunfullmäktige år 2018 och 2022. Ungas deltagande i beslutsfattandet ska också öka genom forum som ungdomsråd eller motsvarande. Kommuner och landsting bör, enligt utredningen, anta ett regelverk för hur ungas perspektiv ska tillgodoses i beslutsprocessen liksom en policy eller handlingsplan för den lokala ungdomspolitik.

Personer med funktionsnedsättning är något mindre delaktiga i demokratin än den övriga befolkningen. Därför föreslår utredningen att delaktighet och inflytande för

personer med funktionsnedsättning ska utgöra ett eget mål i den kommande funktionshindersstrategin för att därmed betona vikten av tillgänglighetsarbetet.

Beredning

Utredningen har remitterats till stadsledningskontoret, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, valnämnden, äldrenämnden, samtliga stadsdelsnämnder, Stockholms Stadshus AB samt socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor, kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter och kommunstyrelsens pensionärsråd. Valnämndens kansli har svarat med ett kontorsyttrande. Trafiknämnden har avstått att svara på remissen, då de anser att den till största del inte berör nämndens verksamhet. Rådet för funktionshinderfrågor vid trafiknämnden och Stockholms Stads Parkerings AB har även inkommit med ett svar.

Innehållsförteckning	Sid
Stadsledningskontoret	15
Arbetsmarknadsnämnden	16
Exploateringsnämnden	18
Fastighetsnämnden	19
Idrottsnämnden	19
Kulturnämnden	20
Kyrkogårdsnämnden	21
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	22
Socialnämnden	23
Stadsbyggnadsnämnden	24
Utbildningsnämnden	25
Valnämndens kansli	26
Äldrenämnden	27
Bromma stadsdelsnämnd	29
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd	31
Farsta stadsdelsnämnd	33
Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd	34
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	35
Kungsholmens stadsdelsnämnd	37
Norrmalms stadsdelsnämnd	38
Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd	39
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	40
Skärholmens stadsdelsnämnd	42
Spånga-Tensta stadsdelsnämnd	44
Södermalms stadsdelsnämnd	45
Älvsjö stadsdelsnämnd	47
Östermalms stadsdelsnämnd	48
Stockholms Stadshus AB	50
Socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor	51

Rådet för funktionshinderfrågor vid trafiknämnden och Stockholms Stads Parkering AB	52
Kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter	53
Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR)	55

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 17 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret delar utredarens problembild och anser att ett flertal av utredarens bedömningar och förslag innebär en förstärkning av den demokratiska delaktigheten. Vidare delar stadsledningskontoret bedömningen att social representation är en viktig framtidsfråga för ett demokratiskt hållbart samhälle.

Utredarens slutsats är att budgetpropositionens nuvarande form med separata demokratimål och mål för de mänskliga rättigheterna ger en ökad måluppfyllelse då utredaren anser att det finns skillnader i åtgärder som avser skyddet av mänskliga rättigheter och insatser för att främja det demokratiska deltagandet. Utredaren slår även fast att det finns tillfällen då de mänskliga rättigheterna och folkviljan kan stå i konflikt med varandra, exempelvis gällande yttrandefrihet och åsiktsuttryck som strider mot människovärdet. Stadsledningskontoret medger att det finns skillnader men att målsättningen måste vara att se att dessa områden är sammanflätade och förstärker varandra. Lika möjligheter att påverka demokratiskt styrda institutioner oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status förutsätter att svenska kommuner och landsting arbetar aktivt för att säkerställa alla invånares möjlighet till dialog och inflytande. Stadsledningskontoret ställer sig därför positivt till kommunallagens nya målsättningsparagraf om att fullmäktige ska verka för att invånarna har förutsättningar att delta och framföra sina synpunkter inför beslut. Staden bedömer att medborgardialoger är ett viktigt demokratiskt verktyg och har intensifierat arbetet med att utöka medborgardialoger inom stadens verksamheter. Det är viktigt att deltagandet i dialogerna är representativa utifrån kön, bakgrund, socioekonomisk status, ålder och funktionsförmåga.

Stadsledningskontoret delar analysen att förtroendevaldas otrygghet är ett reellt hot mot demokratin och att det därför behövs insatser för att stärka säkerheten för Sveriges förtroendevalda, men att utredarens förslag till förändring av kommunallagen kring kommuner och landstings ansvar för att förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former är vag. Den utformning som presenteras i utredningen riskerar att medföra att ansvaret för de förtroendevaldas säkerhet kan falla mellan olika myndigheters och partiorganisationers ansvarsområden. Inför ett eventuellt antagande bör lagtextutformningen ses över för att tydliggöra att kommuner och landsting ansvarar för det förebyggande arbetet, exempelvis genom att säkerställa att rutiner följs och genomföra informationsinsatser, men att det övergripande säkerhetsarbetet även fortsättningsvis åläggs polisen. Det är samtidigt viktigt att en framtida lagändring tydliggör partiorganisationernas ansvar och stadsledningskontoret delar även utredarens analys att de rättsvårdande myndigheterna bör få befogenheter och resurser att bättre motverka trakasserier. Det är av särskild vikt att förtroendevaldas säkerhet stärks då förtroendeuppdraget inte slutar när politikerna lämnar sammanträdet och att hot därmed kan följa den förtroendevalde in i hemmet såväl som ut på nätet.

Stadsledningskontoret instämmer i bedömningen att skolor i större utsträckning än i dag bör samverka med den politiska förvaltningen i kommuner och landsting och att eleverna bör få träffa företrädare för de politiska partierna på lokal nivå. Sådana insatser bör integreras med hur skolorna arbetar med demokratiuppdraget generellt. Detta ställer stora krav på

lärarnas egen medborgerliga kompetens och förmåga att gestalta demokratins ideal. Utredarens förslag om att den lokala demokratins funktionssätt samt kritisk granskning och källkritik ska ingå som det nationella skolutvecklingsprogrammet bedöms som ett konkret förbättringsförslag kring hur svenska elever kan förbättra sina chanser till att delta i det demokratiska samhället på lika villkor. Stadsledningskontoret anser även att vuxenutbildning och utbildning för svenska för invandrare (sfi) är utbildningsformer som bör omfattas av de förslag som presenteras i betänkandet. Staden har instiftat en kommission för ett socialt hållbart Stockholm som i sin delrapport *Allas rätt till utbildning* identifierar vuxenutbildningens medborgerliga och demokratiska uppdrag som ett viktigt insatsområde för att stärka medborgarnas egenmakt och bidra till personlig utveckling.

Stadsledningskontoret delar analysen att civilsamhället är viktigt för att fånga upp idéer och initiativ från medborgare och att det därför är viktigt att nå andra än de redan etablerade organisationerna. Utredarens förslag om att regeringens satsning på lokala resurscenter ska utökas och omfatta fler organisationer och stadsdelar bedöms av stadsledningskontoret som ett bra komplement till stadens egna insatser för att stärka medborgares egenmakt att självständigt kunna ta initiativ och agera, enskilt eller tillsammans med andra, inom demokratins ramar.

Utredarens bedömning att det är viktigt att regeringkansliet breddar urvalet av organisationer som bjuds in till att delta i remissprocesser, samråd och hearings bedöms som en positiv förändring men det är också viktigt att fler kommuner inkluderas i dessa processer.

Stadsledningskontoret anser att förslaget om att införa folkmotion kan få positiva konsekvenser men att lagen bör tydliggöra att fullmäktige ska utarbeta riktlinjer för att hantera lokala förslag som inte lämpar sig för en folkmotion. Det är viktigt att det finns olika former för medborgare att framföra sina åsikter och förslag. En fördel med folkmotion är att det krävs att ett större antal personer som stödjer ett förslag för att det ska tas upp till beredning och beslut, vilket bör leda till att förslagen är mer representativa för invånarna. Samtidigt innebär det att vissa resurssvaga grupper kan få svårt att bilda opinion för ett förslag och att folkmotioner som rör ett mindre geografiskt område, exempelvis en enskild stadsdel, kommer att få svårt att nå lagens krav på en procent av de folkbokförda i en kommun. För den enskilde medborgaren är det viktigt att ha fortsatt möjlighet att lämna förslag som rör det egna lokalområdet.

Utredarens bedömning att förtroendevalda med beviljade insatser enligt LSS, socialförsäkringsbalken eller SOL ska få tillgodoräkna sig tid som är direkt kopplad till att kunna fullgöra ett förtroendeuppdrag kan enligt stadsledningskontoret möjliggöra för förtroendevalda med funktionsnedsättningar att delta på lika villkor, men kommer att innebära en kostnad för svenska kommuners socialtjänst. Stadsledningskontoret delar dock uppfattningen att den demokratiska delaktigheten och möjligheten att utöva inflytande bland personer med funktionsnedsättning behöver förstärkas. För att dessa personer ska ha möjlighet att bli mer delaktiga och aktiva i politiken är det viktigt att stat och kommuner kan erbjuda reellt stöd för politiskt deltagande. Vidare delar stadsledningskontoret utredarens bedömning att de möteslokaler som tillhandahålls av kommuner eller landsting och som används av förtroendevalda eller i valsyfte bör vara tillgängliga för personer med rörelsehinder samt inneha hörselteknik.

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

1. Arbetsmarknadsnämnden hänvisar till arbetsmarknadsförvaltningen tjänsteutlåtande som sitt yttrande över remissen.
2. Arbetsmarknadsnämnden beslutar att justera paragrafen omedelbart.

Reservation anfördes av vice ordföranden Johanna Sjö m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Gulan Avci (L), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Johan Fälldin (C), *bilaga 1*.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 4 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Arbetsmarknadsförvaltningen har tagit del av kulturdepartementets betänkande *Låt fler forma framtiden!* (SOU 2016:5) och anser att de förslag som presenteras berör i huvudsak den politiska organisationen, politikens villkor och möjligheten för stadens invånare att påverka den lokala politiken. Förvaltningen har inga synpunkter på de förslag som avser kommunpolitiken och dess organisering utan anser att detta är ett område för politiken att ha synpunkter på.

Förvaltningen anser att demokrati och möjligheten för stadens invånare att vara delaktiga och påverka kommunens arbete är prioriterade områden som lyfts fram genom bland annat budget 2016 och Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Flera av de förslag som presenteras i demokratiutredningens betänkande avser aktiviteter som Stockholms stad redan genomför.

Enligt demokratiutredningen är de som inte deltar i demokratins processer personer som har lägre utbildning, lägre inkomst och en betydligt svagare förankring på arbetsmarknaden. Dessa personer tillhör i stor utsträckning de målgrupper som återfinns i arbetsmarknadsnämndens verksamheter. Ett arbete med att öka dessa gruppers valdeltagande samt deltagandet i demokratiska processer bör enligt förvaltningen inkludera verksamheter som dagligen möter dessa målgrupper.

Arbetsmarknadsförvaltningen anser det därför positivt att demokratiutredningen lyfter fram skolan och dess demokratiska uppdrag i utredningen samt i de förslag som presenteras i betänkandet. Förvaltningen anser dock att vuxenutbildning och utbildning i svenska för invandrare (sfi) är skolformer som kan omfattas av de förslag som presenteras i betänkandet. Särskilt med bakgrund av de slutsatser som utredningen drar avseende lågt valdeltagande och politisk representation bland lågutbildade samt utrikes födda. Vuxenutbildning och sfi är verksamheter som kommer i kontakt med dessa grupper och där det demokratiska arbetet skulle kunna tydliggöras på liknande sätt som i ungdomsskolan.

Även verksamheter som syftar till att nå grupper som idag står utanför skola och arbetsmarknad bör tydligt inkluderas i det demokratiska uppdraget.

Förvaltningen anser det positivt att samhällsorienteringen för nyanlända omnämns i utredningen som en del i arbetet att introducera nyanlända i den lokala demokratin och uppmuntra dessa att delta i lokala val. Arbetsmarknadsförvaltningen anser dock att fler åtgärder behöver införas för att öka valdeltagandet bland utrikes födda då flertaket av dessa anlänt till Sverige innan lagen om samhällsorientering för nyanlända infördes.

Arbetsmarknadsförvaltningen anser sig inte kunna lämna några vidare synpunkter på demokratiutredningens förslag om att införa en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid kommunal- och landstingsval. Däremot skulle förvaltningen vilja framföra att ett sådant försök rimligtvis bör inkludera aktiviteter inom det kommunala aktivitetsansvaret för unga 16-19 år som inte går i skolan. Detta för att informera även ungdomar som befinner sig utanför gymnasialutbildning om möjligheterna att rösta.

Demokratiutredningens förslag om folkmotioner kan komma att påverka arbetsmarknadsnämndens verksamheter så till vida att beredning av dessa kan komma att ske inom nämndens verksamhet. Vidare kan beslut komma att fattas avseende nämndens

verksamheter i fullmäktige till följd av en så kallad folkmotion. Förvaltningen anser att förankringsarbetet bland kommunens invånare om möjligheten att nyttja den föreslagna rätten att lyfta en folkmotion till fullmäktige bör involvera arbetsmarknadsnämndens verksamheter. Detta med bakgrund av att de målgrupper som lyfts fram i demokratiutredningens betänkande med lågt deltagande i demokratiska processer återfinns bland studerande och aspiranter i nämndens verksamheter.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

1. Remissen besvaras med kontorets tjänsteutlåtande.
2. Exploateringsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation anfördes av Monika Lozancic m.fl. (M) och Maurice Forslund (KD), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Abit Dundar (L), *bilaga 1*.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 27 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Som svar på 2014 års Demokratiutredning hänvisar exploateringskontoret till det arbete som bedrivs inom kommission för ett socialt hållbart Stockholm.

I Stockholms stads budget för 2015 slås fast att utvecklingen mot ett mer delat Stockholm ska vändas. Att Stockholm ska vara en sammanhållen stad utgör ett av fyra inriktningsmål för stadens verksamheter fram till 2018.

Som ett led i att förverkliga denna ambition har staden tillsatt en kommission för ett socialt hållbart Stockholm. Uppdraget är att analysera skillnader i livsvillkor i Stockholm och föreslå åtgärder för en jämlik och socialt hållbar stad.

Kommissionen arbetar med fyra utvecklingsområden. De fyra utvecklingsområdena är:

- Demokrati och trygghet
- Arbete och inkomst
- Boende och stadsmiljö
- Uppväxt och utbildning

Känslan av samhörighet och möjlighet till delaktighet och inflytande i samhället är grundläggande för människors välbefinnande och hälsa. Tilliten till andra människor och till samhällsinstitutioner är också en viktig del i att öka delaktigheten.

I likhet med 2014 års Demokratiutredning konstaterar kommissionen att människors samhällsengagemang är under förändring, att antalet medlemmar i exempelvis politiska partier och traditionella folkrörelseorganisationer minskar.

Valdeltagandet har minskat sedan 1970-talet, även om det över de tre senaste valen har ökat något. Skillnaderna i valdeltagandet är dock stort mellan olika stadsdelar och grupper av invånare. Att traditionella former av samhällsengagemang förefaller minska i betydelse betyder dock inte att människors vilja att vara delaktiga i samhällsutvecklingen har minskat.

Studier pekar på att det civila samhället har en viktig roll att spela för att möta ovanstående utmaningar. I Stockholms stads vision för 2040 har föreningslivet och civilsamhället en central roll för den levande demokratin genom att kanalisera medborgarnas samhällsengagemang och vara en röst för olika idéer och upp-fattningar som rör samhällsbygget.

Alla Stockholmare ska ha en möjlighet att delta i samhällets utveckling oavsett vem man är. Av denna orsak har det civila samhället lyfts ut som fördjupningsområde under hösten

2015 inom kommissionens utvecklingsområde Demokrati och trygghet.

Tolv åtgärdsförslag har tagits fram av kommissionen som syftar till att peka ut en riktning för hur Stockholm ska kunna bli en jämlik och socialt hållbar stad, med utgångspunkt i utvecklings-området Demokrati och trygghet. Rekommendationerna innefattar att främja och skapa jämlika förutsättningar för det lokala civilsamhället, vilket innebär att Stockholms stad bör arbeta aktivt gentemot hela civilsamhället.

I en tid där invånarnas ideella engagemang i allt större utsträckning tar nya vägar, är det viktigt att staden utvecklar sin samverkan med nya sociala rörelser och nätverk. Fler mötesplatser behöver etableras med särskilt fokus på medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden.

Viktiga frågor för Stockholm att hantera framöver är bland annat hur staden kan kartlägga vilka grupper som inte är delaktiga idag, hur dessa grupper kan bli mer delaktiga i staden och hur för-troendet för staden och den lokala stadsdelsförvaltningen kan stärkas.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

1. Fastighetsnämnden överlämnar kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Fastighetsnämnden beslutar att omedelbart justera ärendet.

Reservation anfördes av Richard Bengtsson m.fl. (L), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Henrik Sjölander (M), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Hamid Ershad Sarabi (C) och Lisa Fuglesang (KD), *bilaga 1*.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 26 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Fastighetskontoret är direkt berört av den i utredningen något perifera, men för fastighetskontorets vidkommande viktiga frågan om tillgängliga lokaler.

Det kan i sammanhanget vara värt att rekapitulera kommundemokratikommitténs betänkande *Att vara med på riktigt* (SOU 2001:48) som för snart 15 år sedan redovisade en undersökning som Handikappombudsmannen gjort om kommunernas tillgänglighet. Den visade att nästan en tredjedel av kommunfullmäktiges sammanträdeslokaler inte var tillgängliga för personer med rörelsehinder och att 20 procent av lokalerna saknade hörslina. Sedan dess har en klar förbättring skett runt om i landet. I Stockholm har fastighetskontoret arbetat kontinuerligt med att tillgängliggöra samtliga publika byggnader. I syfte att öka tillgängligheten till Rådssalens åhörarlåktare för personer med fysisk funktionsnedsättning anlades häromåret en hiss och arbetet med att tillgängliggöra offentliga rum är idag en integrerad del av kontorets arbete.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 april 2016 följande.

Som svar på remissen hänvisar idrottsnämnden till förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av Bo Sundin (M) samt Mikael Valier (KD), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Daniele Fava (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Mathias Mellgren (C), *bilaga 1*.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 17 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Idrottsförvaltningen värnar om ungas inflytande i de beslut som berör idrott, motion, föreningsliv och fritid. Förvaltningen anordnar och deltar i medborgardialoger för att få in ungas synpunkter och förslag på berörda satsningar. Bland annat hade förvaltningen ett ungdomsråd i samband med 100-årsfirandet av OS, likaså sker samarbeten med ungdomsråd som är kopplade till stadens stadsdelsförvaltningar. Idrottsförvaltningen bedriver även ett arbete med att få in barnperspektivet i beslut som berör barn och ungdomar. Strävan är att barnperspektivet ska vara med i både utredningar och beslut, inte minst för att tydliggöra konsekvenser för de prioriterade grupperna.

Ett av de förslag betänkandet lämnar är att medborgarförslaget ersätts av ett nytt verktyg, folkmotion, som blir tvingande för alla kommuner och landsting.

Medborgarförslaget används inte inom fackförvaltningarna i Stockholms stad och förvaltningen är därför inte berörd av detta förslag inom betänkandet.

Stadsdelsförvaltningarna har sedan lång tid använt sig av detta demokratiska redskap och bör därför ha den sakkunskap som krävs för att utvärdera detta förslag från betänkandet.

Förvaltningen är heller inte direkt berörd av resterande förslag som betänkandet lämnar.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

Kulturnämnden beslutar enligt kulturförvaltningens förslag.

Reservation anfördes av Rasmus Jonlund m.fl. (L), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Sophia Granswed m.fl. (M), *bilaga 1*.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Utredningen innehåller en mängd frågeställningar om demokratins funktionssätt och kulturförvaltningen begränsar i remissvaret sina synpunkter till i första hand kulturrelaterade resonemang och förslag. Det innebär att tyngdpunkten ligger på demokratifrämjande insatser som kommuner och civilsamhället kan utföra på framför allt lokal nivå med exempel hämtade från Stockholms stad. Eftersom kulturområdet inte behandlas explicit redovisas kommentarerna under egna rubriker med hänvisningar till närmast berörda avsnitt i utredningen.

Sammanfattande bedömning

Utredningen *Låt fler forma framtiden* ger en viktig och intressant bakgrund till den politiska demokratins förändringar under senare år i skenet av den snabba samhällsutveckling som pågår, inte minst för media och kommunikationstjänster. Det är en utveckling som påverkar demokratin i alla dess former och som pressar fram förändringar oavsett politiska beslut. I det perspektivet erbjuder utredningen analyser som kan vägleda i arbetet med att uppdatera demokratins former på olika politiska nivåer.

Utredningens förslag är med några undantag försiktiga och lämnar över verkställandet till

kommuner och landsting på frivillig grund. Det finns därmed en risk för att flera av reformförslagen inte kommer att kunna genomföras.

Demokrati och kultur

Kulturförvaltningen utgår i sitt remissvar från att det finns ett nära samband mellan demokrati och kultur. En levande demokrati kräver att människor kan och får uttrycka sig fritt, öppet och utan censur eller styrning. Konstnärliga upplevelser utmanar ofta konventioner och etablerade sanningar och skapar samtal eller debatt. Kulturella upplevelser innebär möten mellan olika människor, numera både i fysiska och digitala rum. Kulturmöten är en av demokratins grundläggande förutsättningar.

Kulturaktörer är ofta viktiga förmedlare och uttolkare av samhället och dess förändringar. Ibland kritiska mot men inte sällan understödjare av åsikter som kan påverka viktiga politiska beslut. Kulturen är i det avseendet både medial och kreativ. Dessa roller har förstärkts med utvecklingen av digital teknik, internet och sociala medier. Kulturskaparen har tagit större plats i offentligheten och kan framföra sina åsikter utan att de behöver godkännas av eller filtreras genom politiska partier. Detsamma gäller också andra medborgare som vill göra sin röst hörd. På så sätt har det medborgerliga deltagandet i det politiskt-kulturella samtalet stärkts även om det skett utanför traditionella partikanaler.

Deltagande innebär dock inte automatiskt inflytande. Utredningen beskriver hur företag och intresseorganisationer i allt större utsträckning bygger relationer med beslutsfattare. Den pekar också på det påverkansarbete som delvis samma aktörer riktar mot medier. Som motvikt till detta och för att vitalisera demokratin och stärka de enskilda medborgarnas inflytande över beslutsfattandet föreslår utredningen att en medborgerlig förslagsrätt i riksdagen, en s.k. ”folkmotion”, ska införas. Kulturförvaltningen ser detta som en tänkbar insats men den bör kompletteras med andra som bidrar till jämvikt och transparens när det gäller politiskt inflytande.

Nytt mål för demokratipolitiken (3.6)

Utredningens analys och förslag

Utredningen föreslår att målet för demokratipolitiken ersätts med följande mål: En hållbar demokrati som kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande. Målsättningen med en hållbar demokrati uppnås genom specifika delmål med inriktning på högt valdeltagande, en vital representativ demokrati, deltagande i det politiska beslutsfattandet mellan valen, samt medvetenheten om demokratins grundläggande värderingar och ett samhälle motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

1. Besvara remissen med att överlämna kyrkogårdsförvaltningens tjänstutlåtande och anföra följande från *Marja Sandin-Wester* (MP), *Mathias Tofvesson* m fl (S) och *Sara Stenudd* (V): ”Representation i nämnden fastställs av beslut i kommunfullmäktige. I nomineringsprocessen har partierna och deras valberedningar utsett ledamöter och ersättare utifrån kandidaters kompetens och intresse samt med kunskap om vad uppdraget innebär”.
2. Paragrafen begärs omedelbart justerad.

Reservation anfördes av Annette Lundquist Larsson m fl (M) och ersättaren Ewa-Marie Ås (KD), *bilaga 1*.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 27 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen finner det att angeläget att demokratifrågorna utreds i syfte att förmå fler att bli delaktiga och att förutsättningar skapas för ett mer jämlikt inflytande. Det är bra att skrivningarna i kommunallagen stärks för att ge utrymme för fler att bli delaktiga i olika beslutsprocesser. Det bör dock påpekas att ökad medborgardialog genom att öppna för fler forum och fler kanaler är resurskrävande och att medel till detta måste finnas.

Gott samarbete med kyrkogårdsnämndens funktionshindersråd

Kyrkogårdsnämndens råd för funktionshindersfrågor har idag ett reellt inflytande genom att frågor kan väckas i rådet och föras upp på den åtgärdslista som rådet kontinuerligt arbetar med i samverkan med förvaltningens tjänstemän. Rådet träffar också nämnden vid ett tillfälle per år och har därutöver en överläggning med nämndens presidium en gång per år.

Öppna nämndsammanträden

Förvaltningen anser att frågor via så kallade folkmotioner (idag i huvudsak i form av medborgarförslag) bör kunna tillåtas i fler nämnder inom Stockholms stad än enbart i stadsdelsnämnderna. Detta förutsätter att nämndsammanträdena, i exempelvis Kyrkogårdsnämnden, ska vara öppna för att ge möjlighet för den enskilde att själv lägga fram sin fråga. Kommunallagen ger utrymme redan idag för en sådan ordning förutsatt att fullmäktige tillåter detta. Eftersom det kan vara både resurs- och tidskrävande att bereda vissa frågor som folkmotioner (tidigare medborgarförslag) via nämndberedningar bör det kunna vara möjligt för varje nämnd att delegera frågor av enklare karaktär till särskilda utskott eller till tjänstemän.

Representationen i kyrkogårdsnämnden.

Representationen i kyrkogårdsnämnden bör breddas. Genom åren har det varit vanligt att partierna av tradition nominerat ledamöter som samtidigt haft uppdrag i Svenska kyrkans demokratiska organ. Denna kunskap är självklart värdefull och ska respekteras.

Begravningsverksamheten är dock en kommunal service i Stockholms stad som är till för alla medborgare och som inte har någon direkt koppling till Svenska kyrkan eller något annat trossamfund.

Idag har mer än 20% av Stockholmarna sin bakgrund från andra länder vilket inte alltid har avspeglats i nämndens sammansättning.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

1. Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar godkänna förvaltningen tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att justera paragrafen omedelbart.

Reservation anfördes av vice ordföranden Jonas Naddebo (C), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Lars Jilmstad m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Joar Forssell (L), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Ulrika Hoff (KD) som instämmer i förslag från Lars Jilmstad m.fl. (M), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2016 har i huvudsak

följande lydelse.

Betänkandet är en omfattande redogörelse av demokratiutredningens slutsatser inom ett stort antal områden där de allra flesta områdena inte direkt påverkar miljöförvaltningens kärnverksamhet. På grund av ärendets omfattning och den korta remisstiden har miljöförvaltningen därför valt att yttra sig över enbart de frågor som har en direkt påverkan på förvaltningen.

Miljöförvaltningen är generellt positiv till utvecklingen både av ett digitaliserat remissförfarande och av användandet av nya tekniska lösningar. Möjligheten att hålla digitala samråd skapar bättre förutsättningar att involvera en större grupp medborgare och torde därför också ge inspel som i högre grad är representativa befolkningen. Vidare ser också förvaltningen positivt på att fler aktörer bjuds in till remissförfarandet. Att remisser med bäring på samtliga kommuner i vissa fall idag enbart skickas till vissa kommuner är inte optimalt i miljöförvaltningens tycke. Synpunkter bör efterfrågas från samtliga kommuner berörda av förslaget.

Miljöförvaltningen har länge efterfrågat ökad användning av digitala lösningar för öka medborgarinflytandet. Det skulle kunna göras tämligen enkelt. Om ett ärende när det remitteras ut av kommunstyrelsen samtidigt lades ut på stockholm.se för att där ge medborgarna möjlighet att ge synpunkter i beredningsprocessen samtidigt med nämnder och bolag. Det har ofta ansetts riskera att bli alltför betungande för rotlarna när ett ärende efter remisstiden skall skrivas fram för beslut till kommunstyrelsen eller kommunfullmäktige. Men det förhållandet att de ges en möjlighet att lämna synpunkter behöver inte innebära någon rätt att få synpunkterna behandlade och självklart än mindre tillgodosedda. Det vore dock ett slöseri att inte utnyttja den klokskap som även i ett stadshusperspektiv stundom kan finnas bland kommunmedlemmarna. I varje fall skulle man kunna inleda en sådan möjlighet på försök i särskilt utvalda ärenden. Ett lämpligt ärende för ett sådant försök vore färdplan 2040 mot en fossilbränslefri stad när det väl remitteras.

Vad gäller funktionshindersråd så har Stockholms stad formaliserat rollen för funktionshindersråd. Miljöförvaltningen anser att dessa råd har en viktig funktion att fylla men det är också viktigt att finna bra former för samverkan. Det nämns i utredningen att råden idag ofta känner att de kommer in för sent i beredningen av ärenden och i beslutsprocesserna, och miljöförvaltningen känner igen denna beskrivning. Ofta är dock tiden tillgänglig för förvaltningen att bereda ett ärende oerhört knapp vilket innebär att det i många fall är väldigt svårt, nästintill omöjligt, att på ett bra sätt involvera andra intressenter i processen. De korta tidsramarna gäller både remisser och interna strategiska dokument såsom verksamhetsplan och treårsbudget.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

1. Socialnämnden hänvisar till tjänstetlåtandet som svar på remissen.
2. Socialnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet till kommunstyrelsen.
3. Paragrafen justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Andrea Ström m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Isabel Smedberg Palmqvist och Frida Johansson Metso (båda L), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Stina Bengtsson (C), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Sofia Modigh (KD), *bilaga 1*.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 8 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar utredningens oro för allt större klyftor i det politiska deltagandet. Det kan skapa spänningar i ett samhälle där de som är aktiva i huvudsak är välutbildade och resursstarka personer medan personer med låg utbildning och lågavlönade jobb är mindre aktiva.

Utredningen lyfter perspektivet om politisk jämställdhet och konstaterar att den kvinnliga representationen har stigit. Det finns dock problem som att det är svårt för kvinnor att nå de mest betydelsefulla politiska posterna, samt att fler kvinnliga politiker lämnar politiken på grund av icke jämställda förhållanden och diskriminerande bemötande och granskning. Trots en välutvecklad analys av att politiken inte är jämställd finns inte många förslag och rekommendationer inom detta område. Ett förslag är dock att alltid nominera en kvinna och en man inför tillsättning av politiska uppdrag.

Förvaltningen anser att utredningens mål om en hållbar demokrati som kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande är mycket angeläget och ligger helt i linje med stadens ambitioner om att minska skillnader och skapa en sammanhållen stad, ett Stockholm för alla.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

1. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att godkänna och överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.
2. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation anfördes av vice ordföranden Joakim Larsson m.fl. (M) och Erik Slottner (KD), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Peter Backlund (L), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Christina Linderholm (C), *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadskontoret är positivt till betänkanedets förslag om medborgardialoger där individer, intresseorganisationer och andra aktörer bjuds in att delta i beslutsprocesser. Stockholms stad har som mål att öka och bredda deltagandet i de medborgardialoger som anordnas. Målet är att få fler invånare engagerade i stadsutvecklingen för att öka förståelsen och ge inflytande.

I stadens planering och budget framgår det tydligt att vi ska arbeta för att få fler invånare att engagera sig och bli delaktiga. Kontoret arbetar aktivt i olika planprocesser för att få ökat deltagande. I stadens budget finns det beskrivet hur vi ska omhänderta och utveckla dialogen med invånarna i staden.

Enligt stadens budget ska det finnas ett tydligt fokus på de delar av staden som har störst behov av utveckling. För att tydliggöra inriktningen för en långsiktig utveckling av ytterstaden ska alla stadsdelsnämnder ta fram lokala utvecklingsprogram som baseras på en dialog med invånare och lokala aktörer. Utvecklings-programmen ska tydliggöra

stadsdelsnämndens fokusområden för att nå stadens gemensamma vision om en stad för alla.

Stadsbyggnadsnämnden ska fortsätta sitt arbete med att utveckla kommunikationen gentemot stockholmarna och gentemot andra nämnder och bolagsstyrelser i strävan att göra planprocessen mer demokratisk. God dialog i tidigt skede ska känneteckna både stadsbyggnadsnämndens kommunikation gentemot stockholmarna och gentemot andra nämnder och bolagsstyrelser. Under året kommer en satsning på närdemokrati och medborgarinflytande i bostadsplaneringen att ske. Syftet är att öka det demokratiska inflytandet.

Dialogarbetet sker på tre olika nivåer: en övergripande, en för större områden och slutligen i samband med samråd för detaljplaner. Detta skapar förutsättningar för invånare att i mycket tidiga skeden delta i diskussioner kring utformningen av nya stadsutvecklingsområden. Det ger kontoret en bra bild av hur invånare ser på sin omgivning och vad de värdesätter i miljön. Dialogerna är ett bra underlag inför planeringen och utformningen av både bostäder och den kringliggande miljön.

Stockholms stad har ett omfattande stadsutvecklingsprogram med många bostäder som ska byggas och där ingår även att skapa goda helhetsmiljöer. Det är viktigt att ge invånarna kunskap om denna utveckling och få dem involverade tidigt för att skapa delaktighet och möjliggöra för påverkan. Kontoret planerar i samband med samråd för översiktsplanen att besöka olika stadsdelar för att visa den pågående planeringen.

Under innevarande år har kontoret inlett en dialog med invånare i Skärholmen där 4 000 nya bostäder planeras. I första skedet handlar dialogen om vilka platser som är bra och vilka som kan förbättras. Till hösten fortsätter denna dialog med en återkoppling av resultatet samt hur långt planerna har kommit. Det pågår ett parallellt arbete för att i ett mycket tidigt skede involvera olika målgrupper, speciellt skolungdomar i klass 8 och 9. De ska få studiematerial och lärarna en handledning i stadsutvecklingsfrågor. Kontoret kommer att bidra med digitala dialogverktyg för att förlänga lärandet och sprida kunskaperna ytterligare.

Under året kommer stadsbyggnadskontoret att utveckla och testa olika metoder och verktyg i syfte att öka fler målgruppers deltagande, för att bygga en kunskap kring stadsutveckling och vilka konsekvenser och möjligheter för invånare som det medför.

Det finns flera målgrupper som kontoret under året ska försöka inkludera i processerna. Oftast är det starkare grupper som dominerar i samtalen och därför bör staden hitta ett sätt att skapa en mer jämlik situation mellan olika grupper.

Det är viktigt med ett ökat deltagande från fler målgrupper och fler människor än i dag. Förhoppningsvis leder detta arbete till att de socioekonomiskt svaga grupperna och de som har svårast att komma in i politiska församlingar blir mer delaktiga i dialogerna om Stockholms framtid.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

1. Förvaltningen föreslår att utbildningsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Markus Nordström m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Lotta Edholm m.fl. (L), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av John Kåberg (C), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Christian Carlsson (KD), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig bakom utredningens förslag kring ungas delaktighet och inflytande. Förvaltningen anser att dessa frågor är viktiga och vill betona att skolan har ett viktigt uppdrag kring demokratifrågor och elevers inflytande samt att skolorna på olika sätt arbetar för att öka ungdomars delaktighet och känsla av att kunna påverka samhällsutvecklingen.

Förvaltningen ansvarar för Ungdomsparlamentet som är ett pedagogiskt demokratiprojekt på kommunal nivå i Stockholm och som i många avseenden bidrar till att utredningens målsättningar uppnås. Ungdomsparlamentet bidrar framförallt till att ge gymnasieelever kunskaper om hur den kommunala politiken fungerar och att öka deras engagemang i lokalpolitiska sakfrågor och annan politisk verksamhet. Förvaltningen avser att se över hur Ungdomsparlamentet kan nå ännu fler elever i kommunens ytterstadsskolor.

Valnämndens kansli

Valnämndens kanslis tjänsteutlåtande daterat den 20 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Sänkt rösträttsålder

Utredningen föreslår att en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år sker vid valen till kommunfullmäktige 2018 och 2022. Försöksverksamheten ska genomföras i kommuner som ansöker till regeringen om detta och den ska därefter följas upp och utvärderas.

Enligt uppgift från SCB's befolkningsstatistik skulle en sänkning av rösträttsålder till 16 år för Stockholms stad innebära ca 15 500 ytterligare röstberättigade vid allmänna valen 2018. 15 500 röstberättigade delat med 1500, vilket är normalstorleken för ett valdistrikt, innebär 11 nya valdistrikt om alla ungdomar var folkbokförda inom samma område. 15 500 ytterligare röstberättigade tillsammans med den snabba befolkningstillväxt som är i Stockholm är däremot inte ett obetydligt antal fler röstberättigade. Det är därför angeläget för kansliet att så tidigt som möjligt i planeringsprocessen veta vilka förutsättningar och förändringar som gäller inför nästkommande val. Speciellt vad gäller valdistriktens storlek och den bemanning som ska planeras.

Valnämndens kansli anser att det är nämndens uppdrag att bereda alla som vill rösta goda möjligheter och god tillgänglighet oavsett vilken rösträttsålder som beslutas. Som lokal valmyndighet har kansliet inte några synpunkter på vad som är en lämplig rösträttsålder.

Lagen om kommunala folkomröstningar

Utredningen anser att det finns ett behov av att se över lagen om kommunala folkomröstningar. Översynen bör beröra frågor rörande regleringen av t.ex. förtidsröstning, röstmottagning, budröstning liksom överklagande. Det är också viktigt att regler rörande tillgänglighet i röstmottagningslokaler klargörs. Valmyndighetens roll vid kommunala folkomröstningar bör förtydligas. Utredningen anser också att det är rimligt att vissa delar av vallagen blir tillämpliga vid de kommunala folkomröstningarna. Valnämndens kansli delar denna bedömning.

Demokratibokslut alt. demokratiredovisning

Utredningen menar att en ökad öppenhet och tydlighet om hur maktutövandet i styrelsen och nämnder sker är centralt. Fullmäktiges funktion som uppdragsgivare av den granskade verksamheten, revisionen, talar också för att stärka inslagen av fullmäktiges egna möjligheter att granska beslutfattandet i styrelser, nämnder och andra organ. Utredningen anser att det finns skäl för att fullmäktige fattar beslut om en ordning för den interna granskningen. Ett förslag är att ge en särskild nämnd, t.ex. valnämnden, i uppdrag att årligen

ställa samman ett demokratibokslut. Ett sådant bokslut skulle kunna omfatta frågor om hur väl styrelsen och nämnderna har fullgjort sina skyldigheter att för fullmäktige redovisa sådan verksamhet som fullmäktige delegerat till dem. Fullmäktige kan med stöd av kommunallagen besluta om formerna och omfattningen för denna redovisning. Redovisningen bör även göras till föremål för debatt i fullmäktige.

Redan vid 2004 års vallagsutredning noterades att flera kommuner istället för att inrätta särskilda demokratiberedningar, utskott eller nämnder har gett valnämnden ett utökat uppdrag att arbeta med demokratifrågor. I propositionen den nya vallagen (prop. 2004/05:163) uttrycker regeringen tydligt vikten av att en valmyndighet endast ska genomföra åtgärder som kan upplevas som opartiska och sakliga och att en valmyndighet inte får riskera att bli försatt i en situation där väljarna kan få uppfattningen att myndigheten har gjort ett politiskt ställningstagande eller på annat sätt försöker påverka väljarna i ett val. Utbildning eller folkbildningsverksamhet i demokratifrågor togs upp som två områden som regeringen inte ansåg vara förenliga med valmyndighetens uppgift.

Utredningen instämmer i att det är viktigt att valnämnden är tydlig med att den också har en roll som kommunens valmyndighet och att den rollen inte ska sammanblandas med demokratiframjande uppgifter som anses ha en politisk karaktär. Samtidigt menar utredningen att det kan finnas ett värde i att valnämnden får ansvar för ytterligare demokratifrågor under mandatperioden. De anser att det kan bidra till att nämnden blir bättre förberedd på dess kärnuppgifter vid de allmänna valen.

Valnämnden är den lokala valmyndigheten och omfattningen av nämndens uppgifter regleras i vallagen, både ansvarsområdet som sådant och i viss utsträckning den organisation som ska användas för att lösa uppgiften.

Valsystemet grundar sig på allmän och lika rösträtt och valen ska vara fria, hemliga och direkta. Val ska genomföras med hög trovärdighet och legitimiteten ska garanteras. Valnämnden har till uppgift, som lokal valmyndighet, att garantera alla medborgare denna rättighet. Kansliet delar därför regeringens uppfattning, som uttrycks i propositionen till nya vallagen, att en valmyndighet aldrig får riskera att bli försatt i en situation där dess verksamhet ifrågasätts som opartisk eller saklig.

Vad gäller förslaget om att kommuner ska genomföra så kallade demokratibokslut eller demokratiredovisningar har kansliet inga synpunkter om. Däremot anser kansliet att det inte ska vara valnämndens uppgift att utföra dessa redovisningar.

Som svar på remissen hänvisas till valnämndens kanslis tjänsteutlåtande.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2016 följande.

Äldrenämnden godkänner förvaltningen tjänsteutlåtande som svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen för kommunstyrelsen för omedelbar justering.

Särskilt uttalande gjordes av vice ordföranden Sofia Modigh (KD) och ledamoten Dennis Wedin m.fl. (M), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten Ann-Katrin Åslund (L), *bilaga 1*.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Mot bakgrund av vårt föränderliga samhälle anser äldreförvaltningen att det är viktigt att föra ett offentligt samtal om demokratins former. Det kan handla om hur de representativa

beslutsformerna ska kombineras med möjligheter för direktdeltagande mellan valen eller om hur individens rätt till inflytande ska balanseras mot andra medborgerliga rättigheter. Det kan också gälla hur värdet av inflytande ska ställas mot andra samhällsvärden, såsom säkerhet, ekonomisk tillväxt eller ekologisk hållbarhet.

Utredningen lämnar förslag till författningsändringar, nya målsättningar, nya utredningar och regeringsuppdrag. Därutöver görs ett antal bedömningar och rekommendationer. Syftet med förslagen är att stärka individens möjligheter till inflytande och att bredda det demokratiska deltagandet.

Äldreförvaltningen anser att detta är grundläggande frågor i vår demokrati och är generellt sett positiva till de ståndpunkter och de förslag som framställs.

Eftersom utredningen berör hur vår demokrati ska utformas i framtiden så berör innehållet givetvis äldre personer, även om inte denna grupp berörs specifikt i de förslagen. Däremot är det viktigt att beakta eventuella effekter som förslagen ändå kan ha för äldre personer. Därför har äldreförvaltningen remissvar två perspektiv, dels vilken påverkan som förslagen har för landets kommuner och dels hur förslagen mer direkt berör den äldre befolkningen.

Den nya målsättning som framförs i utredningen bör genomsyra demokratiarbetet i kommunerna men innebär i sig inte några inskränkningar i det kommunala självstyret. I utredningen formuleras delmål som ska medverka till att alla individer ska ha lika och goda förutsättningar att delta, påverka och få insyn i politiska beslutsprocesser mellan valen. Detta förutsätter att olika grupper såsom unga, utrikes födda män och kvinnor och personer med funktionsnedsättning har samma förutsättningar.

Det som specifikt rör gruppen äldre i utredningen handlar till stor del om denna grupps representation och engagemang i det politiska livet. I riksdagen är äldre personer kraftigt underrepresenterade. I kommunpolitiken är dock äldre väl representerade och äldres andel ökar här mer än någon annan åldersgrupp. Detta beror till viss del på att äldre är tydligt överrepresenterade i de politiska partierna och personer över 65 år utgör i dag över hälften av alla partimedlemmar. Möjligheterna att rekrytera bland äldre är därför en viktig förklaring till äldres överrepresentation men också att denna grupp ofta har mer tid att lägga ned på det arbete som ett politiskt uppdrag innebär. Även bland inlämnade medborgarförslag är äldre överrepresenterade, framför allt män födda i Sverige.

Även om äldre generellt inte är underrepresenterade i det politiska livet anser äldreförvaltningen ändå att det är viktigt att äldre personers erfarenhet tas till vara. Dels för att äldres intressen ska kunna bevakas men också för partiernas egen skull. Äldre förtroendevalda har i många fall mer tid att ägna sig åt förtroendeuppdragen. De har ofta erfarenhet av politiskt arbete och är de som har lägst sannolikhet att lämna uppdragen i förtid. Den stabiliteten är viktig för politiken.

Utredningen föreslår att särskilda åtgärder bör vidtas för att förbättra jämställdheten och jämlikheten i politiken. Det huvudsakliga ansvaret för att förbättra den sociala representativiteten ligger dock hos de politiska partierna. Ett sätt att förbättra representativiteten föreslås kunna ges till de demokratinämnder och demokratiutskott som finns i flera kommuner och landsting. Ett annat sätt att öka dessa gruppers inflytande kan, enligt utredningen, vara att utvidga de samrådsgrupper, s.k. medborgarråd, som redan finns i vissa kommuner idag. Där kan olika kategorier av medborgare komma till tals, bland annat äldre personer.

Äldreförvaltningen ser inte att äldres representation i politiken generellt sett är låg. Det finns ändå vissa områden som till exempel representation i riksdagen där äldre har en klart lägre representation vilket är viktigt att medvetandegöra. Sammantaget ser äldreförvaltningen positivt på de förslag som utredningen förordar och tror sammantaget att de kan leda till en ökad påverkan för äldre. Att inkludera äldre kan motverka risken att förtroendevalda, i en mer kortsiktig önskan att tillfredsställa väljare, inte tar hänsyn till nästkommande generations intressen och behov. Utredningen föreslår vissa förändringar som innefattar digitala lösningar. I det forskningsmaterial som utredningen redovisar finns

det skillnader i it-vana mellan äldre på ett sätt som inte finns bland yngre personer. Dessa skillnader är till stor del beroende på etniskt och utbildningsmässig bakgrund. Det är därför viktigt att hänsyn tas till de äldre som har en mindre it-vana så att inte de grupper äldre som redan idag är väl representerade ökar sin påverkan på det politiska livet ytterligare.

Utredningen är inriktad mot centrala demokrativärden som delaktighet och jämlikt inflytande. Effekten av flertalet av de föreslagna förändringarna kommer staten att kompensera kommunsektorn för. Det finns dock ett antal förslag, vilka redovisas nedan, som innebär en ambitionshöjning för demokratipolitiken men som också kan innebära högre kostnader för kommunen.

Förslaget om att fullmäktige ska verka för att de förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former innebär att samtliga kommuner och landsting bör utse en anställd som säkerhetsansvarig och kontaktperson för de förtroendevalda som utsätts för hot, våld och trakasserier.

De olika samrådsformerna, som t.ex. medborgardialog och de olika samrådsförfarandena som kommuner bör genomföra i enlighet förslaget, kan innebära ökade kostnader för kommunsektorn. Framför allt för den arbetstid som tjänstemän och förtroendevalda kommer att behöva lägga ned.

Vid ett införande av folkmotioner kommer de kommuner som idag inte har möjligheten att lämna medborgarförslag att få högre kostnader. För de kommuner som redan idag har möjligheten att lämna medborgarförslag så innebär det snarast lägre kostnader.

Ett införande av rösträtt från 16 års ålder kommer att innebära vissa merkostnader avseende information och anpassning av valkretsar. Detta är dock tänkt att vara en försöksverksamhet och är frivilligt för kommunerna.

Det finns även förslag som kan innebära en besparing för kommunerna. Exempel på detta är införandet av en digital insamlingsprocess vid folkiniciativ och folkmotioner. Om detta blir verklighet kommer staten att finansiera upprättandet av en nationell webbsida. Minskningen av den manuella handläggningen innebär minskade kostnader för kommunsektorn.

Som ovan redovisats kan förslagen innebära vissa ökade kostnader för landets kommuner. Det är dock svårt att beräkna effekten av dessa förslag eftersom ökningen beror på vad som redan görs idag och hur många invånare kommunen har.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

Nämnden överlämnar förvaltningen tjänsteutlåtande som svar på remissen om betänkandet ”Låt fler forma framtiden (SOU 2016:5)”.

Reservation anfördes av Jan Tigerström m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Jonatan Ohlin (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Helen Törnqvist (C), *bilaga 1*.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Bromma stadsdelsförvaltning konstaterar att betänkandet visar på olika intressanta aspekter av de demokratiska förutsättningarna i Sverige och den ger ett omfångsrikt underlag för ytterligare diskussioner då det synliggörs mångfacetterade demokratiska problemställningar.

Politisk ojämlikhet

Bromma stadsdelsförvaltning står bakom resonemanget i betänkandet, om vikten av att allas röster blir hörda och att individens inflytande bör bli större i de politiska och kommunala processerna. Dialogen och samspelet mellan politiken, tjänstemännen, medborgarna samt samverkan mellan olika nämnder, fackförvaltningar, kommunala bolag, polisen, landstinget, intresseorganisationer, föreningslivet och näringslivet m.fl. är en grund till att samhällsutvecklingen, samhällsplaneringen och politiska beslut utgår från allas olika intressesfärer, önskemål och behov.

Bromma stadsdelsförvaltning har här en viktig roll i att tillgängliggöra information för att minska informationsklyftan mellan de som räknas som resursstarka/högutbildade och de som kanske inte har samma tillgång till informationssamhället i form av internet samt bristande kunskap om hur stadsdelsförvaltningen eller staden styrs. Inom Bromma stadsdelsförvaltning finns det goda förutsättningar för detta genom medborgarkontoret som t.ex. arbetar med klarspråk och med att erbjuda IT-stöd för att minska den digitala klyftan.

Däremot saknar stadsdelsförvaltningen bra metoder för att fånga upp mindre formella former av engagemang, vilket är en utvecklingsfråga.

Medborgardialog och samråd

I de delar av utredarens förslag som stadsdelsförvaltningen har rådighet över är det bl.a. den jämlika medborgardialogen som förvaltningen särskilt vill belysa.

En vanlig risk med medborgardialoger är att deltagandet inte blir representativt och därför behöver medborgardialogen utformas på flera alternativa vis än som i samlingar eller möten där invånare ska befinna sig på en angiven plats vid ett givet tillfälle. En alternativ metod kan t.ex. vara en uppsökande medborgardialog.

Bromma stadsdelsförvaltning är generellt sett positiv till en medborgardialog som syftar till att låta andra aktörer delta i beslutsprocesser och bidra till att beslut får en djupare förankring och starkare legitimitet. Det är då viktigt att arrangörerna är tydliga med syftet och inte skapar en skendemokrati där de inbjudna sedan blir besvikna över att de kanske inte fått igenom sina idéer och önskemål på grund av orimliga förväntningar.

Folkmotion – en medborgerlig förslagsrätt

Utredarens förslag: *Ett nytt verktyg ska införas i kommunallagen för att främja dialogen mellan väljare och förtroendevalda, en möjlighet att väcka ett ärende i fullmäktige genom en folkmotion. Ärende i fullmäktige får väckas om en folkmotion får stöd av minst en procent av de folkbokförda i kommunen eller i landstinget. Det är antalet folkbokförda den siste december året före det år som folkmotionen lämnas in som är utgångspunkten vid beräkningen av en procent.*

Folkmotionen ska vara skriftlig, ange den aktuella frågan och undertecknas av motionärerna samt innehålla uppgifter om när undertecknandet gjorts, namnförtydliganden, personnummer och uppgift om deras adresser.

Möjligheten att stödja en folkmotion ska ges i sex månader.

En folkmotion bör beredas så att fullmäktige kan fatta beslut inom ett år från det att folkmotionen väcktes.

Fullmäktige ska ges möjlighet att överlåta till styrelse eller annan nämnd att besluta i ärenden som väckts genom folkmotion, utom i de fall som avses i 3 kap. 9 § KL, dvs. ärenden som är av principiell beskaffenhet eller av större vikt för kommunen eller landstinget.

Styrelse eller en nämnd som handlägger sådana ärenden ska minst en gång om året informera fullmäktige om de beslut som fattats i ärendena.

Folkmotion ersätter medborgarförslag och bestämmelserna om medborgarförslag ska upphävas.

Konsekvenser för det kommunala självstyret

Förslaget om att en folkmotion kan väckas i fullmäktige är tvingande för alla kommuner och landsting och kan ses som en inskränkning i det kommunala självstyret. Vi anser att denna inskränkning är motiverad mot bakgrund av att det är av nationellt intresse att alla individer bör få samma förutsättningar att delta och utöva inflytande över det politiska

*beslutsfattandet oavsett var de bor. Därför bör samma grundregler gälla i hela landet. Det är också viktigt att folkmotionen är obligatorisk eftersom den kompletterar folkinitiativet, vilket också är tvingande för alla kommuner och landsting. **I det fall folkmotionen införs som en möjlighet för kommuner och landsting är det inte heller motiverat att ta bort medborgarförslaget, som i dag är frivilligt.** För att motivera att en nationell webbinsamlingsportal tas fram för ändamålet är det dessutom av betydelse att folkmotionen är obligatorisk.*

(Utdrag från betänkandet "Låt fler forma framtiden" SOU 2016:5; sida 503 och sida 639)

I betänkandet föreslår utredaren en medborgerlig förslagsrätt, s.k. folkmotion till kommunfullmäktige. Konsekvensen blir då att en medborgerlig förslagsrätt enligt betänkandet, kommer att ersätta medborgarförslaget och bestämmelserna om medborgarförslag följaktligen kommer att upphävas.

Utredaren anger även i sin konsekvensanalys avseende förslaget om en folkmotion, att i det fall folkmotionen införs så är det ändå inte motiverat med ett borttagande av medborgarförslaget som idag redan är frivilligt.

Bromma stadsdelsförvaltning tolkar förslaget om en folkmotion som att den visserligen kommer att ersätta medborgarförslaget i kommunfullmäktige, men att medborgarförslaget likväl kan kvarstå som en lokal möjlighet för medborgarna inom Bromma stadsdelsnämnd. Detta är i så fall av en avgörande betydelse för stadsdelsförvaltningens ställningstagande i frågan eftersom den direkta och konkreta kontakten som ett medborgarförslag innebär, anser stadsdelsförvaltningen vara ett värdefullt verktyg i den lokala dialogen med medborgarna.

Stockholms stads storlek och organisatoriska förutsättningar med en stadsdelsindelning medför möjligen andra förutsättningar för lokaldemokratins och medborgarförslag kan därmed tillskrivas en större betydelse för den lokala medborgardialogen, än för landets många mindre kommuner. De frågor som ligger närmast medborgarna ingår i Bromma stadsdelsförvaltnings uppdrag allt som oftast, och frågorna har då följdriktigt fått sin lokala förankring genom medborgarförslagen.

Förslaget om att ersätta medborgarförslag med folkmotioner är inte kontroversiellt i sig, men det kan kortsiktigt bidra till en upplevelse av minskat medborgarinflytande och en centralisering av lokala frågor. Speciellt problematiskt kan det bli om resonemanget kring ersättandet av medborgarförslaget kommuniceras ut på ett vagt sätt. Medborgarförslaget är ett relativt nytt verktyg för medborgarinflytande och ett för snabbt borttagande av detta kan signalera att medborgarnas möjlighet till påverkan istället reduceras. Det kan även ses som begränsande för den enskilde medborgarens möjlighet till att påverka kommunpolitiken om folkmotionen kräver underskrifter av en viss procentenhet av kommunens invånare. En folkmotion, till skillnad mot medborgarförslaget, riskerar istället att komma och uppfattas som en del i den krävande politiska arbetsgången – där deltagandet ju de facto har minskat.

Bromma stadsdelsförvaltning menar att betänkandet "Låt fler forma framtiden (SOU 2016:5)" belyser viktiga aspekter inom demokratin i Sverige. Betänkandet pekar exempelvis ut skilda områden avseende jämlik delaktighet och information som stadsdelsförvaltningen sedan tidigare har påbörjat ett arbete kring utifrån den egna lokala demokratiseringen.

Bromma stadsdelsförvaltning kommer att med stort intresse bevaka den fortsatta utvecklingen kring hur arbetet utifrån betänkandet kan komma att påverka demokratifrågorna vidare.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

Förvaltningens tjänsteutlåtande åberopas som svar till kommunstyrelsen. *Reservation* anfördes av vice ordföranden Gustav Johansson, ledamöterna Henrik Virro, Erika Wing, Kristiina Katajikko tjänstgörande ersättare Tina Aspe alla (M),

bilaga 1.

Reservation anfördes av Peter Backlund (L), *bilaga 1.*

Ersättaryttrande gjordes av Christina Peterson (C), *bilaga 1.*

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 3 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Delaktighet i demokratin är ett fundament för stadsdelsnämndernas verksamhet och det är viktigt att pröva alla vägar för att engagera fler, inte minst att nå svagare grupper som har svårare att göra sin röst hörd. Demokratiutredningen pekar på flera förslag att vidareutveckla former för att öka delaktigheten.

På grund av utredningens omfattning på sammanlagt 1363 sidor och kort remisstid har förvaltningen valt att fokusera huvudsakligen på de förslag i sammanfattningen som bedömts som särskilt intressanta ur stadsdelsnämndens perspektiv.

Medborgarförslag och folkmotion

Förvaltningen är positiv till förslaget om folkmotion men anser att Kommunfullmäktige bör utarbeta riktlinjer för hur stadsdelsnämnderna kan hantera lokala förslag som inte lämpar sig för en folkmotion. Riktlinjer kan förtydliga hur stadsdelsnämnderna på ett likvärdigt sätt ska interagera med medborgare.

Förvaltningen delar utredningens bedömning att en digital förslagslåda kan inrättas för enskildas synpunkter och förslag. Rutiner för hur dessa ska hanteras bör i så fall klargöras.

Fördelen med folkmotion är att det bygger på att det finns en opinion bland invånarna som står bakom ett förslag, vilket är mer representativt än ett medborgarförslag som kommer från en person. Folkmotionen föreslås bli tvingande för kommunen att ta upp. Folkmotionen är tänkt att ersätta *medborgarförslaget* där enskilda personer kan lämna förslag. Många av de medborgarförslag som stadsdelen idag får in berör andra förvaltningar men det finns också lokala förslag som med enkla medel kan förbättra miljön för invånare i ett område. För den enskilde medborgaren är det viktigt att ha fortsatt möjlighet att lämna förslag som rör det egna lokalområdet och medborgarförslaget är en möjlighet att på ett formaliserat sätt väcka frågor i den beslutsfattande processen. I utredningen finns ett begrepp som man kallar digital förslagslåda som skulle kunna användas för enskildas förslag och synpunkter.

Medborgardialog

Förvaltningen ser positivt på att kommunala riktlinjer för medborgardialog behövs. Att ta fram riktlinjer är dock resurskrävande och stöd behövs från centrala myndigheter både vad gäller resurser och kompetensutveckling. Det är viktigt att kommunfullmäktige inhämtar stadsdelarnas behov och synpunkter för medborgardialoger inför riktlinjerna.

Förvaltningen är positiv till utredningens uppmuntran att utveckla digital teknik för att underlätta och stödja den medborgerliga delaktigheten.

Förvaltningen anser att deltagarna i medborgardialoger ska kunna påverka formerna för den. Medborgardialoger behöver formaliseras för att veta när i beslutsprocessen de kommer in, hur deras synpunkter används och hur återkopplingen ska ske. Utan tydlighet i dessa frågor kan snarare missnöje än tillfredsställelse med den demokratiska delaktigheten uppstå. Människor har olika preferenser för hur de vill engagera sig och genom vilka kanaler de vill vara aktiva och delaktiga. Att utveckla människors delaktighet i det demokratiska systemet måste utgå från att möta människor där de finns.

Unga människor idag har vanan att hantera relationer och ärenden i hög grad genom olika plattformar på internet. Den snabba utvecklingen inom digitalisering kan skapa nya former för delaktighet i olika frågor och att nå ut till definierade målgrupper med specifika frågeställningar. Denna kanal måste lyftas fram som viktig i sammanhanget demokratiutveckling. Kommuner och landsting bör tillåta deltagarna i medborgardialogen att påverka dialogens former.

Ungas delaktighet och inflytande

Förvaltningen anser att en lokal policy i kommunen kring hur ungas delaktighet kan säkerställas i forum av exempelvis ungdomsråd är angelägen liksom ett regelverk för beslutsprocessen för att ta till vara och utveckla ungas politiska intresse och möjlighet till reellt inflytande, enligt vad som anges i utredningen.

Förvaltningen anser även att andra former av inflytande för ungdomar bör undersökas där den digitala tekniken kan vara ett sätt att nå målgruppen i olika frågor. Att fånga in och öka ungas intresse för att delta brett i den lokala demokratin är en viktig fråga för förvaltningen. Ungdomar bör få ett representativt organ med en reell möjlighet att påverka. Utmaningar att lösa är hur ungdomar ska väljas ut för att skapa en representativ dialog och vilket mandat de ska ha. Detta bör förtydligas i en lokal policy i kommunen tillsammans med ett regelverk.

Förvaltningen är positiv till en försöksverksamhet för sänkt rösträttsålder och att använda skolan som en plattform för att stimulera ungdomars intresse och engagemang för demokratisk delaktighet.

Förvaltningen vill också lyfta skolans viktiga uppdrag att undervisa i människors lika värde, kritiskt tänkande, jämställdhet och rättvisefrågor. Genom utbildningsinsatser för att öka elevers kunskaper om organisering av nätverk och föreningar kan skolan också främja den politiska jämlikheten i det civila samhället. Skolan är en viktig arena för att öka kunskapen hos ungdomar om de demokratiska processerna där möjlighet finns att intressera alla elever även från mer socioekonomiskt utsatta områden.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Förvaltningen är positiv till utredningens olika förslag att underlätta för personer med funktionsnedsättning att aktivt delta i det demokratiska arbetet. Fler beviljade assistanstimmar för funktionsnedsatta för att kunna utöva ett politiskt engagemang är angeläget och kan troligtvis påverka budgeten för stöd och service.

Förtroendevalda ska kunna verka i sina uppdrag under säkra former.

Förvaltningen stöder utredningens förslag att det är av vikt att förtroendevalda ska kunna fullgöra sitt uppdrag under säkra former utan att utsättas för våld, hot eller trakasserier. Att förtroendevalda ska kunna utföra sina uppdrag under säkra former är av största vikt för att kunna förmå fler att bli politiskt aktiva. Utredningens förslag att inrätta en bestämmelse i kommunallagen för att tydliggöra ett generellt ansvar för kommuner och landsting är bra men det kan behövas en tydligare utformning vad polisens, respektive kommunens och partiernas ansvar är.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen av betänkandet Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5) från Demokratiutredningen.
2. Omedelbar justering.

Reservation anfördes av Ann-Louise Ebéus m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Peter Öbrg (L), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Lars Bäck (V), Kjell Backman m.fl. (S) och Mariana Moreira Duarte m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Niklas Dahlgren (C), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Lars Hultkvist (KD), *bilaga 1*.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 3 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att Demokratiutredningens betänkande som helhet är bra och att utredaren presenterar intressanta förslag.

Införandet av folkmotioner och skapandet av en demokratiportal är bra initiativ som kommer att göra det möjligt för fler medborgare att vara delaktiga på andra sätt än idag. Portalen kommer att ge en bra översikt över vilka initiativ som finns. Den kan också innebära ett ökat engagemang från initiativtagaren att samla ihop minst en procent för att motionen ska tas upp i fullmäktige. Det är dock viktigt att digitaliseringen inte utesluter initiativtagare utan att demokratiportalen använder ett system som gör det möjligt för många att använda den.

Förvaltningen anser att betänkandet som helhet är bra och att det presenterar intressanta förslag. Vi tycker dock att folkmotion ska vara ett komplement till medborgarförslag och inte ersätta medborgarförslag. Vi ser helst att båda formerna finns. Verktyget medborgarförslag har bidragit till en utveckling av stadsdelsområdet. Flera förslag har varit bra idéer som har kunnat genomföras. Förvaltningen förutsätter att Stockholm och andra kommuner som har flera beslutsnivåer kan fortsätta använda medborgarförslag i stadsdelsnämnderna.

Förvaltningen anser att utredaren har rätt i sin bedömning att det behövs riktlinjer och tydlighet i genomförandet av medborgardialoger och samråd. Riktlinjerna bör vara flexibla och det bör finnas utrymme för oförutsedda ändringar. Därutöver anser förvaltningen att det bör göras en satsning på nationell nivå för att öka kommunernas kompetens att genomföra medborgardialoger. Det är där det ofta brister.

Förvaltningen tycker att förslaget om försöksverksamhet med rösträtt från 16 år är intressant. Det är ett förslag som förhoppningsvis ger unga ett större inflytande och samtidigt kan stimulera skolor att ta ett större ansvar för det demokratiuppdrag de redan har.

Förslaget kring regelverk för att ungas perspektiv ska tillgodoses i beslutsprocesserna är viktigt, men där måste man hitta former för ett reellt inflytande så att unga engageras på ett annat sätt än idag. Förvaltningen arbetar idag med ungas organisering och kommer att ta fram en plan för hur det arbetet ska fortsätta. Ett ungdomsråd finns – idag helt fristående från nämnden – och dess roll och inflytande diskuteras just nu.

Samtliga stadsdelsnämnder utser sedan länge egna råd för funktionshinderfrågor, enligt beslut i kommunfullmäktige. Även facknämnder med ansvar för stadsbyggnadsfrågor, gatu- och fastighetsfrågor, sociala frågor och utbildningsfrågor ska ha ett sådant råd. Övriga nämnder och även alla bolagsstyrelser ska antingen ha egna funktionshinderråd eller råd knutna till sig på annat sätt.

Förvaltningen anser att funktionshinderråden har en tydlig instruktion från kommunfullmäktige för sitt arbete. Nämnd och förvaltning arbetar enligt Vision 2040 – Ett Stockholm för alla och ser tillgänglighets- och funktionshinderfrågor som en naturlig del i det löpande arbetet. Förvaltningen ser därför positivt på att demokratisk delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning ska utgöra ett eget mål i den kommande funktionshinderstrategin.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd godkänner och överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av Abit Dundar m.fl. (L) och Lars Svärd m.fl. (M), *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av Hans Tjernström (C) och Pierre Frennesson (KD), *bilaga 1*.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 14 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen bedömer att utredningens förslag i stort ligger i linje med det som lyfts fram av kommissionen för social hållbarhet, bland annat i rapporten Skillnadernas Stockholm, och med det arbete som nämnden och förvaltningen inlett för att stärka den lokala demokratin i Hägersten-Liljeholmen. Arbetet för att ge alla invånare möjlighet att delta på den politiska arenan är då en mycket viktig fråga, och i detta arbete är det viktigt att stärka vissa grupper såsom unga och personer med funktionsnedsättning.

I förvaltningen pågår ett arbete för att utveckla ungdomsdialogen. Förvaltningen ser över hur vi skulle kunna inhämta ungas åsikter på ett sätt som passar dem. Framförallt bör det möjliggöras olika former av inflytandeforum över nätet. Förvaltningen ställer sig positiv till framtagande riktlinjer kring hur ungas åsikter ska tillvaratas i kommunen för att ge de unga en tydlighet kring detta. Det är dock viktigt att man möjliggör för stadsdelsområdet att ha olika metoder för att inhämta ungdomarnas åsikter.

Stadsdelsförvaltningen ställer sig positiv till en förändring av kommunallagen som gör att dialogen med invånarna får en mer framskjuten plats och till att kommunen tar fram tydliga riktlinjer gällande när dialog ska föras och hur den ska genomföras. Det är viktigt att få in invånarnas åsikter i olika frågor, då detta ger stadsdelsnämnden ett bättre beslutsunderlag. Det är väldigt viktigt att invånarna förstår när dialoger ska ske och vilket inflytande som de får i dessa frågor. Det är som tidigare nämnts viktigt att det ges möjlighet att välja mellan olika former av metoder för dialog.

Det är viktigt att invånarna känner att de kan påverka och de nuvarande medborgarförslagen har enligt förvaltningens mening varit ett sådant verktyg. Förvaltningen har positiva erfarenheter av medborgarförslag och dessa har gett invånarna möjlighet att påverka sin lokala nämnd. Om folkmotioner införs är det viktigt förslagen tas upp i stadsdelsnämnden och inte i kommunfullmäktige, då avståndet dit för invånarna kan uppfattas mycket större än i andra kommuner. Det skulle vara även vara problematiskt om det krävs en procent av Stockholms befolkning för att få gehör för sin folkmotion. En procent av befolkningen i stadsdelsområdet vore en mer rimlig gräns i Stockholm. Det är dock positivt att nämnden vet att det finns en opinion bakom förslagen när de lyfts.

Förvaltningen välkomnar att förslagen i folkmotioner samlas på en hemsida och att man kan rösta på förslagen. Detta ger invånarna möjlighet att engagera sig när de passar dem och det ger även möjlighet till att förslagen sprids. Det är dock viktigt att denna portal är tillgänglighetanpassad, så att alla målgrupper kan använda sig av portalen.

Förvaltningen är även positiv till förslagen som gäller personer med funktionsnedsättning, och tror att de skulle kunna underlätta mycket för målgruppen vilket är en prioriterad fråga. Tillgänglighet är en viktig fråga och förvaltningen arbetar alltid för att våra lokaler ska vara tillgängliga. Det är även positivt att personer får det stöd de behöver för att genomföra sina politiska förtroendeuppdrag.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

1. Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt

svar på remissen från kommunstyrelsen.

2. Stadsdelsnämnden förklarar ärendet omedelbart justerat.

Reservation anfördes av vice ordförande Bo Arkelsten m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamot Helen Jäderlund Eckardt (L), *bilaga 1*.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har valt att inte lämna några synpunkter på utredningens förslag gällande nationell politik liksom frågor som gäller de politiska partierna.

Utredningens slutsatser om växande klyftor gällande inflytande och makt mellan olika socioekonomiska grupper uppmärksammas också i rapporten Skillnadernas Stockholm som Stockholms sociala hållbarhetskommision har tagit fram. Demokratiutredningens förslag på åtgärder för ett ökat och mer jämlikt medborgarinflytande och delaktighet stämmer väl överens med de målsättningar som satts upp inom ramen för stadens vision 2040, Ett Stockholm för alla.

Åtgärder för att förbättra villkoren för de förtroendevalda

Förvaltningen ställer sig positiv till förslagen, det är av stor vikt att villkoren är sådana att alla grupper i samhället har möjlighet att vara förtroendevalda och fullfölja sitt uppdrag.

Ungas delaktighet och inflytande

Förvaltningen delar utredningens ståndpunkt att ungas engagemang och intresse är en tillgång för demokratin och behöver tas tillvara. Förvaltningen är dock tveksam till rösträtt från 16 år i kommunala val. Rösträtten bör avspeglas i individens skyldigheter och möjligheter att delta och ta ansvar fullt ut i den demokratiska processen. Förvaltningen stödjer ändå utredningens förslag om en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder vid kommunala val där kommuner kan välja själva om de vill delta. En utvärdering av försöksverksamheten ger vägledning för kommande beslut om rösträttsålder.

Förvaltningen ser att det finns andra sätt att främja ungdomars delaktighet och inflytande i den demokratiska processen än att sänka åldern för rösträtt. Inrättande av traditionella ungdomsråd är ett alternativ. I traditionella ungdomsråd finns dock en risk för att det främst är de resursstarka och redan politiskt engagerade ungdomarna som deltar. Förvaltningen vill därför lyfta fram vikten av att anpassa formerna för ungdomsråd utifrån de ungas intresse och förutsättningar. Ett sätt att anpassa formen för dialog med ungdomar är att utveckla användandet av digitala verktyg. I likhet med utredningen anser förvaltningen att formerna för de traditionella ungdomsråden bör regleras för en ökad effektivitet och representativitet. Förvaltningen ser gärna att kommunfullmäktige beslutar om instruktioner för ungdomsråd på liknande sätt som för övriga nämndanknutna råd.

Andra inflytandeforum än traditionella ungdomsråd är viktiga komplement för att öka ungdomars delaktighet i den demokratiska processen. Ett sätt att nå ungdomar kan vara att skapa möjlighet för ungdomar att i en särskild fråga lämna sina synpunkter via sms eller webb.

Valdeltagande och kunskap om demokrati

Det råder stora skillnader i valdeltagande mellan stadens olika områden vilket beskrivs i Skillnadernas Stockholm. Ett skäl till skillnader i valdeltagande som anges i utredningen är bristande kunskap om demokratins processer och lågt förtroende för demokratins institutioner.

En folkbildande insats om demokratins processer, mellan och under valen, kan vara ett sätt att bidra till ökad delaktighet i och förtroende för den demokratiska processen. Förvaltningen är positiv till att utredningen lyfter fram digitala verktyg som ett sätt att hålla samråd. Förvaltningen är även positiv till att kommunerna bör tillgängliggöra relevant

information om demokratisk delaktighet på webben för invånarna.

Medborgarförslag och folkmotion

Förvaltningen ser samma risker som utredningen för begränsade demokratieffekter av medborgarförslag, till exempel att förslagen inte är representativa för medborgarna. Förvaltningen anser dock att medborgarförslag främjar dialogen mellan förtroendevalda och medborgare. Förvaltningen delar bedömningen att det oftast är vardagsnära frågor som hanteras inom ramen för medborgarförslagen. Förvaltningen ser det som en logisk följd av att stadsdelsnämnderna ska hantera lokala frågor som en del i ett decentraliserat beslutsfattande.

Förvaltningen anser att folkmotion är ett bra komplement till medborgarförslag. En fördel med folkmotion är att det krävs att ett större antal personer stödjer ett förslag för att det ska tas upp till beredning och beslut, vilket bör leda till att förslagen är mer representativa. Förvaltningen menar dock att förslaget om att införa en folkmotion måste modifieras. Då kommunerna är skyldiga att ha en budget i balans kan det bli svårt att under budgetåret bifalla motioner som medför kostnadsökningar. Av det skälet vore det bättre att folkmotioner lämnas till kommunfullmäktige inför budgetarbetet så att ta de kan tas med redan i budgetprocessen.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Förvaltningen delar utredningens uppfattning att det är viktigt att personer med funktionsnedsättning är med och formar den demokratiska arenan. Ett sätt att öka tillgängligheten kan vara att underlätta för beslutsfattande på distans. Förvaltningen ställer sig bakom att en förtroendevald inte ska hindras att fullgöra sitt uppdrag på grund av att den tid som beviljats för assistans inte är tillräcklig.

Förvaltningen är positiv till förslaget att demokratisk delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning ska utgöra ett eget mål i regeringens kommande funktionshindersstrategi.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av Henrik Sjölander m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Lars Lundqvist (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Kristin Jacobsson (C), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Emil Öberg (KD), *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Utredningen innehåller många idéer, rekommendationer och förslag riktade till de politiska partierna. Flera rekommendationer kan säkert innebära utmaningar för partierna. Många förslag riktas till den statliga sektorn. Inget av detta berörs under denna rubrik. Här kommenteras enbart de förslag som avser den lokala nivån och där förvaltningen har en mot utredningen avvikande uppfattning.

Förvaltningen tycker inte att förslaget om folkmotion är väl genomtänkt. Förvaltningen har inte någon invändning mot att tydligare regler förutsättningarna för medborgarförslag,

men det är inte rimligt att kräva engagemang från 8000 personer (1 % av de folkbokförda i Stockholm) för en fråga om att flytta en lekutrustning eller genomföra trygghetsåtgärder i en park. Stadsdelsnämnden har under 2015 mottagit närmare 100 skriftliga förslag. Alla har per definition inte varit medborgarförslag, eftersom de behandlat frågor utanför nämndens ansvar, men många har beretts av förvaltningen. Flertalet av dessa har behandlat mindre förbättringar och tillägg i stadsdelsområdets parker. Förvaltningen menar att medborgarförslagen så som de utvecklats lokalt har blivit en viktig kontaktyta mellan nämnd och medborgare. Folkmotionen skulle bli något helt annat än dagens medborgarförslag och knappast ersätta dessa. De två skulle dock kunna fungera parallellt.

Förvaltningen har inga invändningar mot formaliseringen av ungdomsråd och att dessa ges en reglerad roll i beredningsprocesser på lokal och regional nivå. Samtidigt är det, som utredningen påpekar, viktigt att dessa forum verkligen är representativa för gruppen unga och att de frågor råden ska behandla verkligen rör ungdomsgruppen.

Förvaltningen är tveksam till idén att personer med funktionsnedsättning ska beredas möjligheten till deltagande i beslutsprocesser på distans. Tillgängliga lokaler måste alltid vara förstahandslösningen. Deltagande på distans riskerar att fungera uteslutande.

I övrigt har förvaltningen inga invändningar mot de av utredningens förslag som direkt berör den lokala nivån. Utredningen är välskriven och intressant. Förslagen som presenteras är oftast väl underbyggda.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

1. Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Petra Gardos Ek m.fl. (M), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Anette Hultåker (KD), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Susanne Wicklund (C), *bilaga 1*.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Mycket av det remissen belyser är uppmärksammat i rapporten Skillnadernas Stockholm som stadens Hållbarhetskommisionen har tagit fram. Stockholms stad satsar på ett långsiktigt demokratiarbete för att nå en jämlik och hållbar stad.

Förvaltningen ser att det är positivt att stadens styr nämnderna genom tydligt formulerade mål för att förmå fler att bli delaktiga och därmed skapa förutsättningar för ett mer jämlikt inflytande.

Medborgarförslag och folkmotion

Förvaltningen har positiva erfarenheter av medborgarförslag och arbetar för att fler medborgare inom stadsdelsnämndsområdet ska nyttja möjligheten. Förvaltningen delar inte utredarnas kritik om att medborgarförslag inte stimulerar en dialog mellan förtroendevalda och medborgare. Dock kan förvaltningen hålla med om att det oftast är vardagsnärafrågor som behandlas inom ramen för medborgarförslag. Detta ser förvaltningen som en del av stadsdelsnämndernas uppdrag där Stockholms stad har valt att decentralisera vissa frågor för att skapa en större närhet mellan förtroendevalda och medborgare i närområdet. Förvaltningen ser inte att folkmotion bör ersätta medborgarförslag utan kan fungera som ett

komplement.

Ungdomsråd

Förvaltningen är positiv till att utredningen visar behovet av att öka ungas inflytande och möjligheter att påverka de demokratiska processerna. Nämnden har sedan ett antal år ett ungdomsråd. Flera andra nämnder har eller håller på och inrättar ungdomsråd och förvaltningen kan se att det är skillnader i hur olika nämnder väljer att hantera ungdomsråden.

Sänkt rösträttsålder

Förvaltningen tycker det bra att kommuner själva ska ansöka om att delta i försöksverksamheten avseende sänkt rösträttsålder. Förvaltningen tycker att kommuner som inför rösträtt från 16 års ålder ska jämföras med dem som inte gör det för att se om valdeltagandet blir högre och om fler unga tar förtroendeuppdrag.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

1. Tjänsteutlåtandet utgör svar på remissen.
2. Omedelbar justering.

Särskilt uttalande gjordes av ordförande Mia Päärni (S), ledamoten Demba Bah m.fl. och tjänstgörande ersättare Clara Bergman (V), *bilaga 1*.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen lämnar endast synpunkter på de förslag som primärt innefattas i nämndens ansvarsområde.

Medborgardialoger och samråd

Förvaltningen har påbörjat ett långsiktigt arbete med dialoger i stadsdelsområdet, bl.a. för att stärka tilliten till förvaltningen och mellan invånarna. Vidare ska dialoger bidra till att öka invånarnas delaktighet i stadsdelsområdets utveckling. Förslaget om att kommunfullmäktige antar riktlinjer för medborgardialog kan underlätta arbetet och göra det tydligare för kommunmedlemmarna i vilka frågor de kan förvänta sig att bli delaktiga. Det är viktigt att sådana riktlinjer tydliggör stadsdelsnämndens samordnande roll i medborgardialoger så att stadens skiftande lokala förutsättningar och invånarbehov kan tillgodoses. Det är även viktigt att det finns utrymme för stadsdelsnämnderna att föra dialoger utöver vad riktlinjerna föreskriver. I dialogerna deltar många aktörer, däribland facknämnder och flera av stadens bolag. Tanken är att tillsammans med dessa aktörer erbjuda lokala forum där invånarna också kan påverka i frågor som stadsdelsnämnden inte har direkt rådighet över.

Medborgarförslag och folkmotion

Utredningens översyn av möjligheten att lämna medborgarförslag visar att demokratieffekterna är begränsade. Det fåtal personer som lämnar förslag är inte representativa för befolkningssammansättningen och förslagen ger ingen antydning om det finns en stark opinion i frågan. Vidare tar behandlingen av medborgarförslag mycket tid och resurser i anspråk.

Utredningen föreslår att medborgarförslag ska ersättas av ett nytt verktyg, en folkmotion. Folkmotioner som, under en period av sex månader, får ett stöd av minst en procent av befolkningen ska beredas. Förslagsställaren får möjlighet att skapa opinion genom att motionen publiceras på internet.

Nämnden får uppmärksamma kommunstyrelsen på att folkmotioner föreslås bli

tvingande för kommunerna. Bedömningar som rör det kommunala självstyret är inte primärt en fråga för en stadsdelsnämnd.

Stadsdelsförvaltningen kan konstatera att det är relativt få personer som lämnar medborgarförslag till Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd. Förvaltningen kan vidare bekräfta att de förslag som lämnas ofta tar mycket tid i anspråk och är resurskrävande.

I sak anser förvaltningen att förslaget om folkmotion är bättre än nuvarande system med medborgarförslag. I synnerhet när det kombineras med olika former av medborgardialoger som innebär att invånarna på ett smidigt sätt kan lämna förslag. Nämnden och förvaltningen får genom dialogerna samtidigt möjlighet att bereda förslag och motta impulser på ett mindre resurskrävande sätt än nuvarande system med medborgarförslag.

Utredningens förslag rör den övergripande kommunala nivån, men stadsdelsförvaltningen bedömer att förslaget torde vara minst lika genomförbart på stadsdelsnämnds nivå. Förvaltningen kan, t.ex. genom medborgarkontoren, vara behjälpliga med internetpubliceringen.

Ungas delaktighet och inflytande

I utredningen framhålls att kommuner behöver tillgodose ungdomars perspektiv i beslutsprocesser. På Rinkeby-Kista stadsdelsnämnds uppdrag arbetar förvaltningen med att stödja ungdomar att forma arenor för åsikter och samhällsengagemang. Inte minst viktigt är att barn och ungdomar får forma sina egna liv genom att självständigt fatta beslut och ta ansvar. För närvarande har förvaltningen särskilt inriktat sig på social mobilisering för flickor.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Stadsdelsnämndens råd för funktionshinderfrågor instämmer i utredningens förslag. Förvaltningen delar uppfattningen att fler lokaler behöver vara tillgänglighetsanpassade för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta på samma villkor som andra.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

1. Förvaltningens tjänsteutlåtande överlämnas till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Reservation anfördes av vice ordförande Kristina Lutz m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamot Jesper Svensson (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Jonathan Lindgren (KD), *bilaga 1*.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Utredningens slutsatser om växande klyftor gällande inflytande och makt mellan olika socioekonomiska grupper är något som även uppmärksammas i rapporten Skillnadernas Stockholm som Stockholms sociala hållbarhetskommission har tagit fram. Utredningens förslag på åtgärder för ökat och mer jämlikt medborgarinflytande och delaktighet stämmer väl överens med de målsättningar som satts upp inom ramen för stadens vision 2040 – Ett Stockholm för alla.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning bedriver ett brett och långsiktigt arbete för öka alla invånarens möjligheter till inflytande och delaktighet på lokal nivå.

Förvaltningen har valt att inte lämna några synpunkter på utredningens förslag gällande nationell politik liksom frågor som gäller de politiska partierna.

Ny målsättning för demokratipolitiken

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget och delar uppfattningen att delaktighet och jämlikt inflytande bör vara centralt i de demokratiska processerna på nationell och lokal nivå.

Åtgärder för att förbättra villkoren för de förtroendevalda

Förvaltningen ställer sig positiv till förslagen, det är av stor vikt att villkoren är sådana att alla grupper i samhället har möjlighet att vara förtroendevalda och fullfölja sitt uppdrag. Kommuner bör dock inte ansvara för säkerhet i hemmet då det är en polisiär fråga.

Öka fullmäktiges och väljarnas inflytande i den lokala politiken

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om allmänpolitiska debatter på lokal nivå och delar uppfattningen att det skulle kunna bidra till att öka kunskapen om och intresset för den lokala politiken.

Förslag gällande medborgardialoger och samråd

Förvaltningen ställer sig positiv till förslagen och delar utredningens syn på vikten av tydlighet gentemot medborgarna när det gäller olika former av samrådsprocesser. Likaså stödjer förvaltningen utredningens uppfattning att politisk jämlikhet är en viktig fråga när det gäller medborgardialoger och är positiv till utredningens förslag att samtliga medlemmar kan få möjlighet att delta. Förvaltningen ser gärna en diskussion inom staden kring vilka åtgärder som bör vidtas för att bredda deltagandet och öka jämlikheten, utifrån de förslag som lämnas i utredningen. En viktig aspekt i detta sammanhang är att dialoger och samråd som beslutsmetod riskerar att gynna de som redan bor eller verkar inom en kommun på bekostnad av grupper som berörs av besluten trots att de (ännu) inte befinner sig där, exempelvis personer som vill flytta till kommunen.

Förvaltningen ser också med intresse på förslaget om användande av digital teknik i detta sammanhang. När det gäller förslaget om att kommuner bör ha en plats på sin webbsida där all information om demokratisk delaktighet finns samlad är det viktigt att hitta en ändamålsenlig lösning för en kommun i Stockholms storlek.

Förslag gällande folkinitiativ och införande av folkmotion

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget att förenkla processen kring folkinitiativ och delar uppfattningen att det är viktigt att väljarna på förhand får besked om under vilka förutsättningar resultaten av folkomröstningen kommer att följas.

När det gäller förslaget att ersätta medborgarförslaget med ett nytt verktyg, folkmotion, så anser förvaltningen att det är viktigt att det finns olika former för medborgare att framföra sina åsikter och förslag. En fördel med folkmotion är att det krävs att ett större antal personer stödjer ett förslag för att det ska tas upp till beredning och beslut, vilket bör leda till att förslagen är mer representativa för invånarna. För att lägga en folkmotion i en stor kommun som Stockholms stad kommer det dock att krävas en relativt omfattande namnsamling. Det kan bli svårt att få genomslag för lokala frågor som endast rör det egna stadsdelsområdet om detta ska ske via fullmäktige. Förvaltningen ser en stor vikt av att kunna föra en dialog mellan invånarna och stadsdelsnämnden för att kanalisera lokala frågor och lokalt politiskt engagemang.

Utredningen föreslår att en folkmotion som inom sex månader har fått tillräckligt stöd bör beredas så att fullmäktige kan fatta beslut inom ett år från det att folkmotionen väcktes. Denna tidsram innebär i praktiken att förslag som väckts genom folkmotion inte kommer att kunna komma upp i kommunfullmäktige i Stockholm. Däremot kan förslagen delegeras till nämnder.

Förslag för att stärka ungas delaktighet och inflytande

Förvaltningen delar utredarnas uppfattning att ungas engagemang och intresse ska ses som en tillgång för demokratin och att åtgärder bör vidtas för att öka deras delaktighet och inflytande. Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder och till att kommuner själva ska ansöka om att delta i försöksverksamheten.

Gällande förslaget om att ungdomsråd bör vara en formell del i beredningen på lokal och regional nivå är förvaltningens erfarenhet att ungdomsråd är ett positivt inslag i den lokala demokratin. Förvaltningen delar utredningens uppfattning att ungdomsrådets representativitet är en viktig fråga, som kan utgöra en utmaning. Likaså är det av stor vikt att formerna för rådet anpassas efter ungas förutsättningar. Förvaltningen tolkar förslaget som att alla kommuner kommer att kunna utforma egna regelverk kring detta och ser gärna att kommunfullmäktige beslutar om instruktioner för ungdomsråd, på liknande sätt som för övriga nämndanknutna råd.

Förslag för att stärka delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Förvaltningen delar utredningens uppfattning att kommunen eller landstinget ska tillhandahålla tillgänglighetsanpassade lokaler och undersöka möjligheterna för beslutsfattande på distans. Vid den revision av stadens program för delaktighet för personer med funktionsnedsättningar som ska ske i år bör Demokratiutredningen och dess förslag utgöra ett underlag.

Ekonomiska konsekvenser för nämnden

Vissa förslag kan leda till en ökad administration inom kommuner och/eller stadsdelsnämnder. För att skapa möjlighet till effektiva processer och därmed undvika ökade kostnader bör föreslagna regelverk utformas flexibelt.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 19 maj 2016 följande.

1. Skärholmens stadsdelsnämnd godkänner detta remissvar.
2. Remissvaret skickas till Bostads- och demokratiroteln.
3. Omedelbar justering.

Reservation anfördes av Andreas Lundin (M), Tapani Juntunen (M), Arslan Bicen (M), Peter Odentun (M), Cecilia Carpelan (L) och Zazan Sanli (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Erik Sihlberg (C) och Anton Roos (KD), *bilaga 1*.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen tillstyrker de lagförslag som Demokratiutredningen föreslår. De resonemang och bedömningar som framkommer i utredningen, uppfattas som välgrundade och lätta att förstå. Demokratiutredningen har under sina år tagit intryck från ett stort antal personer, såväl invånare, politiska partier och förtroendevalda, anställda vid flera myndigheter, kommuner och landsting, universitet, näringsliv och inte minst flera av civilsamhällets organisationer. Det som stadsdelsförvaltningen däremot hade önskat, är mer kunskap om hur den representativa demokratin och inflytande mellan valen kan öka för de socioekonomiskt svaga grupperna.

Stadsdelsförvaltningen väljer att nedan kommentera några förslag.

Demokratiutredningen konstaterar att de politiska partierna inte längre är en kanal att suga upp människors uppfattningar mellan valen. Ett bekymmer som nämns är att de politiska partierna är osynliga i människors aktiviteter mellan valen. Här uppmärksammar Demokratiutredningen vikten av mötesplatser och samlingslokaler för att dessa demokratiska möten ska kunna ske. Stadsdelsförvaltningen konstaterar igen, hur angeläget arbetet för de

medborgardrivna samlingslokalerna är för Skärholmens del. Likaså kan den Demokratiberedning som bildades i juni 2015 med politiker från stadsdelsnämnden och representanter från Skärholmens civilsamhälle, värnas som en mötesplats och möjlighet för aktiviteter mellan valen.

Ett av utredningens intressanta förslag är att sänka rösträttsåldern till 16 år. De länder som har rösträttsålder vid 16 år har ett mycket högre valdeltagande i de yngre grupperna, vilket kan hänga ihop med att 16-åringar kan lära sig mer om valet på SO-lektionerna i grundskolan. Dessutom tros den som bor hemma hos sina föräldrar, troligare gå tillsammans med föräldrarna för att rösta. Något som Skärholmens Ungdomsråd tänker kan fungera tvärtom också. Sänkt rösträttsålder har flitigt kommenterats av Ungdomsrådet, här är några röster från deras chatt 2016-04-18:

"-Vad jag försöker säga är att valdeltagandet troligen skulle öka åt båda hållen, både bland yngre och äldre! Om den unge kommer från grundskolan och nyss lärt sig om valet och hur en kan förändra samhället, om hur allt går till här i Sverige, så kommer 16-åringen troligen vara väldigt entusiastisk till att få rösta och göra förändring. Har en sedan föräldrar som inte intresserar sig för valet, kanske för att de har utländsk bakgrund, så tror jag att 16-åringen kan vara den som drar igång och får med sig föräldrarna till vallokalerna. Intresse och engagemang smittar."

"-Vid 16-års ålder börjar en jobba, köra moped och övningsköra, i och med det så ska en följa lagarna. Då borde en också kunna få påverka och förbättra dem."

"-Jag tycker att delaktighet i samhället generellt bland unga kommer höjas. Ungdomars politiska makt har alltid kommit i andrahand/varit bortprioriterat, då en som ung alltid känner sig exkluderad i alla processer tills man är 18 år och "mogen". Att unga bjuds in till den politiska samhällsdiskussionen officiellt, skulle inviga fler röster och engagerade unga. Det skulle dessutom påverka de politiska partierna."

"- Att unga inkluderas partipolitiskt i frågan om hur landet styrs skulle förändra perspektivet på partipolitiken. Skolfrågor, arbetslöshet och andra "ungdomsfrågor" skulle tas mer på allvar och även förhoppningsvis leda till en process där unga inkluderas mer direkt i diskussioner kring partierna och vad de vill. Utbildningen på högstadiet skulle även ta en ny form, då man behöver lära ut mer om statsskick, val, partierna, politik med mera."

"-Finns absolut inga nackdelar alls! Vissa tror att många är "omogna" eller kommer att "rösta bara för att", men hur ofta har vi inte redan sett dessa beteendemönster hos vuxna?"

"-En bra sak kan även vara att det nu finns många vuxna som röstar för nutiden, medan unga troligen skulle rösta för att förbättra framtiden. Vi unga kommer såklart rösta ur vår synvinkel, vilket är framtiden."

Stadsdelsförvaltningen känner igen sig i Demokratiutredningens uppmaning om sociala medier. Utredningen menar att politiker och tjänstepersoner borde använda sociala medier som ett forum för debatt och inte som idag, som en slags anslagstavla. Att använda sociala medier för en större potential förutsätter en förändrad syn och bemanning av webbplatser, då ett medium värt namnet kräver aktivitet flera gånger per timme.

En faktor som är svår att påverka på kort sikt är att människor med lägre inkomster även har lägre tillit till samhället. En låg tillit till samhället hör ihop med ett lågt valdeltagande. Att öka tilliten till samhället är en grannliga uppgift som demokratin inte får vika ifrån, vilket framkommer i Stockholm Stads Sociala Hållbarhetskommissons rapporter. Däremot att veta hur en ska göra i en vallokal och att det ska vara lätt att rösta, anses som lätta och kortsiktiga faktorer som kan öka valdeltagandet. Skärholmens civilsamhälles olika satsningar på hur en röstar och hur en gör i en vallokal känns därför angeläget för förvaltningen att fortsätta stödja. Likaså att stadsdelsförvaltningen fortsätter uppmärksamma och uppmuntra att Skärholmens invånare tar på sig uppdrag som valarbetare. Dessa valarbetare har hittills varit en stor källa till information och stolthet i demokratins tjänst.

Stadsdelsförvaltningens Medborgarkontor arbetar bra med sitt nära samarbete med Valmyndigheten vid förtidsröstning. Stockholm Stads valkansli har inte haft möjlighet att genomföra insatser mellan valen, ej heller vissa insatser under valperioden. Förvaltningen

skulle se positivt på en förstärkning av valkansliet och önskar att det vore möjligt att ta del av deras expertis även i mellanvalsperioderna.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

1. Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens svar på remiss om betänkandet Låt fler forma framtiden (SOU 2016:5).
2. Stadsdelsnämnden beslutar om omedelbar justering.

Reservation anfördes av vice ordföranden Ole-Jörgen Persson (M), Dennis Wedin (M), Aras Amin (M), Markus Birgander (M), Annika Rosenberg (M) och Bengt Porseryd (L), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Awad Hersi (MP) m.fl., Anna Jonazon (S) m.fl. och Rashid Mohammed (V), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Hafize Cetin (C), *bilaga 1*.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 10 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Remissinstanserna för betänkande Låt fler forma framtiden är 437 utvalda aktörer i hela Sverige vilket sammantaget bör utgöra en god garanti för att alla aspekter kommer att belysas och risken för att minoriteters behov inte kommer fram i ljuset är liten. Mot bakgrund av detta har förvaltningen god tilltro till den fortsatta processen på övergripande nivå och lyfter i sitt svar på remiss därför endast de lokala perspektiv som är relevanta för stadsdelen Spånga-Tensta.

Förvaltningen har valt att inte ta ställning till varje enskilt förslag, utan att ge generella synpunkter om förslagen som en helhet.

Generellt så anser förvaltningen att samtliga förslag kommer att bidra till att utveckla det demokratiska systemet. Förvaltningen vill lyfta fram några lokala perspektiv som man bör ta hänsyn till i kommande process.

Många förslag rör de förtroendevaldas situation. Förvaltningen ser positivt på de förslag som ska bidra till att underlätta för förtroendevalda att ha ett politiskt uppdrag.

När det gäller de förslag som berör ökad användning av internet för att underlätta processer så anser förvaltningen att det inte får bidra till att öka ojämlikheten och villkoren för grupper och individer som inte är vana vid internet. Tillgången till internet innebär inte att internet är ett naturligt eller ens lättillgängligt verktyg. Vid medborgarkontoret i Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning kommer det in en anseilig mängd medborgare som behöver hjälp med ärenden som endast kan hanteras via internet. Vidare är språket en barriär för nyanlända eller individer som inte behärskar språket trots långvarig vistelse i Sverige. Många ärenden vid medborgarkontoret är tolkningsuppdrag för innehållet på beslut eller andra handlingar som upprättats på svenska. Samtidigt är ökat internet-användande också locka och förenkla för yngre väljare. Det är viktigt att alla målgruppers olika behov tillfredställs.

Förvaltningen ställer sig helt bakom förslag som rör folkmotion och alla de förslag som rör medborgarnas ökade inflytande.

Förvaltningen uppfattar att det finns en ambition att lägga ett större ansvar på skolan att ge kunskap om demokrati till unga. Förvaltningen saknar att det inte finns ett förslag på att utvärdera de metoder som används idag, innan nya metoder ska införas. Förvaltningen tror

att det finns ett värde i att utvärdera vad som inte fungerar och vad som fungerar idag för att forma en bättre kunskapsöverföring till eleverna. Uppdraget för gymnasiet ansvar att öka kunskapen hos förstagångsväljare bör vara mer omfattande än idag.

När det gäller personer med funktionsnedsättning så har forskningen visat att vad gäller deras möjligheter att delta i idrottsaktiviteter är beroende av föräldrars tid och intresse. Detsamma kan gälla för engagemanget från en förälder att bidra till att ett röstberättigat barn med funktionsnedsättning får hjälp att komma till vallokalen så länge barnet bor hemma. Det bör finnas en diskussion om hur dessa barn får stöd för att rösta.

Vad gäller de förslag som gäller försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år så är förvaltningen positiv till detta. Dock ska det inte vara frivilligt för Stockholm Stad, Göteborgs kommun eller Malmö Stad att delta i försöksverksamheten. Anledningen till att det ska vara obligatoriskt för dessa kommuner är att störst andel av de grupper som har lägst röstdeltagande finns i storstäderna. Framförallt ska Stockholm Stad vara obligatoriskt eftersom de valkretsar där det förekommer lägst andel röstande i en nationell jämförelse, finns i Stockholm.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen. Ärendet justeras omedelbart.

Reservation anfördes av Christoffer Järkeborn m.fl. (M), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Anne-Lie Elfven (L), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Anders Göransson m.fl. (S), Erik Malm m.fl. (MP) och Birgitta Sevefjord (V), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Leif Kroon (KD), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Michelle Jangmyr (Fi), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Fredrik Lindstål (C), *bilaga 1*.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Utredningens slutsatser om växande klyftor gällande inflytande och makt mellan olika socioekonomiska grupper är något som även uppmärksammas i rapporten Skillnadernas Stockholm som Stockholms sociala hållbarhetskommision har tagit fram. Demokratiutredningens förslag på åtgärder för ökat och mer jämlikt medborgarinflytande och delaktighet stämmer väl överens med de målsättningar som satts upp inom ramen för stadens vision 2040 – Ett Stockholm för alla.

Förvaltningen har valt att inte lämna några synpunkter på utredningens förslag gällande nationell politik liksom frågor som gäller de politiska partierna.

Ny målsättning för demokratipolitiken

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget och delar uppfattningen att delaktighet och jämlikt inflytande bör vara centralt i de demokratiska processerna på nationell och lokal

nivå.

Åtgärder för att förbättra villkoren för de förtroendevalda

Förvaltningen ställer sig positiv till förslagen, det är av stor vikt att villkoren är sådana att alla grupper i samhället har möjlighet att vara förtroendevalda och fullfölja sitt uppdrag.

Öka fullmäktiges och väljarnas inflytande i den lokala politiken

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om allmänpolitiska debatter på lokal nivå och delar uppfattningen att det skulle kunna bidra till att öka kunskapen om och intresset för den lokala politiken.

Förslag gällande medborgardialoger och samråd

Demokratiutredningen rekommenderar en formalisering av medborgardialoger och samråd. Förvaltningen håller med utredningen vad gäller att dialoger bör formaliseras, så att det finns en gemensam syn på denna påverkansmöjlighet för invånare.

Förvaltningen är positiv till den nya målsättningsparagrafen som föreslås införas i kommunallagen – att fullmäktige ska ”verka för att medlemmarna har förutsättningar att delta och framföra sina synpunkter inför beslut.” Förvaltningen ser samma behov som utredningen, nämligen att medborgarna bör ges möjlighet att påverka i tidiga skeden av beslutsprocesser. Detta är en intern utmaning för Stockholms stad, och förmodligen för kommuner i stort, att skapa tydliga påverkanskanaler för medborgare. En anledning är att ansvar för olika verksamheter och för olika stadsdelsområden är uppdelat mellan olika facknämnder, stadsdelsnämnder och bolagsstyrelser.

Likaså stödjer förvaltningen utredningens uppfattning att politisk jämlikhet är en viktig fråga när det gäller medborgardialoger. Förvaltningen är positiv till utredningens förslag att samtliga medlemmar kan få möjlighet att delta. Förvaltningen ser gärna en diskussion inom staden kring vilka åtgärder som bör vidtas för att bredda deltagandet och öka jämlikheten, utifrån de förslag som lämnas i utredningen. En viktig aspekt i detta sammanhang är att dialoger och samråd som beslutsmetod riskerar att gynna de som redan bor eller verkar inom en kommun på bekostnad av grupper som berörs av besluten trots att de (ännu) inte befinner sig där, exempelvis personer som vill flytta till kommunen.

Förvaltningen ställer sig positiv till möjligheten att lämna in medborgarförslag och har positiva erfarenheter av detta i stadsdelsområdet. Däremot ser förvaltningen samma risk som utredningen vad gäller de begränsade demokratieffekterna.

Förvaltningen ser också med intresse på förslaget om användande av digital teknik i detta sammanhang. När det gäller förslaget om att kommuner bör ha en plats på sin webbsida där all information om demokratisk delaktighet finns samlad är det viktigt att hitta en ändamålsenlig lösning för en kommun i Stockholms storlek.

Förslag gällande folkinitiativ och införande av folkmotion

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget att förenkla processen kring folkinitiativ och delar uppfattningen att det är viktigt att väljarna på förhand får besked om under vilka förutsättningar resultaten av folkomröstningen kommer att följas.

När det gäller förslaget att ersätta medborgarförslaget med ett nytt verktyg, folkmotion, så anser förvaltningen att det är viktigt att det finns olika former för medborgare att framföra sina åsikter och förslag. En fördel med folkmotion är att det krävs att ett större antal personer stödjer ett förslag för att det ska tas upp till beredning och beslut, vilket bör leda till att förslagen är mer representativa för invånarna. För att lägga en folkmotion i en stor kommun som Stockholms stad kommer det dock att krävas en omfattande namninsamling. Det kan bli svårt att få genomslag för lokala frågor som endast rör det egna stadsdelsområdet om detta ska ske via fullmäktige. Förvaltningen ser en stor vikt av att kunna föra en dialog mellan invånarna och stadsdelsnämnden för att kanalisera lokala frågor och lokalt politiskt engagemang.

Utredningen föreslår att en folkmotion som inom sex månader har fått tillräckligt stöd bör beredas så att fullmäktige kan fatta beslut inom ett år från det att folkmotionen väcktes. Denna tidsram innebär i praktiken att förslag som väckts genom folkmotion inte kommer att kunna komma upp i kommunfullmäktige i Stockholm. Däremot kan förslagen delegeras till

nämnder.

Förslag för att stärka ungas delaktighet och inflytande

Förvaltningen delar utredarnas uppfattning att ungas engagemang och intresse ska ses som en tillgång för demokratin och att åtgärder bör vidtas för att öka deras delaktighet och inflytande.

Gällande förslaget om att ungdomsråd eller motsvarande inflytandeforum bör vara en formell del i beredningen på lokal och regional nivå, är förvaltningen positiv. I dag pågår ett arbete både i staden i stort samt lokalt i Södermalms stadsdelsområde för att hitta sätt att öka ungdomarnas inflytande. Förvaltningen delar utredningens uppfattning att ungdomsrådets representativitet är en viktig fråga, som kan utgöra en utmaning. Likaså är det av stor vikt att formerna för rådet anpassas efter ungas förutsättningar. Förvaltningen tolkar förslaget som att alla kommuner och landsting kommer att kunna utforma egna regelverk kring detta och ser gärna att kommunfullmäktige beslutar om instruktioner för ungdomsråd, på liknande sätt som för övriga nämndanknutna råd.

Förslag för att stärka delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Förvaltningen delar utredningens uppfattning att kommunen eller landstinget ska tillhandahålla tillgänglighetsanpassade lokaler och undersöka möjligheterna för beslutsfattande på distans.

Förvaltningen ser tillgänglighetsanpassade lokaler som en självklarhet och är mån om att personer med funktionsnedsättningar ska ha möjlighet att delta i de aktiviteter och möten som förvaltningen och nämnden ansvarar för.

Vid den revision av stadens program för delaktighet för personer med funktionsnedsättningar som ska ske i år bör Demokratiutredningen och dess förslag utgöra ett underlag. Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget att demokratisk delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning ska utgöra ett eget mål i den kommande funktionshindersstrategin.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar detta tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Till remissinstansen bifogas även pensionärsrådets och funktionsniderrådet synpunkter i ärendet.
3. Denna paragrafförklaras omedelbart justerad.

Reservation anfördes av Torbjörn Erbe m.fl. (M), Jan Bressler (L) och Evy Kjellberg (C), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Camilla Sarfors (KD), *bilaga 1*.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 19 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

I *Vision 2040 - Ett Stockholm för alla* samt i rapporten *Skillnadernas Stockholm* lyfts vikten av delaktighet och inflytande på lokal nivå fram samt allas rätt till deltagande och en strävan om att minska de sociala skillnaderna. Detta ligger väl i linje med Demokratiutredningens rekommendationer om att förbättra enskildas förutsättningar att delta i den lokala demokratin samt rekommendationerna att arbeta för att öka möjligheterna för alla att bli delaktiga. För en fungerande lokal demokrati och ett medborgerligt engagemang vill nämnden därtill

poängtera vikten av tillgång till möteslokaler till rimlig kostnad. För att främja det demokratiska och kulturella deltagandet krävs det att det finns förutsättningar att organisera sig.

Nämnden ser positivt på att utredningen lyfter upp vikten av en jämlik representation av samhället i de olika beslutsfattande forumen. Att stärka ungdomarnas möjlighet till inflytande och delaktighet ser nämnden som en extra viktig del av detta arbete. I dag pågår ett arbete både i staden i stort samt lokalt i Älvsjö för att hitta sätt att förbättra ungdomarnas möjlighet till delaktighet. Det samma gäller även personer med funktionsnedsättningar och deras möjligheter till förbättrat inflytande. Staden ska i år revidera programmet för delaktighet och nämnden anser att det är av vikt att väga in Demokratiutredningens resonemang om att lyfta in demokratisk delaktighet och inflytande som ett mål i den kommande nationella funktionshindersstrategin. Detta bör även beaktas i revideringen av programmet för delaktighet. Nämnden ser tillgänglighetsanpassade lokaler som en självklarhet och är mån om att personer med funktionsnedsättningar ska ha möjlighet att delta i de aktiviteter och möten som stadsdelsnämnden ansvarar för.

Demokratiutredningen rekommenderar en formalisering av medborgardialoger och samråd. Stadsdelsnämnden håller med utredningen vad gäller formaliseringen av dialogerna i staden så att det finns en gemensam syn på arbetet. Samtidigt är det viktigt att nämnderna tillåts sätta sin egen prägel på vad syftet och målet med medborgardialog för dem är så att arbetet präglar stadsdelen ifråga. Nämnden är därför även positiv till förslaget om att ha en plats i staden där man digitalt samlar all information som är relevant för medborgarnas demokratiska delaktighet.

Nämnden ställer sig positiv till möjligheten att lämna in medborgarförslag och har positiva erfarenheter av detta i Älvsjö. Däremot ser nämnden samma risk som utredningen vad gäller de begränsade demokratieffekterna. Nämnden är därför positiv till förslaget om folkmotion eftersom förslagen då har en bredare demokratisk förankring hos en större del av medborgarna. Förankringen blir ett starkare incitament till att förslaget ligger i linje med vad medborgarna önskar.

Synpunkter från pensionärsrådet 2016-05-12

Rådet har tagit del av ärendet och vill särskilt understryka behovet av mötesplatser för en väl fungerande demokrati. Rådet menar också att det är viktigt att behålla möjligheten att lämna medborgarförslag på det lokala planet.

Synpunkter från funktionshinderrådet 2016-04-12

Rådet har tagit del av ärendet och vill understryka behovet av att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att bli delaktiga i demokratiprocessen. Det skulle t.ex. vara värdefullt för synskadade att kunna rösta i personval. Vidare anser rådet att möjligheten att lämna medborgarförslag på det lokala planet behöver vara kvar.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2016 följande.

Tjänsteutlåtandet överlämnas till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Maria Antonsson m.fl. (MP), ledamoten Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och ledamoten Jaime Barrios (V), *bilaga 1*.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens anser att utredningens resonemang och förslag efter genomförande allmänt

sett kommer att bidra till ökning och breddning av engagemanget inom den representativa demokratin, samt att individens möjligheter till delaktighet i och inflytande över det politiska beslutsfattandet mellan de allmänna valen kan stärkas. Med hänsyn till den korta remisstiden och utredningens omfattning har förvaltningen inte sett någon möjlighet att bedöma samtliga överväganden och förslag. Nedan följer dock kommentarer på några punkter.

Utredningen tror att det krävs ytterligare utredning med uppgift att sammanställa kunskap om hur maktförhållandena i det svenska samhället har förändrats sedan millennieskiftet. Det är positivt men bör enligt förvaltningen sammankopplas med denna utrednings förslag. Konkreta utvecklingsområden och förbättringsåtgärder bör tas fram.

Det är problematiskt att personer som uppger att de är lågutbildade, har arbetarklassbakgrund, är födda utanför Sverige, är unga eller kvinnor är underrepresenterade bland medlemmarna i de politiska partierna och att partierna kan uppfattas bestå av ”en sammanhållen grupp som ofta har ryggar utåt”. Det är en utmaning att arbeta för att få in bredare representation i partipolitiken. Utredningens uppmaningar till partierna att utveckla sitt rekryteringsarbete genom att aktivt arbeta med att söka upp nya medlemmar utanför de redan aktivas nätverk är därför väl motiverat. Likaså är det av vikt att partierna verkar jämnare könsbalans i styrelser och nämnder, bl a genom att samt ha som princip att alltid nominera två kandidater; en man och en kvinna.

Utredningen skriver att medialiseringen av politiken har lett till att politikerrollen blivit mer krävande. Å ena sidan är medialisering positivt för en mer öppen dialog och granskning men å andra sidan ställs större krav på politikerna då beslutsgången sker i ett snabbare tempo med allt mer komplexa politiska beslut, att allt ”manglas” i media.

Unga under 29 år och kvinnor med hemmavarande barn är överrepresenterade bland de förtroendevalda som hoppar av i förtid. Det krävs en ny möteskultur där långdragna sammanträden är undantag. Utredningen föreslår att kommuner ska tillämpa mer generösa regler för barnomsorg och förskola i samband med politiska möten i kommunen och landstingen. Redan idag erbjuds i Stockholms stad barnomsorg på obekvämt arbetstid som är avsedd för barn vars vårdnadshavare har sitt ordinarie arbete förlagt till kvällar, nätter och helger. För att få omsorg på obekvämt arbetstid krävs idag att det rör sig om ett regelbundet och kontinuerligt omsorgsbehov, vilket inte alltid är fallet med politiskt arbete, och att behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Förvaltningen anser oavsett detta att föreninguppdrag reformeras så att arbetsbördan blir rimlig.

Det är angeläget att förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former. Att så många som politiker blir utsatta för hot, våld och trakasserier är oacceptabelt. En bestämmelse i kommunallagen för att reglera skyddet är en början i rätt riktning.

Folkmotion kan vara en framkomlig väg att stärka demokratin och de enskilda medborgarnas inflytande över beslutsfattandet. Medborgarförslaget har som utredningen skriver visat sig ha begränsade demokratieffekter då det främst används som en förslagslåda eller en synpunktshandling för vardagsnära frågor, och de fåtal personer som lämnar förslag inte är representativa för befolkningssammansättningen. Behandlingen av medborgarförslagen tar även mycket tid och resurser i anspråk. Förvaltningen ställer sig positiv till att medborgarförslaget ersätts av ett nytt verktyg, folkmotion, i syfte att stärka dialogen mellan väljare och förtroendevalda och förenkla den administrativa handeringen för kommunerna och landstingen. Genom att det krävs att en procent av de folkbokförda ställer sig bakom en motion, kan representativitet bli mer uttalat, liksom att villkoren för att motionen ska behandlas blir tydliga för medborgarna. En folkmotion kan ge möjlighet för dem som vanligtvis inte tar chansen att ge sig in befintliga strukturer att göra sin röst hörd. Samtidigt finns det risk för att starka lobbyorganisationer flyttar fram sina positioner, men genom folkmotioner kan dessa å andra sidan också få motvikt och konkurrens på ett sätt som inte sker idag.

Utredningen föreslår också att öppna upp för nya remissinsanser, det vill säga att nya delar av civilsamhället får möjlighet att uttrycka sin åsikt. Det kan leda till att människor

kommer att ingå i olika grupper och remissinstanser beroende personligt intresse och frågeställning. Förvaltningen ser övervägande fördelar med en sådan rörlighet, då det sannolikt skapar ett ökat engagemang. Fler röster lär bli hörda inom remissförfarandet. Förvaltningen efterlyser dock fler konkreta förslag i utredningen kring hur fler aktörer ska kunna ta del av de digitala samråden. Det behöver också tydliggöras hur svaren ska hanteras, alltså om de ska likställas med remissvar enligt nu gällande rutin.

Det är nödvändigt med ett perspektivskifte när det kommer till synen på unga. De unga ska ses som en tillgång för demokratin och inte som en utmaning. Försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år i kommunala val och folkomröstningar, är ett bra förslag. I och med att de allmänna valen äger rum vart fjärde år i Sverige är den genomsnittliga åldern för förstagångsväljare dessutom inte 18 i dag, utan 20. Med en sänkning av åldersgränsen i kommunala val blir den genomsnittliga åldern i stället 18 år. Sänkt rösträttsålder torde även medföra en yngre representation i kommunfullmäktige och nämnder. Förvaltningen anser att Stockholms stad bör kunna anmäla sitt intresse för att vara försökskommun i de kommande valen.

Ungdomsrådet stödjer förslaget med sänkt rösträttsålder, men har invändning mot att en försöksperiod där endast av regeringen utsedda kommuner deltar riskerar att inte ge jämn och rättvis representation.

Förvaltningen instämmer med utredningen om vikten av att ett inflytandeforum för ungdomar, såsom ungdomsråd, verkligen är representativa för gruppen unga i kommunen eller i landstinget, liksom att formerna måste anpassas efter ungas förutsättningar att deltagande. Den digitala tekniken kan även här användas i större utsträckning.

Det är positivt att utredningen föreslår att kunskapen om hur kommuner och landsting fungerar, samt formerna för medborgerligt inflytande i det politiska beslutsfattandet, bör öka bland skolelever. Utredningen skriver att det för rekrytering av unga är det av särskild betydelse att partierna är närvarande i skolan, på fritidsgårdar och i föreningslivet. Vid ökad samverkan mellan skolor och nämnder i kommuner och landsting är det angeläget att säkerställa att alla partier är representerade.

Östermalms stadsdelsnämnd arbetar redan idag med dialoger mellan nämndpolitiker i klassrum. Politikerna är där för att få de ungas perspektiv; ungdomar får chansen att föra fram sina åsikter och att politikerna ges möjlighet att lyssna på de unga. Det visar ungdomarna hur man kan få kontakt med de förtroendevalda. Politikerna själva talar inte om sitt eget partis politik eller ideologiska ståndpunkter utan det är en form av medborgardialog. Förvaltningen anser att detta är ett bra exempel på att de går att hitta nya former för dialog och inflytande.

Det är av vikt att tänka nytt och våga prova olika tillvägagångssätt. Utredningens förslag att möjliggöra en väg till påverkan genom en digital plattform och möjliggöra olika namninsamlingar för att skapa opinion är positivt. För att det ska bli möjligt föreslås att invånarna identifieras sig på något sätt tex genom e-legitimation, vilket skulle ge legitimitet och göra förfarandet rättsäkert.

Människor väljer själva vad de vill engagera sig i, och det är detta engagemang som den demokratiska processen ska kunna väcka, hitta kanaler för och ta tillvara. I alla sammanhang där opinion skapas utanför de politiska partierna, genom namninsamlingar, föreslagen folkmotion, medborgarförslag, olika råd mm är det väsentligt att ta ställning till frågan om representativitet. Det är enligt förvaltningens mening en komplicerad fråga. Hur säkerställs representativitet? Vem eller vilka är representativa för en viss grupp? Hur avgränsas en grupp? Exempelvis är ungdomar som grupp en heterogen skara, liksom andra åldersgrupper i samhället. Om det inte är tydligt hur representativitet ska bedömas, finns risk att sakfrågorna hamnar i skymundan och huvudfrågan blir om något är representativt eller inte.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 18 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningen ser positivt på utredningen som syftar till att öka tillgängligheten, bredden och engagemanget i den representativa demokratin också mellan de demokratiska valen.

Kommunfullmäktige har under 2015 antagit en övergripande vision, Vision 2040 - Ett Stockholm för alla. I denna anges fyra inriktningsmål för alla stadens verksamhet. Ett av dessa är ett Demokratiskt Hållbart Stockholm. Fokus i denna målsättning är att stockholmarna ska vara delaktiga i stadens utveckling och känna samhörighet. Deras engagemang ska tas tillvara och ge riktning åt framtiden.

Stadens bolag verkar i detta syfte genom dialogarbete i ett stort antal stadsdelar där de boendes synpunkter utgör underlag för bolagens planerade utvecklingsarbete. Dialogarbetet utvecklas också kontinuerligt för att nå en så bred och representativ grupp som möjligt.

Staden övergripande vision och målsättningar ligger således helt i linje med betänkandets förslag och målsättning och koncernledningen anser därför att betänkandet styrker stadens pågående arbete med dessa frågor.

Socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor

Socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor beslutade vid sitt sammanträde den 14 april 2016 följande.

1. Det gemensamma rådet för funktionshinderfrågor godkänner förslaget till remissvar.
2. Det gemensamma rådet för funktionshinderfrågor lämnar remissvaret till kommunstyrelsen.
3. Paragrafen justeras omedelbart.

Socialförvaltningens, äldreförvaltningens och överförmyndarförvaltningens gemensamma tjänsteutlåtande daterat den 14 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Utredningen är mycket omfattande och innehåller en rad förslag med syfte att förstärka och fördjupa demokratin och den politiska processen. Det gemensamma funktionshinderrådet vill lyfta fram några områden som rådet bedömer är särskilt betydelsefulla.

Rådet anser att det är angeläget att fler personer engageras i politiskt arbete, inom opinionsbildning eller som ”aktiva väljare och medborgare”. Idag är de förtroendevalda inte alltid representativa för befolkningen som helhet. Personer med funktionsnedsättningar är klart underrepresenterade i offentliga organ och uppvisar lägre valdeltagande än personer utan funktionsnedsättning/funktionshinder.

Rådet vill betona vikten av att alla invånare/medborgare kan vara delaktiga i den demokratiska processen utifrån sina individuella förutsättningar. Detta gäller allt ifrån möjligheter att rösta i allmänna val till att inneha viktiga förtroendeuppdrag på olika nivåer. Personer med funktionsnedsättningar bör givetvis ha full delaktighet på alla områden i samhället.

Idag kan det vara svårt för vissa personer att rösta med bibehållen valhemlighet. Alla ska ha möjlighet att delta i allmänna val, utan att någon annan person ska få veta hur den enskilde röstat. Likaså måste alla förtroendemannaorgan kunna erbjuda tekniska hjälpmedel eller annat individuellt anpassat stöd, så att personer med funktionsnedsättning kan vara aktiva i den demokratiska processen på lika villkor.

Alla som har offentliga förtroendeuppdrag ska erbjudas ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Idag är detta ett frivilligt åtagande för varje myndighet/förvaltning. I Stockholm finns ett mycket stötande exempel där de politiskt utsedda ledamöterna i kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor har rätt till ersättning för inkomstbortfall, medan de ledamöter som är utsedda av funktionshinderorganisationerna inte har denna rättighet. Detta är givetvis inte acceptabelt.

Funktionshinder och ohälsa är områden där många olika myndigheter är inblandade. På samtliga dessa nivåer och områden, måste funktionshindersperspektivet lyftas fram. Samhället ska vara ett stöd för individen, inte tvärtom. Detta gäller givetvis själva utförandet och innehållet i verksamheten. Men det är minst lika angeläget att funktionshindersperspektivet genomsyrar själva beslutsprocessen, när arbets- och beslutsmodeller utformas och förtroendemannaorgan inrättas och tillsätts.

Det är de politiska partierna som nominerar personer till olika beslutande och rådgivande organ i samhället. Partierna har därmed en nyckelroll och ett särskilt ansvar att bidra till att uppmuntra och lyfta fram personer med funktionsnedsättning. Men det allmänna kan bistå de politiska organisationerna på olika sätt, exempelvis genom att sprida information om regler (exempelvis konventioner) om rätt till delaktighet och förbud mot diskriminering. Vidare bör samhället informera partierna om deras ansvar - juridiskt och moraliskt - liksom om de möjligheter till exempelvis stöd och service som kan erbjudas den enskilde som väljs till ett uppdrag.

Intresseorganisationer är viktiga aktörer i den svenska demokratin. Organisationerna representerar en omfattande och djupgående kompetens på många områden, och är dessutom språkrör för grupper där den enskilde kan ha svårt att göra sin röst hörd. Detta gäller inte minst inom området funktionshinder och ohälsa. Det bör vara självklart att organisationerna är remissinstanser och erbjuds att delta i exempelvis offentliga utredningar, projekt- och arbetsgrupper inom sina respektive sakområden.

Rådet för funktionshinderfrågor vid trafiknämnden och Stockholms Stads Parkerings AB

Rådet för funktionshinderfrågor vid trafiknämnden och Stockholms Stads Parkerings AB beslutade vid sitt sammanträde den 9 maj 2016 följande.

Demokratiutredningens betänkande Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5) är remitterat till Stockholms stad. Trafikkontoret har beslutat att avstå från att svara på denna remiss då man gjort bedömningen att den berör facknämnderna och trafiknämndens ansvarsområden endast indirekt.

Trafiknämndens råd för funktionshinderfrågor ställer sig bakom det yttrande som avgivits av social- äldre- och överförmyndarnämndernas gemensamma råd, samt anför därutöver följande:

Trafiknämndens råd för funktionshinderfrågor vill särskilt lyfta fram avsnitt 15.6 i utredningens sammanfattning "inflytande genom funktionshinderråd".

Råden bör få en förstärkt ställning. Det skall vara obligatoriskt enligt lag att inrätta särskilda råd för frågor rörande tillgänglighet och funktionshinder.

Råden skall komma in i så tidigt skede av utrednings- och beslutprocesser att råden har reell möjlighet att påverka, samt alltid vara remissinstans i ärenden som berör tillgänglighetsfrågor.

Rådens ledamöter skall, oavsett ålder, erbjudas praktiska och ekonomiska förutsättningar för att kunna fullgöra sitt uppdrag, även vad gäller nödvändiga arbetsinsatser utöver protokollförda sammanträden.

Kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter

Rådet för mänskliga rättigheter beslutade vid sitt sammanträde den 12 maj 2016 följande.

Kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter ställer sig bakom kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutvecklings promemoria.

Särskilt uttalande gjordes av Cecilia Brink (M), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Gulan Avci (L), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Maud Eduards (OPOL), *bilaga 1*.

Stadsledningskontoret, kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutvecklings promemoria daterat den 25 april 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling delar utredningens bedömningar i stort och anser att ett flertal av förslagen innebär en förstärkning av den demokratiska delaktigheten och de mänskliga rättigheterna.

Kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling delar utredningens bedömning att social representation är en viktig framtidsfråga för ett demokratiskt hållbart samhälle. Det är viktigt att den offentliga verksamheten är likvärdig och följer de mänskliga rättigheterna. Att offentlig verksamhet, och därmed den offentliga makten, utövas på ett rättvist sätt och med respekt för den enskildes mänskliga rättigheter är en förutsättning för att det ska finnas förtroende för de demokratiska institutionerna. Lika möjligheter att påverka demokratiskt styrda institutioner oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status förutsätter att svenska kommuner och landsting arbetar aktivt för att säkerställa alla invånares möjlighet till dialog och inflytande. Stockholms stad arbetar med att ta fram tre program för att utveckla kvaliteten i stadens verksamheter utifrån de mänskliga rättigheterna – ett program för barnets rättigheter, ett program för ett jämställt Stockholm samt ett program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. De offentliga institutionernas efterlevnad av de mänskliga rättigheterna är fundamentala för att för att säkerställa demokratisk jämlikhet och kansliet delar utredningens slutsats att det finns ett ömsesidigt beroende mellan individens möjligheter till demokratiskt inflytande och respekten för de mänskliga rättigheterna.

Genom 2015 års budgetproposition (prop. 2014/15:1) föreslog regeringen att målsättningen om att de mänskliga rättigheterna ska respekteras skiljs från demokratimålet om att förstärka individens möjligheter till inflytande. Denna uppdelning återfanns även i budgetpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:1). Utredningen skriver att det finns skillnader i åtgärder som avser skyddet av mänskliga rättigheter och insatser för att främja det demokratiska deltagandet. Vidare beskriver utredningen att det finns tillfällen då de mänskliga rättigheterna och folkviljan kan stå i konflikt med varandra, exempelvis gällande yttrandefrihet och åsiktsuttryck som strider mot människovärdet. Det finns även begränsningar i ett svensk demokratimål när deklarationen om de mänskliga rättigheterna är universell och därmed gäller i hela världen, oavsett land och kultur. När universella rättigheter ska komplettera den svenska demokratin kan det därför uppstå konflikter, exempelvis kring frågan om villkoren för de papperslösa som befinner sig i Sverige. Kansliet medger att det finns skillnader men att den målsättningen måste vara att se att dessa olika

områden är sammanflätade och förstärker varandra. I Stockholm stad har en kommission för ett socialt hållbart Stockholm tillsatts med uppdraget att analysera skillnader i livsvillkor i Stockholm och ta fram konkreta åtgärder för en jämlik och socialt hållbar stad. En rapport vid namn ”Skillnadernas Stockholm” har tagits fram som ger en samlad bild av skillnader i livsvillkor mellan delar av Stockholm och skilda gruppers villkor. Stockholms stad har i arbetet med att ta fram en vägledning för hur staden bör bedriva medborgardialoger sett på hur Göteborg stad arbetat och fått lärdomar om hur viktigt det är att området demokrati och jämställdhet bör ses som ett politikområde. Detta är två konkreta exempel på hur viktigt det är att inte särskilja demokrati från de mänskliga rättigheterna.

Kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling delar utredningens bedömning att förtroendevaldas otrygghet är ett reellt hot mot demokratin och att det därför behövs insatser för att stärka säkerheten för Sveriges förtroendevalda, men att utredningens förslag till förändring av kommunallagen kring kommuner och landstings ansvar för att förtroendevalda ska kunna fullgöra sina uppdrag under trygga och säkra former är vag. Den föreslagna utformningen riskerar att ansvaret för de förtroendevaldas säkerhet kan falla mellan olika myndigheters och partiorganisationers ansvarsområden. Inför ett eventuellt antagande bör lagtextutformningen ses över för att tydliggöra att kommuner och landsting ansvarar för det förebyggande arbetet, exempelvis genom att säkerställa att rutiner följs och genomföra informationsinsatser, men att det övergripande säkerhetsarbetet även fortsättningsvis åläggs polisen. Det är även viktigt att en framtida lagändring tydliggör partiorganisationernas ansvar. Polisen har samma ansvar för förtroendevaldas säkerhet som de har för alla andra invånare och det finns ingen speciallagstiftning angående brott som riktar sig mot förtroendevalda i sin egenskap av förtroendevalda. Vi delar utredningens analys att de rättsvårdande myndigheterna bör få befogenheter och resurser att bättre motverka trakasserier. Det är dock av särskild vikt att förtroendevaldas säkerhet stärks då förtroendeuppdraget inte slutar när politikerna lämnar sammanträdet och att hot därmed kan följa den förtroendevalde in i hemmet såväl som ut på nätet.

Kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling instämmer i utredningens bedömning att skolor i större utsträckning än i dag bör samverka med den politiska förvaltningen i kommuner och landsting och att eleverna bör få träffa företrädare för de politiska partierna på lokal nivå. Kansliet menar dock att sådana insatser måste göras integrerade med hur skolorna arbetar med demokratiuppdraget generellt. Utredningen om politisk information i skolan (SOU 2016:4) menar att det är av värde att elever ges möjlighet att möta olika politiska åsiktsyttringar som ett led i skolans demokratiska uppdrag. Eleverna ska lära om demokrati och mänskliga rättigheter, genom att grundläggande demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter genomsyrar skolans lärmiljö. Målet är att de ska utveckla förmågor för att som samhällsmedborgare kunna verka aktivt i demokratin. Utredningen om politisk information i skolan menar att politisk information i skolan därför inte ska ses som ett fristående moment i skolan utan i stället som en integrerad del av undervisningen. Skolinspektionens kvalitetsgranskning ”Skolornas arbete med demokrati och värdegrund” (Rapport 2012:9) pekar på att eleverna behöver ökat inflytande eller ökade möjligheter att vara delaktiga och komma till tals i undervisningen, så att praktisk demokratisk träning kombineras med deras kunskapsutveckling i olika ämnen. Skolinspektionen menar att det krävs ett öppet och tillåtande samtalsklimat i klassrummen. Alla lärare behöver vinnlägga sig om att alla elever inkluderas och ges möjlighet att delta i undervisningen genom att kunna ge uttryck för sina tankar och åsikter samt träna sig på att motivera dem inför andra. Vidare framhålls att styrdokumentens krav om att eleverna i undervisningen ska utveckla kompetens som möjliggör ett aktivt medborgarskap. Det ställer stora krav på lärarnas egen medborgerliga kompetens och förmåga att gestalta demokratins ideal. Utredningens förslag om att källkritik ska ingå som en av insatserna i det nationella skolutvecklingsprogrammet är ett konkret förbättringsförslag kring hur svenska elever kan förbättra sina chanser till att delta i det demokratiska samhället på lika villkor.

Kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling delar utredningens

uppfattning att den demokratiska delaktigheten bland personer med funktionsnedsättning behöver förstärkas. Det råder skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen när det gäller förutsättningarna att delta och utöva inflytande, men även vad gäller det faktiska demokratiska deltagandet. För att dessa personer ska ha möjlighet att bli mer delaktiga och aktiva i politiken är det viktigt att stat och kommuner kan erbjuda reellt stöd för politiskt deltagande. Kansliet ställer sig positivt till förslaget om att förtroendevalda med beviljade insatser enligt LSS, socialförsäkringsbalken eller SOL ska få tillgodoräkna sig tid som är direkt kopplad till att kunna fullgöra ett förtroendeuppdrag. Stockholms stad ser samrådsformerna med funktionshindersorganisationerna som viktiga och stadens samtliga nämnder och bolag är kopplade till något av stadens totalt 27 funktionshindersråd. Vidare delar kansliet utredningens bedömning att de möteslokaler som används av förtroendevalda eller i valsyften bör vara tillgängliga för personer med rörelsehinder samt inneha hörselteknik. Stockholm stad har genom valnämndens kansli genomfört en granskning av vallokalernas tillgänglighet och vid valet 2014 var samtliga vallokaler tillgängliga.

Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR)

Kommunstyrelsens pensionärsråd beslutade vid sitt sammanträde den 24 maj 2016 följande.

Utredningen visar hur komplicerad den politiska beslutsordningen är. De ideella krafterna har svårt att påverka de politiska besluten och äldre är underrepresenterade i förhållande till sin befolkningsandel. Fokus på äldre saknas i utredningen, vilket enligt KPR:s mening på sikt riskerar att leda till åldersdiskriminering och ojämlikhet i politiska beslutsprocesser. KPR anser därför att:

- de politiska partierna bör uppmanas till att rekrytera äldre personer till valbara platser i riksdag samt fullmäktige på olika nivåer.
- äldres inflytande bör stärkas genom lagstiftning om obligatoriska pensionärsråd i kommuner, landsting och regioner. Pensionärsråden måste då också ges ett reellt politiskt inflytande.

Kommunstyrelsens pensionärsråds yttrande daterat den 24 maj 2016 har i huvudsak följande lydelse.

Bristande åldreperspektiv i politiska beslutsprocesser

Generellt anser KPR att utredningen inte har belyst äldres ställning i den politiska beslutsprocessen i tillräcklig omfattning. I direktiven för demokratiutredningen står bl.a. ”Att de folkvalda församlingarna är representativa för befolkningen i dess helhet är en rättvisefråga och har betydelse för det demokratiska systemets legitimitet.” Syftet med utredningen beskrivs i utredningen vara att ”utarbeta förslag till åtgärder för att öka och bredda engagemanget inom den representativa demokratin och att stärka individens möjligheter till delaktighet i och inflytande över det politiska beslutsfattandet mellan de allmänna valen”. KPR anser att ovanstående inte har uppfyllts, ur ett åldreperspektiv.

Strävan efter en bättre åldersfördelning i politiska församlingar tas upp i utredningen men på flera ställen beskrivs svårigheter för äldre att göra sin stämma hörd i de politiska diskussionerna. Det framgår också av utredningen att äldre generellt sett är få i den politiska representativiteten i förhållande till sin andel av befolkningen. I utredningen står bl.a. klart uttryckt att ”både äldre över 65 år och yngre under 29 år är underrepresenterade i politiken” samt att äldre inte är en grupp som prioriteras på vallistorna.

Många äldre besitter en unik erfarenhet och kunskap. De kan därför bidra med ett viktigt perspektiv till folkvalda och andra beslutande församlingar. Denna kunskap och erfarenhet

borde utnyttjas i större omfattning än vad som görs idag. Äldre förtroendevalda tillför dessutom kontinuitet och stabilitet till beslutande grupper. I utredningen konstateras dock att endast 3 % av riksdagsledamöterna är äldre än 65 år samtidigt som äldre utgör 25 % av den totala andelen röstberättigade. Risk finns att äldreperspektivet negligeras i det nationella beslutsfattandet, vilket KPR anser vara helt oacceptabelt.

En slutsats som dras i utredningen är att: *"Partierna tycks vara ointresserade av att ta tillvara på den erfarenhet och kunskap som äldre besitter."* Det är därför anmärkningsvärt att utredningen inte har mer fokus på äldre och en särskild rubrik för "delaktighet och inflytande för äldre", i likhet med det som finns för unga och för personer med funktionsnedsättning.

Det förslag utredningen framför om folkmotioner som ett sätt att ta tillvara enskilda personers åsikter kan göra att äldre personer utan vana vid datorer och internet hamnar utanför här också. Därmed förstärks inte möjligheten för den enskilde äldre att påverka de politiska besluten. KPR anser att det finns stora risker med en politik som styrs av en e-baserad opinion, där man snabbt kan mobilisera en månghövdad skara följare.

I en sammanfattande analys skriver utredningen att särskilda åtgärder bör vidtas för att förbättra jämställdheten och jämlikheten också för äldre i politiken. Det påpekas att det är de politiska partierna som har ansvaret för att förbättra den sociala representativiteten. Detta föreslås ske genom att bl.a. verka för att äldre åtar sig tyngre politiska uppdrag. Det kan, som utredningen föreslår, göras genom att de olika politiska partierna aktivt rekryterar äldre personer till valbara platser i riksdag samt fullmäktige på olika nivåer.

KPR vill särskilt framhålla det viktiga förslag för att stärka äldres ställning i samhället, som också tas upp i utredningen, nämligen pensionärsråden. De är talespersoner för långt större grupper än partimedlemmar och deras ungdomsorganisationer. Systemet med pensionärsråd fungerar på rikspanet genom regeringens pensionärskommitté under ledning av ansvarigt statsråd med statssekreterare samt representanter för de fem största pensionärsorganisationerna. I många kommuner och landsting/regioner finns på liknande sätt pensionärsråd. I Stockholm finns som bekant

Kommunstyrelsens "KPR" och i stadsdelsnämnderna på motsvarande sätt "SPR".

KPR anser att pensionärsrådets ställning bör stärkas genom lagstiftning om obligatoriska pensionärsråd i samtliga kommuner, landsting och regioner. KPR anser också råden ges möjligheter till ett reellt politiskt inflytande genom t ex medverkan i arbetsgrupper och referensgrupper under processens gång. Det är alltför vanligt att pensionärsråden nu kommer in sent i beslutsprocessen och att råden mest uppfattas som ett forum för information.

För att råden ska bli framgångsrika och fungera väl bör pensionärsrepresentanterna erhålla förtroendemannautbildning, arvoden m.m. som motsvarar vad som gäller politiskt förtroendevalda. Med hög kompetens hos råden ökar möjligheterna att påverka de politiska besluten.

En framkomlig väg är att pensionärsråden i ökad omfattning ges tid och möjlighet att avge synpunkter innan förslagen läggs, just för att äldres synpunkter ska kunna tillföras ärendet. I Stockholms stads instruktion för KPR anges att KPR är ett rådgivande organ med syfte att bereda Stockholms pensionärer inflytande och insyn i frågor som berör äldre. Detta har dock inte fungerat som avsetts. Staden bör därför i sitt samlade remissvar förorda att samtliga kommuner och landsting/regioner genomför åtgärder som stärker pensionärsrådets ställning och därmed också de äldres inflytande i politiska beslutsprocesser.

Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Johanna Sjö m.fl. (M) enligt följande.

Arbetsmarknadsnämnden beslutar följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut avslås
2. Därutöver anför följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare. När medborgare som står långt ifrån den ordinarie demokratiska processen ska höras bör inte andra arenor byggas upp, utan befintliga demokratiska processer öppnas upp och tillgängliggörs. Att skapa parallella processer utan demokratisk förankring eller utan tydliga beslutsvägar eller påverkansmöjligheter är att skapa en shimär av demokrati och effektivt hålla oinsatta utanför den demokratiska processen. Istället för att bygga parallella plattformar och arenor för ungdomar t ex bör de politiska ungdomsförbunden involveras i ungas demokratiska inflytande, och ett politiskt samhällsengagemang bör kanaliseras så att de röster som görs hörda verkligen kan påverka och inte enbart ljuder i diskussionsfora utan beslutsrätt.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor förändring och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av ledamoten Gulan Avci (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anför följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratin mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemsligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Reservation anfördes av ledamöten Johan Fälldin (C) enligt följande.

Förslag till beslut

1. Arbetsmarknadsnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anføres följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret är inte bara en del av, utan också en förutsättning för, demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradedighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Det är också positivt att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänhet och föreningsliv att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter, för demokratin, inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare. Och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är emellertid inte helt konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Exploateringsnämnden

Reservation anfördes av Monika Lozancic m.fl. (M) och Maurice Forslund (KD) enligt följande.

Föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande som svar på remissen från kommunstyrelsen:

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Abit Dundar (L) enligt följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i

demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratin fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Fastighetsnämnden

Reservation anfördes av vice ordförande Richard Bengtsson m.fl. (L) enligt följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt

jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Reservation anfördes av Henrik Sjölander m.fl. (M) enligt följande.

Att delvis godkänna kontorets förslag till beslut, samt att därutöver anförda följande som svar på remissen från kommuniststyrelsen:

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Ersätтарыttrande gjordes av Hamid Ershad Sarabi (C) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att fastighetsnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.

I övrigt anförs följande:

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Idrottsnämnden

Reservation anfördes av Bo Sundin (M), samt Mikael Valier (KD) enligt följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. Därutöver anförs följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Tolerans, öppenhet och respekt för människors olika livsstil förverkligas bäst i det samhälle som värnar frihet, rättvisa och de demokratiska processerna. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvansvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin. Dessa förslag, däribland att kommuner ska kunna genomföra en försöksverksamhet med rösträtt från 16 år i valen 2018 och 2022 och inrättandet av så kallade folkmotioner, står vi inte bakom.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Daniele Fava (L) enligt följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stopptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör

bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Ersätтарыttrande gjordes av Mathias Mellgren (C) enligt följande.

Om jag hade haft rösträtt så hade jag anslutit mig till Moderaternas, och kristdemokraternas förslag till beslut.

Kulturnämnden

Reservation anfördes av Rasmus Jonlund m.fl. (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföra följande:

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stopptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker

också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Reservation anfördes av Sophia Granswed m.fl. (M) enligt följande.

1. Att förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. Att därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människors egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvaransvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i allt för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Kyrkogårdsnämnden

Reservation anfördes av Annette Lundquist Larsson m.fl. (M) och ersättaren Ewa-Marie Ås (KD) enligt följande.

"att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut samt därutöver anföras:

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människors egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvaransvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång”.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Jonas Naddebo (C) enligt följande.

Att nämnden beslutar att delvis godkänna kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande som svar på remissen från kommunstyrelsen:

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldraledighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Centerpartiet välkomnar denna typ av förslag samt en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan ge många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser. I betänkandet uppmanas vidare de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett ordförandeuppdrag med syftet att begränsa elitisering och maktkoncentration. Förslag som kan uppfattas som vällovliga men som i praktiken skulle innebära ökad statlig reglering av partiorganisationerna vilket Centerpartiet inte ser som en klok lösning. Viktigare är att väljare kan utse sina företrädare, både inom partierna och i allmänna val, samt känna förtroende för att partierna har förmågan att kanalisera engagemang och sakfrågor som finns hos väljarna.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är komplicerad. Vi anser att utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats i denna del. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år i kommunalval är rimligt med hänsyn till det kommunala självstyret. Samtidigt inser vi inkonsekvensen i att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip. Men i en sammanvägd slutsats ser vi dock inte tillräckligt starka skäl för att kommuner i lag ska vara förbjudna att införa en kommunal rösträttsålder på 16 år. Med andra ord, 16 års rösträttsålder är inte tillräckligt obekvämt för att det ska vara förbjudet att testa för enskilda kommuner.

Reservation anfördes av Lars Jilmstad m.fl. (M) enligt följande.

Föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut samt att därutöver anföra följande som svar på remissen från kommunstyrelsen:

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar

uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvansvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Joar Forssell (L) enligt följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

Vidare är detta förslag ett uttryck för en mycket skev demokratisyn. En kvinna eller man som förtroendevalts är inte på något vis en representant för kvinnor eller män i allmänhet. Tvärtom låter demokratin oss medborgare själva välja vem som representerar oss bäst. Att med inskränkande lagar och regler försöka manipulera utfallet av väljares aggregerade preferenser är djupt problematiskt, för att inte säga demokratividrigt.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av

fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stopptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Villkoren för förtroendevalda måste vara sådana att det är enkelt att förutsäga omfattningen av ett uppdrag, det möjliggör för fler att delta. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Huruvida den förtroendevalda är en legitim representant eller ej avgörs rimligen inte av boendeplats utan av medborgarna på valdagen. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar

regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val. Till sist vill vi understryka vikten av att demokratins ramar tydligt definieras. Offentliga resurser och bestämmelser måste underkastas folkviljan och demokratin. Dock utgör majoritetsbeslut inte i sig ett egenvärde, tvärtom måste sfären över vilken demokratin bestämmer begränsas så att individen eller andra minoriteter inte kränks av massans nycker. I system där majoritetens val får styra obehindrat förstärks samhällets befintliga maktstrukturer, demokratin kanaliseras dessa och utövar med dessa som grund ett lagligt men inte legitimt förtryck av den redan kuvade. För att motverka negativa bieffekter bör grundlagens skydd av individuella rättigheter stärkas, regeringen i sitt fortsatta arbete överväga införandet av en konstitutionsdomstol och de kommunala åtagandena begränsas.

Socialnämnden

Reservation anfördes av vice ordförande Andréa Ström m.fl. (M) enligt följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut avslås.
2. Därutöver anføres följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvanvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Isabel Smedberg Palmqvist och Frida Metso (båda L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföra följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för socialnämndens verksamhet.

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Ersätтарыttrande gjordes av Stina Bengtsson (C) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Socialnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anförs följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformen som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradidighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att väljas också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Ersätтарыttrande gjordes av Sofia Modigh (KD) som hänvisar till Moderaternas förslag till beslut.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Joakim Larsson m.fl. (M) och Erik Slottner (KD) enligt följande.

Att delvis godkänna kontorets förslag till beslut, samt att därutöver anförda följande som svar på remissen från kommunstyrelsen:

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Peter Backlund (L) enligt följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner. Eftersom Stockholm

är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratis mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och compensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Ersättaryttrande gjordes av Christina Linderholm (C) enligt följande.

Instämmer i förslag från vice ordföranden Joakim Larsson m.fl. (M) och Erik Slottnér (KD).

Utbildningsnämnden

Reservation anfördes av Markus Nordström m.fl. (M) enligt följande.

Att förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.

Att därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen:

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människors egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värdena vi har. Tolerans, öppenhet och respekt för människors olika livsstil förverkligas bäst i det samhälle som värnar frihet, rättvisa och de demokratiska processerna. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvansvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin. Dessa förslag, däribland att kommuner ska kunna genomföra en försöksverksamhet med rösträtt från 16 år i valen 2018 och 2022 och inrättandet av så kallade folkmotioner, står vi inte bakom.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Lotta Edholm (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföras följande:

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stopptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratin fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av

att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Reservation anfördes av John Kåberg (C) enligt följande.

Att utbildningsnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.

Att i övrigt anføres följande:

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradedighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan ge många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Ersättaryttrande gjordes av Christian Carlsson (KD) enligt följande.

Christian Carlsson (KD) hänvisade till reservationen från Moderaterna.

Äldrenämnden

Särskilt uttalande gjordes av Sofia Modigh (KD) och Dennis Wedin m.fl. (M) enligt följande.

”I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politiskt inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människors egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status. Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett Stockholm som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar om det representativa styrelsesättet. De förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

Delar av utredningens förslag är dock undermåliga. Att staten exempelvis ska reglera de politiska partiernas interna processer riskerar snarast att försvaga de politiska partiernas interndemokrati än att stärka inflytande för den enskilda individen. Vidare föreslås i utredningen att fullmäktiges partier bör överväga en begränsning av antal mandatperioder som en person kan inneha en ordförandepost. Detta är emellertid ett uppdrag som handlar om respektive kandidats förtroende samt partiernas interna valprocesser. Att begränsa antalet mandatperioder för ordförande i styrelser och nämnder är att inte ta hänsyn till dessa perspektiv.

Vi ställer oss även kritiska till förslaget om att kommuner ska genomföra en försöksverksamhet med rösträtt från 16 år i valen 2018 och 2022 i syfte att stärka ungas delaktighet. Att skapa delaktighet och förståelse över den representativa demokratin uppfylls inte per automatik av en valsedel, utan av kunskap, information och kritisk granskning. Här fyller skolan en viktig roll. Som nämns i utredningen bör skolan samverka mer med den politiska förvaltningen i kommuner och landsting för att kunna skapa förståelse för hur den lokala demokratin fungerar.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring. Stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller kommunalpolitiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen i exempelvis Stockholms stad skulle dock vara en stor apparat.”

Särskilt uttalande gjordes av Ann-Kartin Åslund (L) enligt följande.

”Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi Liberalerna vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel

byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratis mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.”

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Jan Tigerström m.fl. (M) enligt följande.

”Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.

Därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som

inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.”

Reservation anfördes gjordes av Jonatan Ohlin (L) enligt följande.

”Att delvis godkänna förvaltningens svar och därutöver anföra:

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är viktigt. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents

valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.”

Ersätтарыttrande gjordes av Helen Törnqvist (C) enligt följande.

”En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om

kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldraledighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet, är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.”

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av vice ordföranden Gustav Johansson, ledamöterna Henrik Virro, Erika Wing, Kristiina Katajikko tjänstgörande ersättaren Tina Aspe alla (M) enligt följande.

”Att som svar till kommunstyrelsen anföras följande:

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. Därutöver anföras följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.”

Reservation anfördes av ledamoten Peter Backlund (L) enligt följande.

”Att som svar på remissen anför följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratis mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.”

Ersätтарыtrande gjordes av Christina Peterson (C) enligt följande.

”Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.

2. I övrigt anförs följande.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldraledighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan ge många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet, är dock inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.”

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Ann-Louise Ebérus m.fl. (M) enligt följande.

Stadsdelsnämnden beslutar följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.

2. Därutöver anförs följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som

inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Peter Öberg (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföras följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Särskilt uttalande gjordes av Lars Bäck (V), Kjell Backman m fl (S) och Mariana Moreira Duarte m.fl. (MP) enligt följande.

Vi instämmer i förvaltningens förslag till beslut och vill dessutom belysa följande aspekter.

Det är värdefullt att betänkandet fäster uppmärksamheten på de ökande ojämlikheterna i demokratiskt deltagande. Dessa är en stark anledning till att vi i den rödgröna majoriteten lägger fokus på demokratiutveckling.

Dock anser vi att betänkandet vilar på en individualiserad syn på demokrati, som vi ser som problematisk. Vi hade gärna sett att utredningen fäst större vikt vid att stärka demokratiska fora för medskapande och deliberation mellan medborgare. Studier och förslag med detta fokus hade stämt bättre överens med folkbildnings- och folkrörelseideal, som våra partiers syn på demokrati baseras på.

Vi anser även att det är problematiskt att den föregående regeringen valde att anlita en ensamutredare istället för en parlamentarisk utredning. Vi anser att en parlamentarisk utredning hade varit mer ändamålsenlig eftersom förändringar inom demokratiområdet kräver bred förankring inom både partier och civilsamhälle.

Ersättaryttrande gjordes av Niklas Dahlgren (C) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Stadsdelsnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anförs följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Ersättaryttrande gjordes av Lars Hultkvist (KD) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. I övrigt att följande skall anföras.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politiskt inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människors egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett Stockholm som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar om det representativa styrelsesättet. De förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

Delar av utredningens förslag är dock undermåliga. Att staten exempelvis ska reglera de politiska partiernas interna processer riskerar snarast att försvaga de politiska partiernas interndemokrati än att stärka inflytande för den enskilda individen. Vidare föreslås i utredningen att fullmäktiges partier bör överväga en begränsning av antal mandatperioder som en person kan inneha en ordförandepost. Detta är emellertid ett uppdrag som handlar om respektive kandidats förtroende samt partiernas interna valprocesser. Att begränsa antalet mandatperioder för ordförande i styrelser och nämnder är att inte ta hänsyn till dessa perspektiv.

Vi ställer oss även kritiska till förslaget om att kommuner ska genomföra en försöksverksamhet med rösträtt från 16 år i valen 2018 och 2022 i syfte att stärka ungas delaktighet. Att skapa delaktighet och förståelse över den representativa demokratin uppfylls inte per automatik av en valsedel, utan av kunskap, information och kritisk granskning. Här fyller skolan en viktig roll. Som nämns i utredningen bör skolan samverka mer med den politiska förvaltningen i kommuner och landsting för att kunna skapa förståelse för hur den lokala demokratin fungerar.

Vi ställer oss också avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring. Stabilitet är eftersträvansvärt när det gäller kommunalpolitiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen i exempelvis Stockholms stad skulle dock vara en stor apparat.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Abit Dundar m.fl. (L) och Lars Svärd m.fl. (M) enligt följande.

”Att som svar på remissen anföra följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta. Vi vill också betona att det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Begränsning av mandatperioder

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Vi ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner. Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Vi vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen. En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.”

Ersätтарыttrande gjordes av Hans Tjernström (C) och Pierre Frennesson (KD) enligt följande.

Instämmer i reservation från (L) och (M).

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av vice ordförande Bo Arkelsten m. fl. (M) enligt följande.

Stadsdelsnämnden beslutar:

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföras följande som svar på remissen från kommunstyrelsen

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång."

Reservation anfördes av ledamot Helen Jäderlund Eckardt (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföras följande:

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd samman-sättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas.

Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller

bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoppstider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat val administrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen

och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratins mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.”

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Henrik Sjölander m.fl. (M) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anför följande som svar på remissen från kommunstyrelsen

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträfvansvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Lars Lundqvist (L) enligt följande.

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

Att därutöver anför följande som svar på remissen från kommunstyrelsen

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som

utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare men också personer med funktionsnedsättning, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten.

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat

som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratin fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshinderråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Ersättnyttrande gjordes av Kristin Jacobsson (C) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Kungsholmens stadsdelsnämnd godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anförs följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformen som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för

allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Ersättaryttrande gjordes av Emil Öberg (M) enligt följande.

Instämde i Moderaternas reservation i form av ersättaryttrande.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Petra Gardos Ek m.fl. (M) enligt följande.

Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.

Därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvanvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och

i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Ersättaryttrande gjordes av Annette Hultåker (KD) enligt följande.

Instämmer i reservationen från Petra Gardos Ek m.fl. (M).

Ersättaryttrande anfördes av Susanne Wicklund (C) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

Stadsdelsnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut. I övrigt anför följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradidighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Mia Päärni m.fl. (S), ledamoten Demba Bah m.fl. (MP) och tjänstgörande ersättaren Clara Bergman (V) enligt följande.

I tjänsteutlåtandet uppmärksammar förvaltningen att det är få som lämnar medborgarförslag i vår stadsdel samtidigt som man bedömer dessa som resurskrävande. Man är positiv till förslaget om folkmotioner, vilket vi i princip också är positiva till, men det är inte säkert att det kan ses som ett alternativ till medborgarförslag. Risken är att det känns ännu svårare för kommunens medborgare att ta initiativ till förändringar.

I Stockholm kommer förslaget om folkmotioner innebära att det behövs mer än 9 000 underskrifter för att få igenom en motion medan i mindre kommuner som Sundbyberg med 46 000 invånare behövs 460 personers stöd. Det betyder att det krävs 20 gånger flera underskrifter för en Rinkeby-Kista bo att få igenom en motion än för en sundbybergsbo. Det kommer att öka demokratiunderskottet på stadsdelsnivå.

Däremot är vi positiva till medborgardialog och tror att det egentligen är det viktigaste forumet för inflytande om det används på rätt sätt.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av vice ordförande Kristina Lutz m.fl. (M) enligt följande.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutar följande.

1. Förvaltningens till beslut godkänns delvis.

Därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av ledamot Jesper Svensson (L) enligt följande.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutar följande:

1. Nedanstående överlämnas till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som

invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokrati-bokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativ roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat

som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt röst-rättsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Ersätтарыtrande gjordes av Jonathan Lindgren (KD) enligt följande.

Anmäler att om han hade haft rösträtt skulle han ha anslutit sig till Moderaternas reservation.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av vice ordföranden Zazan Sanli m.fl. (L), Elisabeth Johnson m.fl. (M), enligt följande.

Att som svar på remissen anför följande:

När det gäller stadsdelsnämndens beredning av remissen anser vi följande:

Stadsdelsnämnden har en Demokratiberedning med uppdraget att verka för ökat valdeltagande och politiskt engagemang i stadsdelen. Liberalerna, Moderaterna och Kristdemokraterna anser att det är märkligt att detta ärende, som berör kärnan i Demokratiberedningens uppdrag så som majoriteten har formulerat det, inte överhuvudtaget har behandlats i beredningen. Här finns förslag som diskuterats fram av några av Sveriges främsta experter på området. Vi anser att Demokratiberedningen bör titta på vilka förslag som kan vara genomförbara i vårt eget utvecklingsarbete.

När det gäller remissen anser vi följande:

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya så väl som gamla medborgare i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter och skyldigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

Stockholms kommunala demokrati är representativ

Stockholm styrs av ett kommunfullmäktige sammansatt av folkvalda ledamöter i allmänna val. Fullmäktiges nämnder, däribland stadsdelsnämnderna, ska utföra fullmäktiges beslut, men har också möjlighet att ta särskilda hänsyn till lokala förhållanden och opinioner. För att stärka demokratin i ytterstaden i stadsdelar som Skärholmen hörs ofta krav på fler dialogforum och uppmaningar till invånarna att organisera sig. Samtidigt är det viktigt att Skärholmens invånare, precis som alla andra, kan förvänta sig att de blir representerade av sina politiska företrädare utan att behöva gå på mängder med dialogforum och bli partimedlemmar. I andra stadsdelar är det ingen som kräver det av invånarna. Samråd och dialog är viktiga delar i den politiska beredningsprocessen, men det är viktigt att alltid vara tydlig med att det bara utgör en del av flera innan beslut fattas och att alltid vara tydlig med att små, men högljudda grupperingar inte kan ges mer inflytande än de åsikter som många tusen väljare röstat på.

Stärkt valdeltagande och politiskt engagemang i ytterstaden

I ytterstaden finns särskilda utmaningar för att höja valdeltagandet. Ytterst är det alltid ett ansvar för den enskilde medborgaren att utnyttja sin rösträtt och kontakta sina politiker när de vill framföra sina åsikter. Att inte gå och rösta är att välja att acceptera det utfall som blir och den politik som blir följden, oavsett vilket.

Skolan har ett särskilt ansvar för att bidra till att eleverna inte bara förstår det demokratiska ramverket, utan också demokratins värderingar och var och ens ansvar för att påverka samhället i den riktning man önskar genom att rösta och göra sin röst hörd på olika sätt. Utredningen skulle behöva ge fler förslag på hur skolans uppdrag inom detta område kan förstärkas och stödjas. Särskilda ansträngningar bör göras från stadens sida riktade till nyanlända barn och ungdomar och deras föräldrar. Fördjupade studier behöver göras om varför ekonomiskt svaga grupper väljer att inte rösta och vad som skulle kunna få dem att göra det.

Åtgärder mot valfusk

I synnerhet i ytterstadens valkretsar har de senaste valen uppdragats försök att otillbörligt påverka medborgares röstning i allmänna val. Försöken som avslöjats har gjorts från politiska företrädare som står både till höger och till vänster. Valfusk underminerar förtroendet för demokratin och ska därför bekämpas. Det är ett ansvar för alla partier att se till att alla valarbetare är införstådda i de lagar som omgärdar allmänna val och att se till att alla efterlever dem. Detta inkluderar att fördöma egna medlemmar som exempelvis förstör andra partiers valaffischer, påverkar människor att rösta på ett visst parti eller en särskild kandidat precis utanför vallokalen, stör valmöten för andra partier, delar ut förkuverterade valsedlar till människor som blivit tillsagda att lämna dessa i vallokalen utan att förstå varför, genomförande av så kallade valskolor under förespeglning att dessa är partipolitiskt neutrala men i själva verket handlar om att instruera människor som inte vet något om valprocessen att rösta på ett visst parti, samtliga exempel som förekommit i Skärholmen de senaste allmänna valen.

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör

överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Risken finns att ansvarsfördelningen blir oklar.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna, Moderaterna och Kristdemokraterna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen som är på 83 procent alltså betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna, Moderaterna och Kristdemokraterna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratin mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Ersätтарыttrande gjordes av Erik Sihlberg (C) och Anton Roos (KD) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Skärholmens stadsdelsnämnd delvis godkänner förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anförs följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är

väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av vice ordföranden Ole-Jörgen Persson (M), Dennis Wedin (M), Aras Amin (M), Markus Birgander (M), Annika Rosenberg (M) och Bengt Porseby (L) enligt följande.

Stadsdelsnämnden beslutar följande:

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. Därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång".

Reservation anfördes av Bengt Porseby (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföras följande:

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som

invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat

som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratis mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val”.

Särskilt uttalande gjordes av Awad Hersi (MP) m.fl., Anna Jonazon (S) och Rashid Mohammed (V) enligt följande.

Att vad gäller förslaget om folkmotion anför följande:

Demokratiutredningen föreslår att dagens medborgarförslag ska skrotas och att en folkmotion ska införas istället.

Vi konstaterar att dagens utformning av systemet med medborgarförslag har brister. Utredningen för bland annat fram att de ofta används som en förslagslåda. Den administrativa hanteringen av medborgarförslagen är enligt utredningen betungande för kommunerna och landstingen, samtidigt som de har en begränsad effekt på det demokratiska samtalet och åsiktsbildningen.

Vi kan därutöver se att systemet så som det praktiseras i Stockholm inte är transparent och konsekvent, något som riskerar att skapa frustration hos engagerade medborgare snarare än dialog.

Utredningen föreslår att istället införa så kallade folkmotioner.

Folkmotionen måste ha stöd av minst en procent av de folkbokförda i kommunen eller i landstinget för att ett ärende ska väckas. Utredningen menar att en folkmotion som väcks av en grupp individer avspeglar den lokala opinionen bättre än ett medborgarförslag. Vi sympatiserar med grundtankarna kring folkmotionerna, och instämmer i utredningens tanke att de förslag som har karaktären av synpunkter och klagomål på kommunernas och landstingens service kan hanteras på tjänstemannanivå, vilken sannolikt kan öka effektiviteten.

Däremot ser vi stora demokratiska problem med utredningens förslag om att det ska krävas stöd av en procent av de folkbokförda i kommunen eller landstinget för att en folkmotion ska behandlas.

Förslaget kommer att skapa ett enormt demokratiskt underskott i stora städer som exempelvis Stockholm, där över 9 000 namn måste samlas in för att ett förslag ska behandlas. Detta kan jämföras med en kommun som Malung, där det räcker med 100 personer för att väcka en folkmotion.

Eller varför inte jämföra med Sundbyberg: med sina cirka 46 000 invånare är hela kommunen i samma storleksordning som de närliggande Stockholmsstadsdelarna Spånga-Tensta (38 000) eller Rinkeby-Kista (48 000). Men medan det räcker med 460 personers stöd för att få en folkmotion behandlad i Sundbyberg krävs alltså 20 gånger fler namnunderskrifter på andra sidan kommungränsen.

Vi har redan idag ett demokratiunderskott i stadsdelar som Spånga-Tensta, där valdeltagandet i vissa områden är mycket lågt. En utveckling av möjligheten för medborgare att ta aktiv del i den lokala demokratin, att engagera sig i utvecklingen av lokalsamhället och för att ta del av demokratiska samtalet är nödvändig. Folkmotionen riskerar istället att höja tröskeln för medborgarengagemang.

Vi föredrar istället att dagens system med medborgarförslag vidareutvecklas”.

Ersättaryttrande lämnades av Hafize Cetin (C) enligt följande.

Om jag hade haft yrkanderätt hade jag föreslagit att

1. Stadsdelsnämnden godkänner delvis förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anförs följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformen som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradidighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är

väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna. Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att väljas också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip”.

Södermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Christoffer Järkeborn m.fl. (M) enligt följande.

Stadsdelsnämnden beslutar följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. Därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning ”Låt fler forma framtiden!” lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvänsvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Reservation anfördes av Anne-Lie Elfven (L) enligt följande.

Att som svar på remissen anföras följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill allmänt precis som utredningen betona vikten av att arbeta för att få in nya medborgare, såväl ungdomar som invandrare, i demokratin. Såväl skolan som partierna, civilsamhället och offentliga myndigheter har en viktig uppgift att sprida kunskap om hur demokratin fungerar och vilka

rättigheter man har som medborgare i det svenska samhället. Att ge stöd till organisationer och initiativ som syftar till att utbilda nya medborgare i hur demokratin fungerar är en viktig del i detta.

Vi vill vidare beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativ roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procents valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. Däremot bör rösträtten i kommunala val gälla från och med det år man fyller 18, istället för dagen. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör också skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratin mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Övrigt

Att upprätthålla legitimiteten hos demokratin är som utredningen konstaterar en central uppgift. Även om det inte har varit föremål för utredningens uppdrag vill vi ta upp vikten av att arbeta mot valfusk och andra former av oredligt förfarande vid val. Regeringen bör överväga förslag som skärper valhemligheten, liksom att förbjuda personer som dömts för otillbörligt verkande vid röstning att vara valbara vid nästkommande allmänna val.

Särskilt uttalande gjordes av Anders Göransson m.fl. (S), Erik Malm m.fl. (MP) och Birgitta Sevefjord (V) enligt följande.

Ett demokratisk hållbart Södermalm är en viktig del för att nå visionen om ett Stockholm för alla. I det arbetet vill vi lyfta ett par av de insatser vi gjort för att låta fler forma framtiden.

Den nya majoriteten har i princip avstått från medborgarmöten i samband med nämndmötena. Skälet är enkelt: medborgarna var sällan närvarande. Istället har vi försökt utveckla andra former av möten: stadsmiljö på plats i parken, äldreomsorg på en träffpunkt, verksamhetsplanen i Medborgarhuset, öppna väggar för gatukonst i en publik utställning.

Vi har tagit fram en populärversion av stadsdelsnämndens verksamhetsberättelse (dubbel A3). Den ger en överskådlig bild av nämndens verksamhet både för den intresserade medborgaren men också dem som är lokalpolitiskt aktiva. Vi fortsätter utvecklingen och gör en specialvariant inom stadsmiljöområdet inför 2017. Detta för att möta det stora medborgarintresset.

Vad som däremot fungerat och utvecklats är hanteringen av medborgarförslag. Bl.a. har förslagsställarnas möjlighet att berätta om sina förslag på nämndmötena skapat en exposé, en resa av Södermalm, av stort värde för nämndens ledamöter.

Med tanke på vår positiva erfarenhet av medborgarförslag ställer vi oss frågande till att utredningen vill ta bort denna möjlighet. Folkmotion som föreslagits i dess plats är inte anpassad för en stadsdelsnämnd med en så stor befolkning som Södermalm. Det skulle snarare innebära stor administration och sämre möjligheter för dialog med medborgarna.

Ersätтарыttrande gjordes av Michelle Jangmyr (Fi) som instämmer i Anders Göransson m.fl. (S), Erik Malm m.fl. (MP) och Birgitta Sevefjord (V) särskilda uttalande.

Ersätтарыttrande gjordes av Fredrik Lindstål (C) enligt följande.

En fri samhällsdebatt i kombination med ett folkligt styrelseskick där alla människors möjlighet till insyn och inflytande i politiska processer värnas är viktiga hörnstenar i ett demokratiskt samhälle. Det kommunala självstyret inte bara är en del av utan också en förutsättning för demokratin i Sverige som helhet. Reformerna som berör utövande av politisk makt i landets kommuner bör genomföras med stor respekt för det kommunala självstyret och för demokratiska principer.

I betänkandet finns en rad förslag och överväganden som syftar till att underlätta för fler att engagera sig politiskt. Det handlar bland annat om insatser för att stärka kunskaper om kommunalt beslutsfattande, ge möjlighet till föräldradedighet från politiska uppdrag och öka tillgängligheten och delaktigheten för människor med funktionsnedsättning. Detta är välkomna förslag. Centerpartiet välkomnar också att utredaren föreslår en ökad möjlighet för allmänheten att använda allmänna lokaler. Det kan många positiva effekter och bidra till kreativitet, inte minst inom kulturen och för företagsamheten.

Vissa av utredarens förslag tål dock att problematiseras. Till dessa hör förslagen om folkmotioner och formalisering av medborgardialoger. Dessa förslag handlar i grunden om att minska representativiteten i det politiska systemet, och det finns skäl att tvivla på om de får den effekt som utredaren avser.

I betänkandet uppmanas de politiska partierna att överväga en begränsning av antalet mandatperioder som en person kan inneha ett uppdrag som ordförande. Skälet till denna uppmaning är begripligt. Den elitisering och maktkoncentration som beskrivs är på sina håll en realitet. Ökad statlig styrning och offentlig reglering av partiorganisationerna är emellertid inte lösningen. I grunden är det viktigt att väljare kan utse sina företrädare, och det är väljarnas förtroende som bör vara vägledande i dessa frågor, som för partiernas del är mycket angelägna.

Möjligheten att hålla allmänpolitiska debatter i kommunfullmäktige bör vara en självklarhet med hänsyn till det kommunala självstyret. Å andra sidan kan det minska väljarnas förståelse för det politiska systemet om nationella frågor debatteras på kommunal nivå, trots att den formella makten över dem finns i riksdagen. Samtidigt bör inte denna risk överdrivas. I grunden är en livlig samhällsdebatt på alla samhällsnivåer önskvärd.

Frågan om rösträttsåldern vid kommunala val är inte alldeles enkel, även om utredningen kommit till en relativt balanserad slutsats. Att på prov ge kommuner möjlighet att frivilligt sänka rösträttsåldern till 16 år är rimligt med hänsyn till ett utbrett kommunalt självstyre. Att separera rösträttsåldern från myndighetsåldern, som ju utgör gräns för en persons valbarhet är inte konsekvent. Att den som är betrodd att välja också bör ha rätt att väljas är en rimlig princip.

Ersätтарыttrande gjordes av Leif Kroon (KD) som instämde i Christoffer Järkeborn m.fl. (M) reservation.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Torbjörn Erbe m.fl. (M), Jan Bressler (L) och Evy Kjellberg (C) enligt följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut godkänns delvis.
2. Därutöver anfördes följande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politisk inflytande i det svenska samhället. Vi delar uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och hör till ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträfvansvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund i Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i all för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt skulle dock vara en stor apparat och vara ett allt för stort steg att ta på en gång.

Ersätтарыttrande gjordes av Camilla Sarfors (KD) om bifall till (M), (L) och (C) reservation.

Östermalms stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Maria Antonsson m.fl. (MP), ledamoten Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och ledamoten Jaime Barrios (V) enligt följande.

2014 års Demokratiutredning har till uppdrag att kartlägga och utreda hur den representativa demokratin kan breddas och fördjupas särskilt mellan de allmänna valen samt att engagera fler i politiken. Bakgrunden är den snabba förändring av samhället som sker. Enligt direktiven ska inte grundlagarna behandlas och därmed knappast Sveriges samarbete med andra länder inom den Europeiska unionen, EU.

All demokrati är lokal, marknaden är global. Så kan man sammanfatta vårt demokratiska problem. Utredningen beskriver på ett utmärkt sätt vår lokala demokrati och hur den kan utvecklas. Vi saknar dock en analys av vad globaliseringen betyder för folkstyret. Det gäller både politiska beslut inom EU och ekonomiska. Det är en brist som en kommande maktutredning bör kunna rätta till.

Kommunstyrelsens råd för mänskliga rättigheter

Reservation anfördes av Cecilia Brinck (M) enligt följande.

I regeringens demokratiutredning "Låt fler forma framtiden!" lyfts viktiga aspekter om representation, delaktighet och politiskt inflytande i det svenska samhället. Vi delar

uppfattningen om vikten av att stärka människor egenmakt samt att individer ska kunna påverka den politiska maktutövningen oavsett kön, hudfärg, språklig, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder eller socioekonomisk status.

Demokrati är kärnan i vårt samhälle och är ett av de viktigaste värden vi har. Genom delaktighet och inflytande skapar vi ett samhälle som håller ihop. Vi vill att varje person ska känna att han eller hon styr över sin egen vardag. Det innebär bland annat att flytta beslut från politikerna till medborgarna. Vi värnar samtidigt om det representativa styrelsesättet där de förtroendevalda politikerna är medborgarnas företrädare.

De slutsatser som presenteras i demokratiutredningen kräver en bred politisk förankring då stabilitet är eftersträvansvärt när det gäller politiska och demokratiska styrmodeller. Vissa förslag som anges strider dessvärre mot väletablerade demokratiska principer som länge legat till grund för Sveriges politiska system samt mot principer om den representativa demokratin.

Den demokratiska utformningen av vårt politiska system behöver debatteras och diskuteras ofta för att dess legitimitet ska kunna accepteras, delas av alla, fortsatt vitaliseras och fördjupas så att alla har chansen att göra sin röst hörd. Att i allt för stor omfattning och i allt för stor hast förändra den demokratiska och politiska styrningen med nya system som inte har någon politisk tradition i vare sig Stockholms stad eller Sverige i övrigt vore olyckligt.

Särskilt uttalande gjordes av Gulan Avci (L) enligt följande.

Utredningen lägger fram ett stort antal förslag som berör både formella och informella arenor för demokratin, på så väl nationell som lokal nivå. Vi vill beröra några av de förslag som har störst betydelse för den kommunala demokratin, i den ordning de förekommer i utredningen.

De förtroendevalda och den sociala representativiteten

Vi har svårt att se hur partierna i fullmäktige skulle kunna samordna sina nomineringsprocesser för att uppnå jämställda kommunala bolagsstyrelser. Vägen till en mer jämställd sammansättning av kommunala bolagsstyrelser måste istället gå via ett aktivt jämställdhetsarbete inom varje respektive parti. Det är också oklart vad utredningens förslag om att nominera en kvinna och en man för varje post egentligen innebär och hur det praktiskt skulle förverkligas. Det tycks som att representantskapet, medlemsmötet eller annat nominerande organ alltså skulle nominera två personer, där sedan valprocessen i fullmäktige innebär att en av dem väljs. I så fall innebär förslaget att partiets medlemmar får sämre möjligheter att påverka vem som företräder partiet, vilket verkar strida mot utredningens ansats i övrigt. Detta tycks också värst drabba de mindre partierna, som ofta bara har en representant i en nämnd eller bolagsstyrelse. Det måste också på något sätt avgöras vilka partier som ska företrädas av en kvinnlig respektive manlig kandidat.

De förtroendevaldas villkor

Vi anser inte att det är aktuellt för Stockholms del att prova direktval till geografiska nämnder, i vår kommuns fall stadsdelsnämnderna. Vi välkomnar att utredningen har tagit intryck av de problem helt direktvalda nämnder skulle kunna medföra i en kommun som Stockholm. Men att experimentera med ett blandat valsätt där vissa mandat tillsätts av fullmäktige och andra direkt av väljarna, som utredningen föreslår, riskerar att leda till en kanske ännu oklarare ansvarsfördelning.

Stoptider för kommunala möten är ofta en bra idé. Vi tillstyrker förslagen om att lätta på bosättningsreglerna för fullmäktigeledamöter. I synnerhet i Stockholmsregionen gör bosättningsreglerna att det är svårt för yngre personer att sitta i kommunfullmäktige i de mindre kranskommunerna utan att bli starkt begränsade i sin jakt på bostad. Vi tillstyrker också förslaget om att möjliggöra för hel- eller deltidsarvoderade förtroendevalda att vara föräldralediga. I Stockholm tillämpas denna ordning redan idag.

Den lokala politikens organisering

Vi ställer oss tveksamma till idén om ett demokratibokslut. Det tycks alltså vara ett slags granskning av korrektheten och utförligheten i den redovisning som nämnderna lämnar till fullmäktige. Det torde i första hand vara en sak för revisorerna att granska. Vi vill starkt

avråda från att ett sådant uppdrag lämnas till valnämnden. Det är av mycket stor vikt att valnämndens renodlat valadministrativa roll värnas.

Vad gäller förslaget om att en eller ett par gånger per år anordna allmänpolitiska debatter i fullmäktige så torde det förslaget vara tillgodosett genom budgetdebatten varje år, liksom genom fullmäktiges frågestunder.

Det förstärkta folkinitiativet

Liberalerna ställer sig tveksamma till utredningens rekommendation om att partierna i fullmäktige ska komma överens före en lokal folkomröstning om villkoren för att respektera valresultatet, och att en riktlinje för ett löfte om att respektera folkviljan bör vara 50 procent valdeltagande. Det finns en rad faktorer som gör att en sådan riktlinje inte alltid är lämplig. Valdeltagandet i de kommunala valen är på 83 procent betydligt högre. Vissa stora ärenden kan vara av en sådan omfattning att de påverkar kommunens verksamhet under lång tid och inom ett flertal verksamhetsområden, och kan till och med komma att utgöra huvudtemat under en kommunal valkampanj. Då bör det vara partierna obetaget, i synnerhet om valresultatet knappt överstiger 50 procent och folkviljan är splittrad, att utifrån det mandat som väljarna gett dem i kommunalvalet ta ansvar för helheten även om det strider mot resultatet i en folkomröstning.

Medborgarförslag och folkmotion

Vi ställer oss avvaktande till förslaget om folkmotioner. Nuvarande ordning med medborgarförslag till stadsdelsnämnderna fungerar i huvudsak bra – i vart fall skulle det innebära en mycket stor förändring att ersätta dessa med folkmotioner.

Eftersom Stockholm är en så pass stor kommun kommer antalet folkmotioner förmodligen att vara begränsat. Förslag som kan mobilisera flera tusen invånare kommer förmodligen att härröra sig till ärenden som redan är föremål för politisk behandling – till exempel byggprojekt. Det finns en risk att det skapas falska förhoppningar om vilken möjlighet som finns att på motionsväg påverka ett ärende som har en lagstadgad gång.

Ungas delaktighet och inflytande

Liberalerna vill avstyrka förslaget om försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen. Vi anser att det fortfarande är angeläget att det finns en koppling mellan den allmänna myndighetsåldern och de rättigheter och skyldigheter som det politiska medborgarskapet medför. För att sänka den effektiva åldern för rösträttsdebut bör istället skilda valdagar återinföras. Som utredaren konstaterar har Sverige långt mellan valen och den representativa demokratin skulle må bra av att demokratis mekanismer fick komma till användning oftare.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Vi tillstyrker förslagen om större möjligheter till assistans och service för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att utöva kommunala förtroendeuppdrag. Vi uppmanar regeringen att återkomma med förslag för att garantera att kommunala möteslokaler är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det bör inte bara gälla möteslokaler för kommunala organ utan även samråd, konferenser och andra möten som anordnas av kommunen.

En fråga som utredningen inte berör men som gott kunde ha tagits upp rör möjligheten för ledamöter i funktionshindersråd att få arvode och kompensation för förlorad arbetsinkomst på samma villkor som partipolitiskt tillsatta ledamöter av samma råd.

Särskilt uttalande gjordes av Maud Eduards (OPOL) enligt följande.

Jag vill betona tanken i kansliets promemoria om att ”demokrati och mänskliga rättigheter är två värden sammanflätade med varandra”. Respekten för de mänskliga rättigheterna är helt avhängig respekten för demokratin. Kopplingen ligger också inbyggd i förslaget till ny målsättning om ”en hållbar demokrati som kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande”. Som utredningen påpekar blir demokratin starkare när många deltar och känner sig delaktiga i samhället. Det är viktigt att framhålla att delaktigheten har ett värde i sig.

Utredningen menar att ”demokratin idag står stark” och att ”föreställningen om en partikris i stora drag kan avskrivas”. Det finns mycket skrivet om demokratins kris(er) i de västerländska demokratierna. Sverige är inte förskonat. Utredningen tenderar att tona ner problemen med demokratin och partiernas förmåga att kanalisera deltagande och intressen. Förtroendebarmeteren för 2016 visar också att förtroendet för de politiska partierna är skrämmande lågt. Demokratifrågorna är ett av samtidens viktigaste politikområden, som bör diskuteras i öppna och problematiserande termer. Här skulle utredarens förslag om en maktutredning kunna fylla en viktig uppgift.